

Betænkning om de specialpædagogiske uddannelser

Afgivet af udvalget vedrørende
de specialpædagogiske uddannelser
den 4. februar 1978

BETÆNKNING NR. 850

1978

ISBN 87-503-2620-1
Un 00-63 bet.

VANFØREHJEMMETS BOCTRYK / OFFSET. KØBENHAVN

Indholdsfortegnelse

1. <i>Indledning</i>	7
1.1. Udvalgets kommissorium og sammensætning.....	7
1.2. Udvalgets arbejde.....	8
1.3. Generelle bemærkninger.....	9
1.4. Speciallæreruddannelsen i Norge, Sverige og Danmark.....	10
1.4.1. Norge.....	11
1.4.2. Sverige.....	11
1.4.3. Danmark.....	12
1.5. Sammenfatning af udvalgets forslag og henstillinger.....	14
2. <i>Behovet for specialpædagogiske uddannelser</i>	19
2.1. Almene synspunkter.....	19
2.2. Behovet for uddannelse af speciallærere.....	20
2.2.1. Behovet for specialpædagogiske uddannelser til førskolealderen (0-6 år).....	20
2.2.2. Skolealderen (7-16 årige).....	21
2.2.3. De 17-19 årige og de voksne.....	22
2.3. Konklusion.....	22
2.4. Overvejelser om de beregnede behov.....	23
3. <i>Orientering om handicappede inden for pædagogiske grunduddannelser</i>	24
3.1. Den gældende ordning af handicaporienteringen på lærerseminarier.....	24
3.1.1. Beskrivelse.....	24
3.1.2. Vurdering.....	26
3.1.3. Folkeskolens fremtidige opgaver Eksempler på emner, der kan indgå i læreruddannelsen.....	26
3.2. Uddannelsen til børnehave- og fritidspædagog.....	28
3.3. Uddannelsen til børneforsorgspædagog og omsorgspædagog.....	29
3.4. Uddannelsen til handelsfaglærer.....	30
3.5. Uddannelsen til lærer ved tekniske skoler.....	31
3.6. Uddannelsen til lærer ved gymnasieskoler og HF.....	31
3.7. Uddannelsen til lærer ved fritidsundervisningen.....	32
3.8. Vurdering af de i afsnit 3.2. til 3.7. beskrevne pædagogiske uddannelser ...	32
3.8.1. Fælles træk ved uddannelser til børnehave- og fritidspædagog samt børneforsorgs- og omsorgspædagog.....	32
3.8.2. Børnehave- og fritidspædagoguddannelsen.....	33
3.8.3. Børneforsorgs- og omsorgspædagoguddannelsen.....	33
3.8.4. Uddannelsen af lærere til erhvervsskolerne.....	33
3.8.5. Gymnasielæreruddannelsen.....	33
3.8.6. Læreruddannelsen ved fritidsundervisningen.....	34

4.	<i>Vejledende kursusplaner for lærere til hensyntagende specialundervisning ved erhvervsuddannelserne og i fritidsundervisningen</i>	35
4.1.	Indledning	35
4.2.	Erhvervsskolernes lærere	35
4.2.1.	Eksisterende kursus i hensyntagende specialundervisning for lærere på erhvervsfaglige skoler	35
4.2.2.	Adgangskrav	35
4.2.3.	Kursens formål	35
4.2.4.	Kursens indhold og organisation	36
4.2.5.	Udvalgets vurdering af de beskrevne kurser for erhvervslærere	37
4.3.	Fritidsundervisningens lærere	37
4.3.1.	Krav til lærere, der underviser handicappede elever under fritidsundervisningen	37
4.3.2.	Formålet med eksisterende kursus i hensyntagende specialundervisning	37
4.3.3.	Indhold af eksisterende kursus	37
4.3.4.	Organisation af eksisterende kursus	37
4.3.5.	Vurdering	38
	Forsøgskursus i hensyntagende specialundervisning under fritidsundervisningen	38
4.4.	Udvalgets forslag til kursus for lærere til hensyntagende specialundervisning under fritidsundervisningen	38
4.4.1.	Adgangskravene	38
4.4.2.	Omfang, organisation og indhold af fremtidigt kursus	38
4.4.3.	De specielle dele	39
4.5.	Fritidsundervisningens lærere til kompenserende specialundervisning	40
4.6.	Konklusion	40
5.	<i>Speciallæreruddannelsen</i>	41
5.1.	Generelle betragtninger	41
5.2.	Forslag til videreuddannelse af lærere til specialundervisning	41
5.3.	Optagelsesbetingelser	41
5.4.	Målbeskrivelse af speciallæreruddannelsen	41
5.4.1.	Uddannelsens omfang	42
5.4.2.	Fællesuddannelsen (trin 11a)	43
5.4.3.	Specialuddannelsen (trin 11b)	45
5.4.4.	Beskrivelse af de forskellige former for funktionshæmning, der indgår som emner i speciallæreruddannelsen	46
5.4.5.	Praktik	49
5.4.6.	Evaluerings	49
5.5.	Studieplansudvalg	50
5.6.	Konklusion	50
6.	<i>Forslag til specialpædagogisk kandidatgrad</i>	51
6.1.	Behovet	51
6.1.1.	Specialpædagogisk forsøgsvirksomhed og forskning	51
6.1.2.	Instruktører	51
6.1.3.	Ekspertise i planlægning og rådgivning	52
6.1.4.	Faglig fordybelse og øget indsigt med henblik på specialundervisning og specialpædagogiske støtteforanstaltninger	52
6.1.5.	Bemærkninger	52
6.2.	Adgangskrav til den specialpædagogiske kandidatuddannelse	52
6.2.1.	Almen del	52
6.2.2.	Speciel del	54
6.2.3.	Udviklingsarbejde	54

6.3. Eksamen.....	54
6.4. Konklusion.....	54
7. <i>Personalemæssige konsekvenser af udvalgets forslag til udbygning af de specialpædagogiske uddannelser.</i>	55
8. <i>Udvalgets forslag til en stilling som koordinator af specialpædagogisk udviklings- og forskningsarbejde.</i>	57
8.1. Indledning.....	57
8.2. Forslag om oprettelse af en stilling som forskningskonsulent ved inspektionen for specialundervisningen.....	57
9. <i>Skønnede udgifter i forbindelse med de specialpædagogiske uddannelser.</i>	59
9.1. Grundlaget for udvalgets beregning af undervisningsudgifterne pr. elevtime	59
9.2. Grundlaget for udvalgets beregning af vikarudgifterne.....	59
9.3. Udgifter i forbindelse med uddannelsen på trin I.....	59
9.3.1. Undervisningsudgifter (førskelealderen).....	59
9.3.2. Undervisningsudgifter (skolealderen).....	59
9.3.3. Undervisningsudgifter (de 17-19 årige og de voksne).....	59
9.3.4. Vikarudgifter.....	59
9.3.5. Samlet skøn over udgifterne i forbindelse med uddannelsen på trin I.....	60
9.4. Skønnede udgifter ved speciallæreruddannelsen (trin II).....	60
9.4.1. Undervisningsudgifter.....	60
9.4.2. Vikarudgifter.....	60
9.5. Skønnede udgifter ved den specialpædagogiske kandidatuddannelse (trin III).....	60
9.6. Udgifter i forbindelse med udvalgets forslag til en forskningskonsulent ...	60
9.7. Konklusion.....	61

BILAGSFORTEGNELSE

Bilag I.	Behovsprognose for specialpædagogisk uddannelse af lærere i folkeskolen m. v. En opgørelse over forsgorens samlede antal lærere i 1974/75.....	63
Bilag II.	Læreruddannelsesbehov inden for kommissoriets 4 aldersgrupper.....	76
Bilag III.	Beskrivelse af læreruddannelsens speciale C.....	88
Bilag IV.	Om seminariernes mulighed for at deltage i de specialpædagogiske uddannelser.....	94
Bilag V.	Forslag til læseplaner for enkelte af speciallæreruddannelsens specialer	95
Bilag VI.	Notat vedrørende undervisning på sygehuse.....	102
Bilag VII.	Notat om uddannelse af lærere til specialundervisning ved gymnasier og HF.....	103
Bilag VIII.	Eksempler på emneområder for specialpædagogisk forsknings- og udviklingsarbejde.....	104
Bilag IX.	Redegørelse om uddannelse af tale-hørelærere i Frederiksborg, København og Roskilde amter i 1972/73.....	106
Bilag X.	Udvalgets forslag til bekendtgørelse om speciallærereksamen i audiologopædi ved Københavns Universitet.....	108
Bilag XI.	Udvalgets forslag til bekendtgørelse om speciallæreruddannelsen ved Danmarks Lærershøjskole.....	113
Bilag XII.	Udvalgets forslag til bekendtgørelse om kandidateksamen i specialpædagogik ved Danmarks Lærershøjskole og Københavns Universitet.....	117

Indledning

1.1. Udvalgets kommissorium og sammensætning

I maj 1973 nedsatte undervisningsministeriet et udvalg vedrørende specialpædagogiske uddannelser med følgende kommissorium:

»Udvalget har til opgave at analysere og opgøre behovet for specialundervisning især i førskolealderen og inden for folkeskolen, ungdomsskolen, fritidsundervisningen for voksne samt de erhvervsfaglige uddannelser. Udvalget skal herunder overveje betydningen af en tidlig, forebyggende undervisning og en sådan undervisnings indflydelse på omfanget af den senere, afhjælpende specialundervisning.

På grundlag af sine overvejelser om det fremtidige behov for specialundervisning skal udvalget udarbejde forslag om arten og omfanget af de specialpædagogiske uddannelser, som vil være påkrævede for at dække behovet. Udvalget bør herunder lægge særlig vægt på, at handicappede elever i stigende omfang deltager i skolernes normale undervisning. Udvalget må derfor overveje, om specialpædagogik fremtidig bør indgå som en obligatorisk del af lærernes grunduddannelse og i bekræftende fald i hvilket omfang.

Udvalget bør endvidere overveje, om andre personalegrupper, der deltager i behandlingen af handicappede, bør have mulighed for at erhverve sig specialpædagogisk indsigt.

Når udvalget har tilvejebragt en oversigt over det samlede behov for specialpædagogisk grund-, videre- og efteruddannelse, bør det overveje og eventuelt stille forslag om inddragelse af andre institutioner end de hidtidige i de specialpædagogiske uddannelser.

Udvalget skal endelig efter opgørelsen af det samlede behov og undersøgelsen af, hvortil de specialpædagogiske uddannelser kan henlægges, dels udarbejde et overslag over de bevillinger og personalemæssige ressourcer, som vil være påkrævede for at dække behovene, dels opstille et program for den rækkefølge, hvorefter en udbygning af de specialpædagogiske uddannelser bør ske. Et så-

dant program kan eventuelt opstilles alternativt.

Udvalget kan nedsætte underudvalg eller arbejdsgrupper til behandling af specielle problemer, herunder til udarbejdelse af forslag til revision af bestående og til nye studieplaner for specialpædagogiske uddannelser«.

Undervisningsministeriet anmodede følgende om at lade sig repræsentere i udvalget:

Danmarks Lærerforening.
Danmarks Lærerbhøjskole.
Skolepsykologernes Landsforening,
Amtsrådsforeningen.
Kommunernes Landsforening,
Socialministeriet.

Udvalget fik herefter følgende sammensætning:

Afdelingschef Ole Høeg,
Socialstyrelsen.

Undervisningsinspektør I. Skov Jørgensen (formand),
Undervisningsministeriet.

Borgmester S. E. Kristensen,
Kommunernes Landsforening.

Afdelingsleder Finn Lambert,
Danmarks Lærerbhøjskole.

Konsulent P. W. Perch,
Socialstyrelsen.

Ledende skolepsykolog Anders Poulsen,
Skolepsykologernes Landsforening.

Afdelingsleder Knud Rasmussen,
Danmarks Lærerbhøjskole.

Amtsborgmester Søren Trolborg,
Amtsrådsforeningen.

Overlærer Kaj Vanning,
Danmarks Lærerforening.

Undervisningsinspektør Sigurd Øhrstrøm, Socialstyrelsen.

Undervisningsinspektør Sigurd Ohrstrøm blev den 1. december 1974 afløst af konstitueret undervisningsinspektør Jørgen Hansen, Socialstyrelsen.

Med skrivelse af 27. april 1976 har Danmarks Lærforening anmodet om, at skoleinspektør Vagn Pedersen indtræder i udvalget i stedet for overlærer Kaj Warming.

Med skrivelse af 27. januar 1977 har amtsrådsforeningen anmodet om, at fuldmægtig Tom Mogensen indtræder i udvalget i stedet for amtsborgmester Søren Trolborg.

Undervisningsministeriets konsulent for hørehæmmede, tale-hørepedagog Kirsten Nielsen har været pædagogisk sekretær for udvalget siden den 1. august 1974, mens det øvrige sekretariatsarbejde indtil juli 1975 blev varetaget af fuldmægtig Ninna Würtzen, undervisningsministeriet og fra 1975 til november 1976 af fuldmægtig Karl-Johan Madsen, undervisningsministeriet, der afløstes af viceinspektør Leo Nabe-Nielsen.

Sekretærerne har endvidere fungeret som sekretærer for de nedenfor omtalte underudvalg.

1.2. Udvalgets arbejde

Det omfattende kommissorium indebar behandling af en række problemer og emneområder, og udvalget har derfor dels afholdt to konferencer, hvor man har søgt at definere og afgrænse emneområder, og dels nedsat en række underudvalg.

Underudvalg I har vurderet behovet for specialpædagogisk uddannede lærere frem til 1988. Underudvalgets delrapport har dannet grundlag for *kapitel 2*.

Underudvalget har haft følgende sammensætning:

Undervisningsleder Henning Lindberg,
Åndssvageforsorgen.
Afdelingsleder Knud Rasmussen (formand),
Danmarks Lærerhøjskole.
Fuldmægtig Klaus Regeur,
Socialstyrelsen.
Pædagogisk leder Erik Stenbak,
Undervisningscentret, Københavns amt.
Fuldmægtig Carsten Søndergaard,
Undervisningsministeriet.
Forstander Palle Vestberg Rasmussen,
Statens skole for døve, København.

Underudvalg II har vurderet behovet for en grundlæggende indføring i undervisning af handicappede (trin I) i de forskellige pædagogiske grunduddannelser for lærere og andre pædagoger, herunder i hvilket omfang indføring i undervisning af handicappede bør indgå i de respektive uddannelser.

Underudvalget har endvidere undersøgt, hvilke pædagogiske grunduddannelser der umiddelbart giver adgang til specialpædagogiske videreuddannelser. Underudvalgets delrapport har dannet grundlag for *kapitel 3*.

Underudvalget har haft følgende sammensætning:

Skoleleder Niels Albertsen,
Statens Åndssvageforsorg
Stensagerskolen, Århus.
Skolekonsulent Erik Christensen,
Undervisningscentret, Vejle amt.
Undervisningsinspektør Agnete Engberg,
Undervisningsministeriet.
Konsulent P. W. Perch (formand),
Socialstyrelsen.
Studielektor H. O. Poul Petersen,
Th. Langs Seminarium, Silkeborg.
Studielektor Otto Sloth,
Hellerup Seminarium.

Underudvalg III har udarbejdet forslag til uddannelse af speciallære (trin II).

Der er tale om en modulopbygget uddannelse indarbejdet i et samlet specialpædagogisk uddannelsessystem, og en del af underudvalgets møder har derfor været afholdt fælles med underudvalg IV. Underudvalgets delrapport har dannet grundlag for *kapitel 5*.

Underudvalget har haft følgende sammensætning:

Skoleleder Fritz Bressendorff,
Forsorgscentret for Nordjyllands amt.
Professor Reimer Jensen,
Danmarks Lærerhøjskole, København.
Kursusleder Jytte Jordal,
Danmarks Lærerhøjskole, Århus.
Ledende skolepsykolog Anders Poulsen
(formand),
Skolepsykologernes Landsforening.
Ledende skolepsykolog P. Th. Poulsen,
Skolepsykologisk rådgivning, Herning.
Forstander Keld Stochholm,
Statens kostskole for blinde og svagsynede.

Underudvalg IV har undersøgt behovet for og udarbejdet forslag til en specialpædagogisk kandidatuddannelse. Uddannelsen indgår i et samlet specialpædagogisk uddannelsessystem, så en del af underudvalgets møder har været holdt sammen med underudvalg III. Underudvalgets delrapport har dannet grundlag for *kapitel 6*.

Underudvalget har haft følgende sammensætning:

Tale-hørekonsulent Bo Ege,
Skolepsykologisk rådgivning, Herlev.

Forstander Erik Knudsen,
Statens skole for døve og tunghøre,
Ålborg.

Afdelingsleder Finn Lambert (formand),
Danmarks Lærerskole, København.

Pædagogisk inspektør Birk Nielsen,
Statens Hørecentral, København.

Skolepsykolog Leif Nord,
Tidl. Ringsted nu amtsskolepsykolog i
Storstrøms amt.

Undervisningsleder Ole Pinholt,
Åndssvageforsorgen, Næstved.

Underudvalg V har undersøgt forskellige muligheder for at koordinere og udbygge det forsknings- og udviklingsarbejde, der finder sted inden for det specialpædagogiske område. Underudvalget har endvidere foreslået, at der oprettes en stilling som forskningskonsulent ved Inspektionen for specialundervisningen. Underudvalgets delrapport har dannet grundlag for *kapitel 7*.

Underudvalget har haft følgende sammensætning:

Skoleinspektør Jørgen Bäck,
Ballerup.

Skoleleder Fritz Bressendorff,
Forsorgscentret for Nordjyllands amt.

Ledende skolepsykolog K. Giørtz-Laursen, Skolepsykologisk Rådgivning,
Horsens.

Professor Kaj Spelling,
Danmarks Lærerskole, København.

Overlærer Kaj Vanning (formand),
Danmarks Lærerforening.

Underudvalg VI har udarbejdet forslag til et kursus i hensyntagende specialundervisning for fritidsundervisningens og erhvervsskolernes lærere. Underudvalgets delrapport har dannet grundlag for *kapitel 4*.

Underudvalget har haft følgende sammensætning:

Fagkonsulent Benjamin Blomgren,
Undervisningsministeriet.

Undervisningsinspektør Jørgen Hansen,
Socialstyrelsen.

Adjunkt Gunner Holm,
Statens erhvervspædagogiske Lærer-
uddannelser.

Konsulent O. Bork Nielsen,
Forsøgsrådet for EFG.

Ledende skolepsykolog Anders Poulsen
(formand),
Skolepsykologernes Landsforening.

Lektor Tom Windmar,
Statens erhvervspædagogiske Lærer-
uddannelser.

1.3. Generelle bemærkninger

Ifølge kommissoriet har udvalgets opgave været at stille forslag om uddannelse til at varetage undervisning for børn, unge og voksne, der på grund af handicap har særlige undervisningsbehov.

Tidligere opdelte man ensidigt handicappede i grupper efter en lægelig diagnose, også med henblik på undervisning.

I dag anlægger man tillige en pædagogisk-psykologisk vurdering af den handicappedes funktionsmuligheder. Det gøres ud fra den betragtning, at handicappet i sig selv ikke er afgørende, men nok så meget handicappets betydning for den enkelte i forhold til de nærmeste omgivelser og samfundet. Et menneske, der er handicappet i visse situationer, kan ofte i anden sammenhæng klare sig på lige fod med andre.

Ud fra denne betragtning burde betegnelsen »de handicappede« erstattes af »elever med handicap« og i konsekvens heraf »orientering om handicappede« af »orientering om handicap«. I nærværende betænkning er dette princip ikke gennemført, men udvalget skal opfordre til, at problemstillingen over-

vejes ved fremtidige formuleringer omkring specialundervisning.

Undervisning og uddannelse af personer med fysiske, psykiske og sociale handicap finder sted dels inden for det almene uddannelsessystem og dels på forsorgens skoler og uddannelsesinstitutioner. Disse sidste forventes overført til det almene uddannelsessystem den 1. januar 1980.

Det har i de senere år været tilstræbt så vidt muligt at integrere elever med fysiske, psykiske og sociale handicap i normale undervisningsgrupper. Dette begrundes med, at handicappede først og fremmest har samme fundamentale behov som andre. Deres personlighed udvikles bl. a. i det sociale miljø, som folkeskolen tilbyder.

Men selv om man er enig i de synspunkter, der ligger til grund for denne bestræbelse, vil der stadig være behov for en specielt tilrettelagt undervisning, der for nogle elever må gives i specialskoler. Et hovedmotiv bag overføringen af forsorgens skoler til det almindelige undervisningssystem er ønsket om at fjerne administrative barrierer, der kan hindre, at den enkelte elev placeres så hensigtsmæssigt som muligt.

Det er en forudsætning for at bevare så mange som muligt i en almindelig undervisningssituation, at man tidligt bliver opmærksom på børn med funktionshæmninger og sætter ind med udviklingsstøttende og kompenserende foranstaltninger.

I den forbindelse tænkes især på den gruppe børn, der i førskolealderen har behov for særlig støtte til deres sproglige, begrebsmæssige og sociale udvikling. Sådanne foranstaltninger kan mindske vanskelighederne i forbindelse med skolestart.

Forsøg i enkelte kommuner, hvor det skolepsykologiske kontor i samarbejde med Statens institut for talelidende i København har påtaget sig specialundervisning af børn i førskolealderen, har vist en aldersmæssig forskydning nedad samt en mærkbar nedgang i behovet for specialundervisning i skolealderen.

Ovenstående betragtninger peger på behovet for øget indsigt i og uddannelse til specialpædagogiske arbejdsområder, for at man derved kan tilfredsstille kravene til tidligt stimulerende pædagogisk arbejde i førskolealderen, egentlig specialundervisning i og efter skolealderen og rådgivende virksomhed på alle niveauer.

1.4. Speciallæreruddannelsen i Norge, Sverige og Danmark

Udvikling og status.

Lige fra de nordiske abnormskolemøder, hvis første tilrettelæggelse fandt sted helt tilbage i slutningen af forrige århundrede, har specialundervisning frem for noget andet skoleområde været præget af et nordisk samarbejde.

Inden for folkeskolens specialundervisning blev det 11. nordiske skolemøde i august 1920 i det daværende Kristiania skelsættende for den senere udvikling. På dette møde formuleredes forslag til et udvidet nordisk samarbejde om specialundervisning, som allerede året efter resulterede i oprettelsen af Nordisk Særskoleforbund på grundlag af nationale organisationer i de enkelte lande.

I 1922 afholdt Nordisk Særskoleforbund sit første møde, hvor man bl. a. forsøgte at opstille de krav, der måtte kunne stilles til en lærer i særskolen.

Man fastholdt som udgangspunkt, at erfaring med undervisning af elever i den almindelige skole skulle være en forudsætning for arbejdet i særskolen.

Datidens tilfældige kurser, der henvendte sig til særskolelærere, blev på mødet kritiseret for at lægge mere vægt på lægelige end på pædagogiske kriterier. Målet for speciallæreruddannelsen, som man gerne så henlagt til en speciallærerskole, skulle være, at læreren erhvervede sig forudsætninger for at tilrettelægge og bearbejde det rent videnskabelige kundskabsstof, så det blev forståeligt og anvendeligt i den daglige lærergerning.

Man erkendte, at tiden ikke var inde til oprettelsen af en særlig institution med specielt uddannet personale, men man havde ganske klart set, hvad der burde gøres for at hjælpe elever med fysiske, psykiske og sociale handicap.

Og det var med disse visioner, det nordiske samarbejde omkring specialundervisning tog sin begyndelse og siden gennem flere år er blevet understreget og forstærket ved de nordiske embedsmandsmøder som en del af det nordiske kulturelle samarbejde.

I mange år nåede specialundervisningen ikke et sådant omfang, at en egentlig speciallæreruddannelse kunne komme på tale. Den spredte kursusvirksomhed, som man især i Sverige forsøgte at sætte i system, udgjorde sammen med de nordiske møder grundlaget for specialundervisningen.

Det første forsøg på at tilvejebringe en »regulær harmonisk uddannelse« var et svensk forsøg i 1946 på at virkeliggøre tanken om et specialpædagogisk seminarium. Forslaget, der forelå i betænkning i 1947, blev imidlertid udskudt år efter år, og først 10 år efter besluttedes det at indrette et specialpædagogisk seminarium, hvis hovedopgave skulle være at uddanne hjælpeklasse- og særskolelærere. Men på ny blev sagen udskudt. Den rejstes igen i 1960 og ledsagedes nu af en fyldig begrundelse for indretningen af et specialpædagogisk institut under henvisning til et dokumenteret behov for specialundervisning og med en tilsvarende opstilling af behovet for lærere til den særskilte specialundervisning.

1.4.1. Norge

Det var Norge, der i 1961/62 med den to-årige uddannelse af speciallærere lagde grunden til en egentlig sammenhængende speciallæreruddannelse. Denne blev grundlaget for den virksomhed, der siden er blevet udøvet af Statens Speciallærerskole, og herved blev Norge tillige det første nordiske land, som lod en speciel institution være rammen om uddannelserne.

Speciallæreruddannelsen i Norge bygger på en treårig læreruddannelse. Selve speciallæreruddannelsen er organiseret i 2 afdelinger:

Uddannelsen består af:

a. En et-årig uddannelse i specialpædagogik, hvori vægten lægges på en bred orientering.

Det obligatoriske årstimental fordelt på 30 undervisningsuger udgør 600 timer, hvoraf omkring 200 timer er reserveret kreative fag og praktik.

I undervisningen, der sigter mod en generel indføring i almene funktionsproblemer, som kræver specielle diagnostiske, pædagogiske og forebyggende foranstaltninger, indgår følgende emneområder:

Specialundervisningens organisatoriske og økonomiske rammer, udviklingspsykologi, indlæringsvanskeligheder, samspil og samspilsvanskeligheder, fysisk og psykisk funktionshæmning samt observation, testteori og statistik. Herudover gives supplerende undervisning af forskellig art.

b. En et-årig uddannelse i fortsættelse af ovennævnte. Her lægges hovedvægten på fordybelse inden for et afgrænset specialpædagogisk arbejdsområde.

Uddannelsen, der sigter mod at kvalificere den studerende til mere krævende undervisnings- og behandlingsopgaver med særlig vægt på løsningen af diagnostiske og didaktiske problemer, er opdelt i fem linier.

1. audiopædi
2. logopædi
3. psykisk udviklingshæmning og indlæringsvanskeligheder
4. tilpasningsvanskeligheder
5. synshandicap

Mens omkring 70 % af den organiserede undervisning i det indledende års uddannelse består i egentlige forelæsninger, er der i det følgende års uddannelse lagt op til en noget større vægtning af seminar- og gruppearbejde med tilsvarende reduceret anvendelse af forelæsninger.

Omfanget af organiseret undervisning vil variere fra linie til linie, men også i denne uddannelse er der en bred vifte af tilbud.

Fælles for alle linier er en praktisk uddannelse af ca. 250 timers omfang.

Som *overbygning på speciallæreuddannelsen* er der oprettet en 2-årig uddannelse. Denne er betegnet hovedfagsstudiet og omfatter blandt andet et praktisk-pædagogisk forskningsarbejde inden for et selvvalgt specialpædagogisk område; reglerne herfor er givet i en selvstændig studieplan for hovedfagsstudiet.

I Norge uddannes der årligt 670 speciallærere på første afdeling og 170 speciallærere på anden afdeling.

I hovedfagsstudiets overbygning uddannes der årligt 30 speciallærere.

1.4.2. Sverige

I Sverige benyttes de 6 lærerhøjskoler som grundlag for speciallæreruddannelserne.

Uddannelserne blev i 1967 organiseret i 3 uafhængige uddannelsesgrene. Uddannelsesperioden varierer fra en til flere terminer. Lærere har adgang til alle 3 grene.

Uddannelsesgren 1 retter sig mod undervisning i særskolen, lærere til hjælpeundervisning, observationsundervisning, undervisning af elever med læse- og skrivevanskeligheder, undervisning af bevægelseshandicappede samt undervisning af elever med synsvanskeligheder inden for grundskolen og ungdomsskolen.

Uddannelsesgren 2 omfatter fortsat uddannelse af lærere til undervisning af synsskadede elever, af lærere til undervisning af høre- og taleretardedede elever, særskilt talepædagoguddannelse for hørelærere samt lærere til undervisning af multihandicappede elever.

Uddannelsesgren 3 sigter mod uddannelse af forskolelærere til undervisning af elever i særskolen eller visse syge børn samt uddannelse af lærere til undervisning af elever i træningsskoler.

Udover lærere er forskolelærere, praktiklærere, fritidspædagoger, ergoterapeuter og socialpædagoger berettiget til at få uddannelsen.

Uddannelsesgren 1 tilrettelægges i Linköping, Malmö, Mölndal, Stockholm, Umeå og Uppsala, mens uddannelsesgren 2 og 3 i læseåret 1976/77 kun har kunnet etableres i Malmö, Mölndal, Stockholm og Umeå.

Tilbud om antal pladser og antal ansøgere i læseåret 1976/77 til samtlige uddannelsessteder fremgår af følgende skema:

	Pladser
Gren 1	936
Gren 2 syn	15
Gren 2 tale	72
Gren 2 hørelse	60
Gren 3.1	24
Gren 3.2	42
	1149

Der er hvert år langt flere ansøgere, end det er muligt at optage til uddannelse.

Universiteterne og højskolerne fastsætter studieplanen, som indeholder rammerne for uddannelserne.

Nævnene ved de respektive speciallærerlinier fastsætter kursusplanernes endelige udformning.

Optagelse til uddannelse på speciallærerlinien finder sted en eller to gange om året.

Selv om Norge og Sverige således har valgt forskellige former for speciallæreruddannelse, synes begge lande at være i overensstemmelse med de tanker, der kom frem på mødet i 1922:

Omsorgen for de defekte børns opdragelse og undervisning er en stor pædagogisk og social sag, som fortjener det offentliges særlige opmærksomhed og velvilje; men alle bestræbelser står og falder med en tidsvarende speciallæreruddannelse.

(Otto Grennes).

1.4.3. Danmark

I 1923, året efter at lærerne i de nordiske lande havde sluttet sig sammen i Nordisk Særskoleforbund, fremsatte Værneskoleforeningen ønsket om en speciallæreruddannelse. I dette initiativ lå ikke alene kimen til de første kurser i undervisning af svagt begavede, men også til den kursusvirksomhed, der i dag finder sted inden for det specialpædagogiske område.

De første kurser var opbygget efter masterlære-princippet med en beskeden teoretisk del bestående overvejende af foredrag med stærkt medicinsk præg og en meget omfattende praktik, der hovedsagelig fandt sted på åndssvageforsorgens skoler. Indholdet af disse kurser var meget broget, men man må erindre sig, at uddannelsen skulle omfatte undervisning af et bredt spektrum af handicappede. Selv om selvstændige tunghøre-klaser, taleklasser og svagsynsklasser var blevet oprettet i årene 1917-22, var Værneskolens klientel stadig præget af mange forskellige former for afvigelser.

Den foreningsdirigerede kursusvirksomhed fik imidlertid aldrig permanent karakter. I slutningen af 20'erne rettede Værneskoleforeningen henvendelse til Undervisningsministeriet med en anmodning om, at der ved Danmarks Lærerhøjskole blev oprettet kurser i uddannelse af lærere til undervisning i værneklaser.

Henvendelsen gav det resultat, at selv om kursusvirksomheden ikke var særlig konstant, blev der dog i løbet af 30'erne gennemført en del kurser.

30'erne blev imidlertid på anden måde et skelsættende tiår for specialundervisningen, ikke mindst i kraft af skoleloven af 1937, som indeholder bestemmelser om specialundervisning. Enkelte kommuner etablerede skolepsykologisk virksomhed. Læseklasser blev udskilt som selvstændige specialklasser, og værneklasser tog navneforandring til hjælpeklasser, mens de tidligere hjælpeklasser fortrinsvis i København betegnedes repetitjonsklasser.

Udviklingen hæmmedes en del af krigen, men dog ikke mere, end at det udvalg, der var nedsat med henblik på at afgive en betænkning over 1937-lovens § 2, stk. 5*), i 1943 havde tilendebragt arbejdet og i et cirkulære trukket retningslinierne op for lovens virkeliggørelse.

Et ministerielt udvalg, der populært betegnedes særklasseudvalget, forestod og overvågede speciallæreruddannelsen. Efter krigen og op gennem 50'erne fik et stort antal lærere orientering om specialundervisning ved dette udvalgs foranstaltning. Man skylder her - for fuldstændigheds skyld og for at kunne forstå det følgende - at nævne, at der inden for særfor sorgen fra tidligste tid havde fundet uddannelse sted til undervisning på forsorgens institutioner. Denne uddannelse foregik ved den enkelte institution og var præget af lokale forhold. Talelæreruddannelsen indtog en særstilling, idet denne uddannelse blev varetaget af Almindelig dansk Lægeforening. Gennem en årrække gennemførte Ordblindeinstituttet en uddannelse til ordblindpædagog.

To parallelle udvalg, et under socialministeriet, og et under undervisningsministeriet, behandlede i årene 1955-58 undervisning og læreruddannelse.

Af de betænkninger, der blev resultatet, kendes bedst betænkningen vedrørende Folkeskolens specialundervisning, »den grønne betænkning«, der blev afgivet i 1961.

»Den grønne betænkning« indeholdt planer for en speciallæreruddannelse.

Da uddannelsen af lærere til specialundervisning fra september 1965 blev lagt under Danmarks Lærerhøjskole, fandt man tiden inde til at gøre et forsøg på at koordinere uddannelserne.

Resultatet af disse bestræbelser resulterede i følgende uddannelseskategorier:

- a. orienteringskurser
- b. grundkurser
- c. årskurser
- d. supplerende uddannelser

a. Blandt disse adskilte orienteringskurserne sig fra de øvrige ved ikke at være egentlige uddannelseskurser. Orienteringskurserne blev

tilrettelagt for faglærere ved specialundervisningen, men var åbne for lærere, der fungerede ved almindelig undervisning, og som i særlige situationer havde behov for en indføring i undervisning af handicappede.

b. De daværende specialpædagogiske grundkurser henvendte sig til lærere, som havde fået tildelt undervisningstimer med hensyntagende specialundervisning. Kurserne sigtede mod at give en beskrivelse af specialundervisningens elever, men var derudover vejledende med henblik på løsningen af undervisningsmetodiske problemer og valg af materialer.

Uddannelsen på grundkursus foregik på et samlet kursus, men kunne også i lighed med den nuværende organisation erhverves over et skoleår, hvori læreren samtidig med sine pligtige undervisningstimer fulgte et kursus 6 timer ugentlig.

I 1973 skete der en ændring af specialpædagogisk grundkursus, hvorefter indholdet blev ændret i overensstemmelse med de krav, som 1960'ernes udvikling havde medført.

c. Årskursus i specialpædagogik, der sidste gang gennemførtes i 1976/77, var organiseret således, at den teoretiske undervisning blev suppleret af demonstration, iagttagelsespraktik og laboratorieøvelser, mens den egentlige færdighedsopøvelse var henlagt til praktikperioder af 3 x 3 ugers varighed. Årskursus omfattede uddannelse på 2 linier, hvoraf den ene uddannede til undervisning af talehandicappede elever.

d. Supplerende uddannelser kunne være knyttet til enhver af de førnævnte kurser og var af varieret længde. Almindeligvis var der tale om korte kurser, hvori isolerede emner fra de grundlæggende uddannelser blev gjort til genstand for en dyberegående behandling. Kurser af denne art blev gennemført i forbindelse med tunghørelinien på årskursus i specialpædagogik, hvor der blev tilbudt supplerende uddannelse i undervisning af døve.

Kommentarer

Dette uddannelsessystem har som årene er gået, til trods for en vidtgående frihed med henblik på justeringer og revisioner, ikke været i stand til at holde trit med efterspørgslen, og frem for alt har det haft svært ved at følge med i den udvikling, der har fundet sted i skolen og i samfundet.

*) »For børn, der ikke kan følge den almindelige undervisning, skal der, hvis forholdene tillader det, oprettes en særskilt undervisning (Særklasser, Tunghøreklasser og lignende)«.

Stærkest var behovet for en revision af den egentlige speciallæreruddannelse. Det lykkedes kun i ubetydelig grad at opbygge de uddannelser, som 1965-revisionen lagde op til, men strukturen har sikkert også været hæmmende derfor.

Behovet for en ændring af de specialpædagogiske uddannelser må også ses på baggrund af folketingsbeslutningen af 30. maj 1969 om en revision af de grundlæggende skoleuddannelser. Denne viser et politisk ønske om at bevare flest mulige elever i den almindelige skole. De forøgede anstrengelser i retning af at give de svagest udrustede elever en hensigtsmæssig og meningsfyldt skolegang vil stille store krav til de lærere, der skal forestå undervisningen og løsningen af de specialpædagogiske foranstaltninger.

1.5. Sammenfatning af udvalgets forslag og henstillinger

I de enkelte kapitler har udvalget fremsat forslag af forskellig art, nogle er af principiel karakter, mens andre vedrører spørgsmål af mere begrænset karakter. For at lette orienteringen i betænkningen er der i det følgende givet et resumé af de forslag, som de enkelte kapitler indeholder.

Kapitel 2. Behovet for specialpædagogiske uddannelser (side 19-23)

2.1. Udvalget forudsætter, at særfor sorgens skolevirksomhed i 1980 overgår til undervisningsministeriets forretningsområde. Det forudsættes ligeledes, at man fortsat vil tilstræbe størst mulig integrering af handicappede i det almindelige skole- og uddannelsesmiljø, jævnfør Folketingsbeslutningen af 30. maj 1969.

Udvalget betragter de specialpædagogiske uddannelser som et sammenhængende uddannelsesystem, der tager udgangspunkt i de pædagogiske grunduddannelser. Systemet foreslås opbygget således:

Trin I: indføring i undervisning af handicappede i et omfang af 150 timer.

Trin II: den egentlige speciallæreruddannelse svarende til 1 Vi års heltidsstudium.

Trin III: den specialpædagogiske kandidatuddannelse, der har et omfang af 4 semestre.

2.2.1. Aldersgruppen 0-6 årige.

Trin I. Udvalget henstiller, at der i de næste 10 år årligt tilbydes efteruddannelse til ca. 300 børnehavepædagoger mod nu 100.

Trin II. Udvalget henstiller, at der i de næste 10 år årligt tilbydes videreuddannelse til ca. 80 børnehavepædagoger.

2.2.2. Aldersgruppen 7-16 årige.

Trin I: Udvalget henstiller, at der i de næste 10 år årligt tilbydes efteruddannelse til ca. 1200 lærere mod nu 600.

Udvalget henstiller, at der i de næste 10 år årligt tilbydes efteruddannelse til 100 børnehavepædagoger, der nu arbejder i folkeskolen.

Trin II: Udvalget henstiller, at der årligt i de næste 10 år tilbydes videreuddannelse til 550 lærere i folkeskolen og forsorgen.

2.2.3. Aldersgruppen 17-19 årige og voksenområdet.

Trin I. Udvalget henstiller, at orientering om undervisning af handicappede elever fremtidigt vil indgå i den pædagogiske grunduddannelse.

Trin II. Udvalget antager, at der i alt er brug for 120 speciallærere ved erhvervsskolerne og henstiller, at disse uddannes hurtigst muligt.

Udvalget antager, at der i alt er brug for 120 speciallærere ved gymnasieskolerne og henstiller, at disse uddannes hurtigst muligt.

Udvalget antager, at der i alt er brug for mindst 300 speciallærere til aldersgruppen 17-19 årige ved fritidsundervisningen.

Udvalget antager, at der i alt er brug for mindst 300 speciallærere til de ældre elever ved fritidsundervisningen.

2.3. Udvalget konkluderer, at der i en 10-årig periode frem til 1988 må uddannes ca. 800 speciallærere årligt på trin II for at dække det uddannelsesmæssige efterslæb samt den naturlige afgang.

2.4. Udvalget erkender, at uddannelseskapa- citeten og de økonomiske ressourcer kan gøre det nødvendigt at reducere de opstillede mål til ca. 500 speciallærere årligt.

Kapitel 3. Orientering om handicap inden for pædagogiske grunduddannelser (side 24-34).

3. Udvalget finder, at de pædagogiske grunduddannelser bør omfatte en så bred orientering om handicappedes behov, at pædagoger og lærere kan medvirke til, at den handicappe kan forblive i normalmiljøet.

3.1 Udvalget henstiller, at der udarbejdes retningslinjer for, hvorledes orientering om handicappede kan inddrages i en række fag i henhold til følgende paragraffer i bekendtgørelsen af 31. oktober 1975 om uddannelsen af lærere til folkeskolen:

§ 34, stk. 1 og 2, om fagets pædagogik.

§ 35, stk. 1 og 2, om faget psykologi.

§ 36, stk. 2 nr. 2 og 3, om faget undervisningslære.

§ 37, om faget praktisk skolegerning.

§ 37, stk. 2, om timepraktik og periodepraktik.

§ 65, stk. 1 nr. 3, om stemmebehandling.

§ 67, stk. 2, om sundhedslære.

Udvalget ønsker ikke at stille forslag om bestemte formuleringer, men peger på nogle generelle hovedemner og en række delemner, der bør indgå i kommende beskrivelser af de enkelte fag.

Den generelle orientering om handicappede elever foreslås opbygget over følgende emner:

A: Den enkelte elev, der har særlige undervisningsbehov.

B: Elevens forhold til andre.

C: Samarbejde vedrørende elever med særligt undervisningsbehov.

D: Undervisningstilrettelæggelse.

3.8.2. Udvalget henstiller, at børnehavepædagoger bør have adgang til på lige fod med folkeskolelærere at deltage i speciallæreruddannelsen, og at fritidspædagoger kan optages efter en konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde.

3.8.3. Udvalget henstiller, at børneforsorgs- og omsorgspædagoger efter konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde kan optages på speciallæreruddannelsen.

3.8.4. Udvalget henstiller, at der i den obligatoriske uddannelse af erhvervsskolernes lærere gives en orientering om handicappede.

Udvalget henstiller, at lærere ved erhvervsskoler, der har praktisk undervisningserfaring og uddannelsesmæssig baggrund svarende til trin I optages på specialterruddannelsen.

3.8.5. Udvalget henstiller, at der i den obligatoriske uddannelse for lærere ved gymnasieskolerne og HF gives en orientering om handicappede.

Udvalget henstiller, at lærere ved gymnasieskoler efter konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde kan få adgang til speciallæreruddannelsen.

3.8.6. Udvalget henstiller, at der i de voksenpædagogiske kurser for lærere ved fritidsundervisningen gives en orientering om handicappede.

Kapitel 4. Vejledende kursusplaner for lærere til hensyntagende specialundervisning ved erhvervsuddannelserne og i fritidsundervisningen (side 35-40).

4.2.5. Udvalget skønner, at det beskrevne kursus i hensyntagende specialundervisning for erhvervsskolernes lærere er tilfredsstillende.

Udvalget forudsætter, at der efterhånden til hver erhvervsskole knyttes en speciallærer, og at der etableres samarbejde mellem den enkelte erhvervsskole og det stedlige skolepsykologiske kontor.

4.3.5. Udvalget skønner, at det nuværende kursus i hensyntagende specialundervisning for lærere ved fritidsundervisningen er utilstrækkeligt.

4.4.1. Udvalget henstiller, at adgangskravene til det foreslåede kursus i hensyntagende specialundervisning for lærere ved fritidsundervisningen bliver grunduddannelsen ved Statens erhvervspædagogiske læreruddannelse eller den voksenpædagogiske grunduddannelse.

4.4.2. Udvalget foreslår et kursus i hensyntagende specialundervisning bestående af en almen del samt 3 specielle dele.

4.6. Udvalget skønner, at det foreslåede kursus i hensyntagende specialundervisning for fritidsundervisningens lærere svarer til et modul af erhvervsskolernes tilsvarende kursus, hvorved der åbnes mulighed for en koordinering.

Kapitel 5. Speciallærer uddannelsen (side 41-50).

5.2. Udvalget foreslår, at den kommende speciallæreruddannelse består af 2 dele:

fællesuddannelsen (trin 11a), normeret til ½ år.

specialuddannelsen (trin 11b), normeret til 1 år.

5.3. Udvalget henstiller, at optagelse på speciallæreruddannelsen gøres betinget af, at ansøgeren

- A. har en pædagogisk grunduddannelse som lærer i folkeskolen eller børnehavepædagog,
- B. har erhvervet sig kendskab til specialpædagogik svarende til kravene til læreruddannelsens pædagogiske speciale C eller efteruddannelse svarende hertil (trin I),
- C. efter afslutningen af sin pædagogiske grunduddannelse har praktiseret i et omfang, der svarer til mindst 2 års fuld beskæftigelse,
- D. pædagoger med en anden grunduddannelse end de under A nævnte foreslås optaget efter konkret vurdering i det enkelte tilfælde.

5.4.1 Udvalget foreslår, at fællesuddannelsen får et omfang af i alt 240 til 300 timer.

Uddannelsen kan gives på Danmarks Lærerhøjskole og dens provinsafdelinger eventuelt i forbindelse med seminariene.

Udvalget foreslår, at specialuddannelsen får et omfang af i alt ca. 600 timer. Uddannelsen skal fortrinsvis gives på Danmarks Lærerhøjskole og dens provinsafdelinger.

5.4.2 Udvalget foreslår, at fællesuddannelsen (trin 11a) omfatter følgende emneområder:

Fremtrædelsesform.

Baggrund.

Perceptuel og motorisk udvikling.

Sprog.

Behandling.

Følgelvirkning.

Udvalget foreslår, at den studerende ved afslutningen af fællesuddannelsen (trin 11a) udarbejder en arbejdsrapport, der skal godkendes af uddannelsesstedet. Denne er en forudsætning for, at den studerende kan fortsætte uddannelsen til speciallærer (trin 11b).

5.4.3. Udvalget foreslår, at den studerende for at opnå betegnelsen speciallærer (trin 11b)

skal gennemføre uddannelsen inden for 2 af følgende områder:

- A. Sprog- og talehandicap.
- B. Hørehandicap.
- C. Synshandicap.
- D. Bevægelseshandicap.
- E. Læse- og stavevanskeligheder.
- F. Generelle indlæringsvanskeligheder.
- G. Sociale og emotionelle vanskeligheder.
- H. Psykisk hæmning.
- I. Psykiske sygdomme.

5.4.5. Udvalget finder det overordentlig vigtigt, at den studerende gennem praktikundervisning får mulighed for at kombinere teori og praksis.

5.4.6 Udvalget henstiller, at der ved afslutningen af uddannelsen afholdes eksamen i hvert af de valgte specialer.

5.5. Udvalget foreslår, at der snarest bliver nedsat et studieplansudvalg både for fællesuddannelsen og for de enkelte specialer.

5.6. Udvalget henstiller i sin konklusion, at årskursus i specialpædagogik på Danmarks Lærerhøjskole ændres i omfang og indhold. Udvalget finder, at der bør oprettes supplerende kurser inden for specielle områder.

Kapitel 6. Forslag til en specialpædagogisk kandidatgrad (side 51-54).

6.1. Udvalget foreslår, at der oprettes en specialpædagogisk kandidatuddannelse og peger på følgende områder inden for det specialpædagogiske felt, hvor der vil være behov for specialpædagogiske kandidater

til at lede og udvikle forskning omkring handicappedes situationer og deres undervisning.

til at forestå de specialpædagogiske uddannelser på seminarier og højere læreranstalter.

til at stille faglig ekspertise til rådighed for opbygningen af specialpædagogiske foranstaltninger.

6.2. Udvalget henstiller, at adgangskravet til den specialpædagogiske kandidatuddannelse som hovedregel er en speciallæreruddannelse.

Udvalget foreslår, at ansøgere, der har en ældre speciallæreruddannelse eller anden fyldestgørende uddannelse, vil kunne optages på dispensation.

Udvalget foreslår, at kandidatuddannelsen bliver af 4 semestres varighed, hvoraf en

trediedel af studietiden vedrører almene emner og to trediedele specielle emner.

6.2.2. Udvalget foreslår, at den specielle del af kandidatuddannelsen kan tage sit udgangspunkt i udvalgte områder inden for undervisning af handicappede eller i mere tværgående problemer. I samarbejde med en vejleder udarbejdes en hovedopgave.

6.3. Udvalget henstiller, at kandidatuddannelsen afsluttes med en eksamen omfattende en ahnen del: 2 eksamensenheder
en speciel del: 3 eksamensenheder, hvoraf kandidatopgaven udgør den ene.

6.4. Udvalget begrundet i sin konklusion, at der er behov for en specialpædagogisk kandidatgrad. Uddannelsen finder efter forslaget sted i et samarbejde mellem Danmarks Lærerhøjskole og Københavns Universitet.

Kapitel 7. Forslag til personaleudvidelse på det specialpædagogiske uddannelsesområde (side 55-56).

Udvalget foreslår, at der oprettes følgende stillinger til at varetage de fremtidige specialpædagogiske uddannelser:

- 32 heltidsansatte lærere
- 8 kontorfunktionærer.

Udvalget foreslår, at 2 af de nævnte lærerstillinger indplaceres på professorniveau.

Kapitel 8. Forslag til en stilling som koordinator af specialpædagogisk udviklings- og forskningsarbejde (side 57-58).

Udvalget foreslår, at der oprettes en stilling som forskningskonsulent knyttet til Inspektionen for specialundervisningen.

8.2. Udvalget henstiller, at forskningskonsulentens administrative indsigt og forskningsmæssige erfaring bør muliggøre, at vedkommende kan

1. indsamle forsøgsresultater,
2. formidle information,
3. inspirere institutionerne,
4. vurdere indkomne ansøgninger om økonomisk støtte,
5. være vejledende over for blandt andet undervisningscentre og specialskoler,
6. være medvirkende til efteruddannelse af speciallærere,
7. formidle internationale og nordiske forskningsresultater.

Udvalget foreslår, at forskningskonsulenten får fast sæde i Folskeskolens Forsøgsråd. og knyttes til de faglige råd for Danmarks Pædagogiske Institut.

Udvalgets argumenter for at oprette en ministeriel stilling som forskningskonsulent fremfor et forsøgsråd er:

1. forskningskonsulenten bliver ikke en isoleret institution,
2. forskningskonsulenten vil betyde en tilknytning mellem Inspektionen for specialundervisningen og Folkeskolens Forsøgsråd,
3. forskningskonsulenten skal sikre, at det indsamlede materiale udnyttes fuldt ud,
4. forslaget er billigere.

Kapitel 9. Skønnede udgifter i forbindelse med de specialpædagogiske uddannelser (side 59-61).

9.1. Udvalget har ifølge anmærkninger til forslag til finanslov for finansåret 1977-78 (pris- og lønniveau pr. 1. april 1976) beregnet, at undervisningsudgifterne pr. elevtime på Danmarks Lærerhøjskole udgør 26 kroner.

9.2. Udvalgets grundlag for beregning af vikarudgifterne er en timeløn pr. læst time.

Timelønnen for en vikar med læreruddannelse udgør pr. 1. okt. 1977, kroner 68,90.

9.3.1. Udvalget skønner, at den årlige undervisningsudgift i perioden 1978-88 i forbindelse med efteruddannelsen af 400 pædagoger på trin I udgør 1,5 mill. kroner.

9.3.2. Udvalget skønner, at den årlige undervisningsudgift i perioden 1978-88 for efteruddannelse af yderligere 600 lærere på trin I udgør 2,3 mill. kroner.

9.3.3. Udvalget skønner, at den årlige uddannelsesudgift i perioden 1978-88 for efteruddannelse af 650 lærere på trin I for aldersgruppen 17-19 årige samt de voksne udgør 2,5 mill. kroner.

9.3.4. Udvalget skønner, at vikarudgifterne for den lærer, der tager efteruddannelse på trin I som deltidsstudium udgør 10.335 kroner.

9.3.5. Udvalget skønner, at den gennemsnitlige undervisningsudgift på trin I pr. deltagei udgør ca. 3.900 kroner.

9.4.1. Udvalget skønner, at de direkte undervisningsudgifter pr. deltager til speciallæreruddannelsen vil udgøre 6.240 kroner pr.

semester eller 18.700 kroner for uddannelsens 3 semestre.

9.4.2. Udvalget skønner, at vikarudgifterne for den lærer, der læser fællesuddannelsen (trin 11a) som deltidsstudium udgør kroner 16.536, mens vikarudgifterne for den lærer, der læser fællesuddannelsen som fuldstidsstudium udgør 27.905 kroner.

Udvalget skønner, at vikarudgifterne for den lærer, der læser specialuddannelsen udgør kroner 55.810.

9.5. Udvalget skønner, at undervisningsudgifterne ved den specialpædagogiske kandidatuddannelse udgør ca. 25.000 kroner pr. deltager eller ca. 0,375 mill. kroner for 15 studerende i 4 semestre.

9.7. Udvalget skønner, at de årlige udgifter for stillingen som forskningskonsulent ved Inspektionen for Specialundervisningen udgør 0,5 mill. kroner.

9.8 Udvalget skønner, at de samlede årlige undervisningsudgifter i perioden 1978-88 vil udgøre ca. 16 mill. kroner.

Da de nuværende undervisningsudgifter til efter- og videreuddannelse udgør 5,91 mill. kroner, skønnes den fremtidige merudgift at udgøre ca. 10 mill. kroner.

Udgiften til forskningskonsulenten skønnes at udgøre 0,5 mill. kroner pr. år.

Endvidere må påregnes udgifter til korte kurser, informationsmøder og studiebesøg i udlandet.

Den 4. februar 1978.

Jørgen Hansen

Ole Høeg

I. Skov Jørgensen
(formand)

S. E. Kristensen

Finn Lambert

Tom Mogensen

Vagn Pedersen

P. W. Perch

Anders Poulsen

Knud Rasmussen

Behovet for specialpædagogiske uddannelser

2.1. Almene synspunkter

Udvalget har ved beregning af behovet for lærere til specialundervisning frem til 1988 forudsat, at særforborgens skolevirksomhed i 1980 overgår til undervisningsministeriets forretningsområde.

I bilag I og II har man opgjort det samlede behov i 1975 for specialuddannede lærere og pædagoger.

Selv om der er sket mindre indbyrdes forskydninger mellem de opgjorte områder, er hovedtendensen den samme.

Udvalget har ved vurdering af lærerforbruget forudsat, at man vil tilstræbe størst mulig integrering af handicappede i det almindelige skole- og uddannelsesmiljø, således som det kommer til udtryk i Folketingsbeslutningen af 30. maj 1969 om en reform af de grundlæggende skoleuddannelser. Udvalget erkender dog, at der fortsat vil være behov for særlige institutioner for svært handicappede.

Udvalget har overvejet, om forøget integrering af handicappede vil medføre ændringer i lærertimeforbruget, og man finder, at behovet for lærere med specialpædagogisk videreuddannelse ikke vil blive mindre, men snarere vil blive øget, hvor der er behov for både specialklasser og støtteforanstaltninger til børn i almindelige klasser.

For at lærerne i den almindelige undervisning bedst muligt skal kunne medvirke til integrering, er det nødvendigt, at de får en grundig indføring i undervisning af handicappede. Dette medfører ændring af grundud-

dannelserne og intensivering af kursustilbud om undervisning af handicappede.

Integreringen af handicappede vil dog almindeligvis forudsætte et samarbejde med en speciallærer, d.v.s. en lærer med specialpædagogisk videreuddannelse svarende til 1½ års heltidsstudium (jfr. kapitel 5).

I de tilfælde, hvor man også i fremtiden må udskille elever i særlige klasser eller institutioner, bør en speciallærer have det pædagogiske hovedansvar for klassen.

Hvor der udføres klinikarbejde (læseklinik, observationsklinik, hjælpeundervisning), finder udvalget, at mindst én af de implicerede lærere må være speciallærer.

I beskrivelsen af aldersgrupperne op til 20 år er det forudsat, at elever skal kunne modtage specialundervisning i den skole eller institution, de befinder sig i til daglig.

Den lokale skolepsykologiske rådgivning med udbyggede konsulentfunktioner forventes således ændret til pædagogisk-psykologisk rådgivning, og arbejdsområdet forventes udvidet med førskolealderen og de 17-19-årige.

Lærertimeforbruget til specialundervisning i folkeskolen har i en årrække været voksende. For de seneste år har stigningstakten imidlertid været aftagende, og udvalget mener, at man kan regne med et næsten konstant lærertimeforbrug frem til 1988.

Beskrivelse af de specialpædagogiske uddannelser

Udvalget betragter de specialpædagogiske uddannelser som et sammenhængende uddannelsessystem, der tager udgangspunkt i de

pædagogiske grunduddannelser, således at uddannelsen på ét trin er en forudsætning for det næste.

Udover lærere ved folkeskolen bør også andre lærer- og pædagoggrupper som f. eks. gymnasielærere, erhvervslærere og børnehavepædagoger kunne optages til speciallæreruddannelsen, såfremt de i øvrigt opfylder de adgangskrav, der er beskrevet i kapitel 5.

Udvalget finder endvidere, at andre personalegrupper tilknyttet specialundervisningen i langt højere grad, end det er tilfældet i dag, bør have en bred orientering om handicappede. Dette gælder f. eks. sundhedsplejersker, skolelæger og fysioterapeuter.

Udvalget foreslår følgende opbygning af et sammenhængende specialpædagogisk uddannelsessystem.

Trin I

Uddannelsen på trin I giver en indføring i undervisning og pædagogisk behandling af handicappede. Den bør have et omfang af 150 timer.

Trin II

Den egentlige speciallæreruddannelse har et omfang svarende til Wi års heltidsstudium.

Trin III

Kandidatuddannelsen har et omfang svarende til 4 semestre. Den sigter primært på forskning og forsøgsvirksomhed inden for specialpædagogik og på uddannelse af instruktører (jfr. kapitel 6).

2.2. Behovet for uddannelse af speciallærere

I bilag I—II er der gjort rede for specialundervisningens omfang, antallet af lærere med specialundervisning samt behovet for specialuddannede lærere. Det sidste vedrører dels lærere med en grundlæggende orientering om handicappede, dels lærere med en videreuddannelse, der sætter dem i stand til at give kompenserende specialundervisning.

I bilag I er lærerbehovet i folkeskolen beregnet ud fra 3 alternative forudsætninger om udviklingen i lærertimeforbruget frem til 1988.

Ligeledes er der foretaget en opgørelse over antal timer og lærere i 1973 inden for

forsorgen. Forsorgsområderne har i de senere år haft et svagt vigende antal elever.

I bilag II er læreruddannelsesbehovet inden for kommissoriets 4 aldersgrupper opgjort.

2.2.1. Behovet for specialpædagogiske uddannelser til førskolealderen (0-6 år).

Som angivet i kapitel I vil der fremtidig være et stigende behov for specialuddannede pædagoger til en tidlig pædagogisk indsats med henblik på sprog- og begrebsudviklingen for aldersgruppen 0-6 år.

Uddannelse på trin I

En betydelig del af de specialpædagogiske foranstaltninger i førskolealderen foregår i forbindelse med ophold i de kommunale daginstitutioner og i særfor sorgens specialdaginstitutioner (specialbørnehaver). Hertil kommer foranstaltninger i børnehaveklasserne, som imidlertid af praktiske grunde er medtaget nedenfor under skolealderen (2.2.2.).

I de almindelige daginstitutioner i førskolealderen er der for tiden ansat ca. 10.000 uddannede socialpædagoger, heraf 72 % børnehavepædagoger, 24 % børneforsorgspædagoger og 4 % fritidspædagoger. Hertil kommer yderligere ca. 1.000 uddannede socialpædagoger (heraf er ca. 60 % børnehavepædagoger) i de såkaldte aldersintegrerede institutioner, hvoraf hovedparten af pladserne optages af børn i førskolealderen. Behovet for pædagoger i daginstitutionerne er i de kommende år moderat stigende.

Under forudsætning af, at seminarierne giver alle studerende en fyldig indføring i undervisning af handicappede vil efteruddannelsesbehovet omfatte ca. 6.000 af de nuværende ca. 8.000 pædagoger ansat i børnehaver, idet ca. 2.000 kan siges at have tilstrækkelig uddannelse. Regnes der med, at yderligere 3.000 ikke søger kursus, eller at de får orientering på anden måde, skal man tilbyde efteruddannelse i et omfang af ca. 150 timer til ca. 3.000 børnehavepædagoger, eller ca. 300 om året i 10 år mod nu 100 om året.

Uddannelse på trin II

Behovet for videreuddannelse til særfor sorgens førskoleområde er opgjort til ca. 500 speciallærere, hvortil kommer ca. 200 børnehave- og fritidspædagoger i åndssvageforsorgen, der er beskæftiget med børn i skolealder-

ren, og til dækning af børnehaver yderligere 120, i alt 820 speciallærere med socialpædagogisk grunduddannelse.

Der skulle da tilbydes videreuddannelse til mindst 800 socialpædagoger –eller ca. 80 pr. år i 10 år - mod nu 20 pr. år.

2.2.2. Skolealderen (7-16 årige)

Halvdelen af de 6-årige er medregnet til skolen, idet ca. 60 % af de 6-årige går i børnehaveklasse. Efterhånden forventes størstedelen af de 6-årige at blive optaget i skolens børnehaveklasser. Derimod er 10. klasse ikke medregnet fra 1982. Beregningerne omfatter således 10 årgange, eller ca. 800.000 elever i hele perioden.

Efteruddannelsen på trin I

Der er ca. 46.000 lærere i folkeskolen og i de private skoler, og ca. 15.000 børnehavepædagoger, der arbejder i børnehaveklasser. Desuden er der ca. 2.000 lærere i forsorgens skoler.

Ifølge bilag II er der i 1976 mindst 11.000 lærere uddannet på trin I, enten ved speciale C på seminariet eller ved efteruddannelseskursus.

I fremtiden må alle lærere, for at kunne løse deres opgaver i forbindelse med øget integrering af handicappede elever, have en tilstrækkelig indføring i forhold omkring elever med handicap. Jævnfør kapitel 3.

Under forudsætning af, at dette gennemføres, vil der dog være behov for at efteruddanne de lærere, der ikke har erhvervet en tilstrækkelig viden om undervisning af handicappede. Det drejer sig om et meget stort antal lærere, og udvalget forestiller sig, at dette behov for efteruddannelse på trin I må dækkes gennem et samarbejde mellem Danmarks Lærerhøjskole og seminarierne. Danmarks Lærerhøjskole bør udvide kapaciteten fra de nuværende 600 kursusdeltagere pr. år på trin I til ca. 1200, eventuelt ved hjælp af ændrede kursusformer, samtidig med at seminarierne opretter kurser i undervisning og bistand til handicappede (trin I).

Det må antages, at ikke alle lærere vil modtage tilbudet om en efteruddannelse svarende til trin I, dels fordi de føler, de ikke har behov for indsigt i de specialpædagogiske problemer, dels fordi de har erhvervet sig denne viden gennem praktisk pædagogisk arbejde.

Med hensyn til de 1.500 børnehavepædagoger, der arbejder i folkeskolen, har man

skønnet, at ca. 400 har fået en tilstrækkelig indføring i undervisning af handicappede. Der vil således være tale om et behov for efteruddannelse af ca. 1.000 børnehavepædagoger.

Uddannelse på trin II

Det forudsættes, at alle lærere, der påbegynder uddannelse på trin II, har en forudgående uddannelse svarende til trin I.

I prognoseberegningen er antallet af aktive speciallærere på trin II angivet til 1.100 i 1973 (jfr. bilag I, tabel 7) svarende til et skøn over aktive speciallærere på 1.600 i 1976 (jfr. bilag II).

Behovet for lærere på trin II i forsorgen ligger nogenlunde fast med lidt under 2.000 lærere til elever i skolealderen. Behovet for speciallærere til folkeskolen ligger ligeledes fast, når der regnes med en speciallærer til hver specialklasse, i alt ca. 2.300. Det forhold, at antallet af specialklasser eventuelt falder, forventes ikke at påvirke behovet for speciallærere i nedadgående retning, idet de dermed integrerede elever lige fuldt vil have brug for specialpædagogisk støtte.

Den supplerende specialundervisning omfattede i 1972/73 ca. 112.000 af folkeskolens ca. 800.000 elever (jfr. bilag II, figur I). Skal man på folkeskoleområdet ca. 2.200 skoler med stigende integration af elever arbejde ud fra læse- og observationsklinik som ressourcerum, må det anses for en betingelse, at der på den enkelte skole er en speciallærer til rådighed. Regnes der med én speciallærer pr. 500 elever, bliver behovet her ca. 1.600 speciallærere, idet det forudsættes, at flere mindre skoler kan være fælles om en speciallærer.

Specialpædagogiske konsulenter knyttet til de skolepsykologiske team indgår i dette antal.

Det giver et behov svarende til 3.900 speciallærere i folkeskolen og ca. 2.000 i forsorgens nuværende område, i alt ca. 6.000 speciallærere.

Som det fremgår af bilag I og II kan man ikke regne med, at alle lærere læser fuldt tilmålt inden for specialundervisning. Udvalget anslår derfor, at der vil være behov for ca. 5.000 speciallærere med uddannelse svarende til trin II i folkeskolen og ca. 2.000 i forsorgens skoler eller et samlet behov for ca. 7.000 speciallærere, som det fremgår af tabel 2.1.

Tabel 2.1. *Det skønnede behov for uddannelse på trin II i årene 1978 til 1988 i folkeskolen og forsorgen.*

Antal uddannede 1977	Nødvendigt pr. år i 1978-88	Behov for uddannede i 1988	Nødvendigt antal uddannede pr. år fra 1988
1.600	550	7.000	200

Antallet af lærere med uddannelse svarende til trin II udgør i 1977 1.600, mens behovet for speciallærere med uddannelse svarende til trin II som nævnt er opgivet til at skulle være 7.000 i 1988. For at dække dette uddannelsesmæssige efterslæb er det nødvendigt i perioden 1978 til 1988 årligt at uddanne 550 speciallærere.

I 1988 og fremefter forudsættes behovet for speciallærere at holde sig konstant på 7.000. For at sikre en balance mellem af- og tilgang i speciallærergruppen efter 1988 må der, under forudsætning af at speciallærerens gennemsnitlige erhvervslevetid andrager ca. 33 år, uddannes 200 speciallærere årligt.

Udvalget mener dog, det er urealistisk at forestille sig, at alle lærere, der har erfaring inden for specialpædagogisk arbejde, vil være interesserede i en specialpædagogisk videreuddannelse.

2.2.3. De 17-19 årige samt voksne.

På *erhvervsskoleområdet* kan det årlige behov for et grundlæggende kursus i hensyntagende specialundervisning opgøres til ca. 500 lærere ved handels- og tekniske skoler. Som det fremgår af kapitel 4, er det udvalgets opfattelse, at et kursus i undervisning af handicappede bør placeres i den obligatoriske pædagogiske grunduddannelse for disse lærerkategorier.

Der bør være knyttet mindst én lærer med speciallæreruddannelse svarende til trin II til hver skole, hvilket giver et samlet behov på ca. 120 speciallærere.

Det er udvalgets opfattelse, at alle gymnasielærere (jævnfør afsnit 3.8.5.) bør have en bredere indføring i undervisning af handicappede elever. I henhold til ændring af lov om *gymnasieskoler og studenterkursus* af 1977 skal der gives handicappede elever specialundervisning eller anden specialpædagogisk bistand, hvorfor udvalget finder det nødven-

digt, at der inden for en kortere årrække skal være en lærer, der er uddannet på trin II, på hvert gymnasium, hvilket vil sige ca. 120 speciallærere.

I henhold til lov om *fritidsundervisningen* giver ca. 1.000 lærere kompenserende og hensyntagende specialundervisning.

Det årlige behov for et grundlæggende kursus i hensyntagende specialundervisning skønnes ifølge direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. at andrage ca. 150 lærere pr. år i en 10-årig periode, idet der i fritidsundervisningen er store ændringer i lærergruppen fra år til år. Til kompenserende undervisning bruges fortrinsvis lærere, der er uddannet på trin I og II, og der er kun i mindre omfang uddannelsesbehov herudover.

Alt i alt kan behovet for speciallærere (trin II) for aldersgruppen 17-19 årige anslås til ca. 300, og udvalget skønner, at behovet for speciallærere for den øvrige voksegruppe vil være af en tilsvarende størrelse.

Tabel 2.2. *Behovet for uddannelse på trin II i tiden 1978 til 1988 for de øvrige aldersgrupper:*

Aldersgrupper	Antal uddannede i 1977	Nødvendigt antal årligt uddannede 1978-1988	Behovet for uddannede i 1988	Nødvendigt antal årligt uddannede fra 1988
Førskole	220	80	800	25
17-19 årige	100	30	300	9
Voksne	100	30	300	9
	420	140	1.400	43

2.3. Konklusion

Det er udvalgets opfattelse, at alle lærer- og pædagoggrupper i de respektive grunduddannelser bør have en indføring i undervisning og pædagogisk behandling af handicappede i et omfang af 150 timer (trin I), og udvalget henviser i den forbindelse til kapitlerne 3, 4 og 8.

Der vil derfor være tale om at efteruddanne lærer- og pædagoggrupper med en ældre uddannelse, selv om det må påregnes, at en

del lærere ikke vil være interesserede i eller have behov for en uddannelse svarende til trin I.

Tabel 2.3. *Et samlet skøn over behovet for uddannelse på trin II i tiden 1978 til 1988.*

Alders-grupper	Antal ud-dannede i 1977	Nødven-digt antal årligt ud-dannede 1978-1988	Behovet for ud-dannede i 1988	Nødven-digt antal årligt ud-dannede fra 1988
Før-skole	220	80	800	25
Folke-skolen og for-sorgen	1.600	550	7.000	200
17-19 årige	100	30	300	9
Voksne	100	30	300	9
	2.020	690	8.400	243

Behovet for speciallærere (trin II) vil i 1988 efter udvalgets opfattelse være ca. 8.500. For at dække det uddannelsesmæssige efterslæb (antallet af uddannede udgør i 1977 ca. 2.000) vil det være nødvendigt i en 10-årig periode at uddanne ca. 700 speciallærere årligt. Hertil kommer erstatning for naturlig afgang fra faget, hvilket nødvendiggør

en årlig uddannelseskapacitet på yderligere ca. 100 eller et samlet årligt antal uddannede på ca. 800. I tiden efter 1988 forudsættes behovet for uddannelse af speciallærere at svare til den naturlige afgang eller ca. 250 om året.

2.4. Overvejelser om de beregnede behov.

Skønt udvalget fastholder det ønskelige i, at der årligt bør uddannes ca. 800 speciallærere, erkender man, at det kan være vanskeligt for de lokale skolemyndigheder at frigøre så mange lærere til videreuddannelse, ligesom uddannelseskapaciteten, herunder kvalificerede undervisere samt de økonomiske resourcer kan reducere de opstillede mål.

Endvidere mener udvalget, at der er ca. 3.000 lærere, der arbejder i specialklasser i folkeskolen og for sorgen uden at have tilstrækkelig specialpædagogisk uddannelse. Man forventer ikke, at alle disse lærere vil modtage tilbudet om 1½ års speciallæreruddannelse, og udvalget har derfor overvejet etablering af kursus af et halvt års varighed for lærere med mindst 5 års undervisningserfaring med den pågældende form for specialundervisning.

Hvis dette forslag gennemføres i en 3-årig periode med 6-7 hold pr. halvår, vil man i dette tidsrum kunne uddanne ca. 1.000 af disse lærere. Ud fra en betragtning af det dermed reducerede behov samt en vurdering af de praktiske og økonomiske muligheder for videreuddannelse af lærere foreslår udvalget, at der i en 10-årig periode uddannes 500 speciallærere årligt.

Orientering om handicappede inden for pædagogiske grunduddannelser

Udvalget har gennemgået de eksisterende pædagogiske uddannelser for

folkeskolelærere,

socialpædagoger (børnehave- og fritids-
pædagoger, børneforsorgs- og
omsorgspædagoger),

handelsfaglærere,

lærere ved tekniske skoler,

lærere ved gymnasieskoler og HF samt

lærere ved fritidsundervisningen.

Det er udvalgets opfattelse, at de pædagogiske grunduddannelser bør omfatte en så bred orientering i handicappedes behov, at læreren i den almindelige klasse og pædagogen i børnehaveklasse og daginstitution med konsulentbistand kan hjælpe børn og unge med lettere handicap, uden at disse udskilles til specialundervisning eller anden specialpædagogisk bistand. Samtidig skal denne brede orientering sætte de pågældende i stand til at forebygge en udvikling, der senere kunne føre til indlæringsvanskeligheder, og sætte dem i stand til på det tidligst mulige tidspunkt at blive opmærksom på handicappede, over for hvem særlige foranstaltninger kan blive nødvendige.

3.1. Den pågældende ordning af handicaporienteringen på lærer- seminarier

3.1.1. *Beskrivelse.*

Orientering om handicappede er ikke udskilt som et særligt fag, men dels har en række af de obligatoriske fag et indhold, der omfat-

ter elementer af en sådan orientering, dels behandler specialerne emner i tilknytning hertil.

A. *Obligatoriske fag.*

I bekendtgørelsen af 31. oktober 1975 om uddannelse af lærere til folkeskolen bestemmes der i § 34, stk. 1 og 2 om faget *pædagogik*:

»Formålet er, at de studerende erhverver sig forudsætninger for og øvelse i en begrundet vurdering af undervisnings- og opdragelsesspørgsmål.

Stk. 2.

1. Skolens og opdragelsens forskellige former, idégrundlag og problematik, som de fremtræder i det historiske forløb og i nutiden, herunder sammenhængen med andre forhold i samfundslivet. Lovgivning om forhold, der vedrører undervisning og opdragelse. Der lægges særlig vægt på den nuværende skole og dennes organisation og den nyere tids pædagogiske strømninger i ind- og udland.
2. Analyse af de pædagogiske problemstillinger, der fremtræder gennem stoffet og vurdering af forskellige løsningsforslag. Påvisning af opdragelses- og undervisningsproblemer som naturlige områder for løbende diskussion og forskellig stiltingtagen«.

Endvidere vil orientering om handicappede kunne inddrages i forskellige sammenhænge inden for faget *psykologi*, om hvilket følgende er fastsat i bekendtgørelsens § 35, stk. 1 og 2:

»Formålet er, at de studerende erhverver sig en psykologisk viden og indsigt, som giver dem grundlag for forståelse af menneskers reaktioner, adfærd og oplevelser, og indstiller sig på en iagttagende og sagligt vurderende holdning til deres elever og til undervisning.

Stk. 2.

1. Ahnen psykologi, omfattende de almene forhold og lovmæssigheder vedrørende
 - a. indlæring, hukommelse og glemsel,
 - b. motivation og emotioner,
 - c. perception, begrebsdannelse og tænkning.
2. Differentiel psykologi, omfattende de individuelle forskelle med hensyn til
 - a. personlighedens struktur,
 - b. intelligens- og begavelsesfaktorer.
3. Udviklingspsykologi, især børne- og ungdomspsykologi,
4. Socialpsykologi, især gruppepsykologi,
5. Læse-, skrive- og regneprocessen,
6. Elementær pædagogisk statistik i et omfang, der er nødvendigt til forståelse af fagets litteratur«.

Hovedvægten lægges på de pædagogiske relevante områder af de nævnte discipliner.

Det samme kan i et vist omfang siges om faget *undervisningslære*, der blandt andet omfatter undervisningsmetodologi og det pædagogiske miljø. Det nærmere indhold af disse emner fremgår af bekendtgørelsens § 36, stk. 2, nr. 2 og 3:

- »2. Undervisningsmetodologi.
Undervisningsprincipper, undervisnings- og arbejdsformer, hjælpemidler, klassens organisation, kontrol- og vurderingsformer, vurdering af metodik.
3. Det pædagogiske miljø.
Lærer-elevforhold, elevernes indbyrdes forhold, samarbejde med hjemmene, samarbejde med skolens øvrige medarbejdere og myndigheder«.

Endelig kan nævnes faget *praktisk skolegerning* jfr. bekendtgørelsens § 37, hvis formål er, at de studerende erhverver sig færdighed i at gennemføre selvstændigt tilrettelagt undervisning og øvelse i en lærers øvrige funktioner i skolen. Undervisningen tilrette-

lægges som timepraktik og periodepraktik i et repræsentativt udvalg af folkeskolens klasser, jfr. § 37, stk. 2.

Herved kommer forskellige former for specialundervisning i betragtning.

Det må yderligere nævnes, at det obligatoriske kursus i stemmebrug og mundtlig fremførelse blandt andet har til formål at bibringe de studerende forudsætninger for at kunne arbejde med børnenes stemmer og artikulation, således at de dels kan gøre børnene til gode sprogbrugere, dels kan medvirke til at forebygge stemmelidelser og talefejl og skønne, hvornår henvisning til særlig behandling er påkrævet jfr. bekendtgørelsens § 65, stk. 1 nr. 3.

Endelig meddeles der under det obligatoriske kursus i *sundhedslære* blandt andet undervisning i barnets fysiske udvikling, herunder helbredsmæssige og sociale faktorerens betydning, jfr. bekendtgørelsens § 67, stk. 2.

B. De pædagogiske specialer.

De lærerstuderende skal efter eget valg gennemgå et af 3 pædagogiske specialer. Til specialet, der indgår i undervisningen fra det 2. studieår, er afsat 224 timer. Bestemmelsen for specialerne findes i bekendtgørelsens § 38. Speciale A omfatter undervisning af elever i folkeskolens yngre klasser. Speciale B vedrører undervisning af elever i folkeskolens ældre klasser samt ungdoms- og fritidsundervisning. Speciale C vedrører undervisning af elever med særlige vanskeligheder (specialundervisning). Ifølge § 38, stk. 1, er formålet med specialerne, at de studerende i særlig grad erhverver sig

1. viden om og forståelse af den pågældende kategori af elever og deres situation i skolen og i fritiden samt ved overgang til videre uddannelse eller erhverv,
2. forudsætning for at løse de særlige læreropgaver på vedkommende undervisningsområde og for at give de bedst mulige udviklingsbetingelser for den enkelte elev,
3. færdighed i at planlægge, gennemføre og vurdere undervisning af de pågældende elever.

Indholdet af speciale A og B omfatter under psykologiske emner blandt andet adfærdsvanskeligheder hos børn og unge i den pågældende aldersgruppe og under pædago-

giske emner blandt andet specielle vanskeligheder hos børn og unge i den pågældende aldersgruppe i skolens almindelige klasser.

Speciale C tager imidlertid sigte på de handicappedes problemer.

Om det nærmere omfang og indhold af speciale C henvises til undervisningsministeriets vejledning om de pædagogiske specialer. Afsnittene er optaget som bilag III til denne betænkning.

3.1.2 Vurdering.

Bekendtgørelsens bestemmelser om de foran nævnte fag og kurser rummer mulighed for, at orientering om handicappede kan inddrages i undervisningen, men de er ikke af et så præcist indhold, at der er nogen sikkerhed for, at dette sker. Spørgsmål vedrørende de handicappede er ikke udtrykkeligt nævnt i bestemmelserne, bortset fra speciale C.

En opgørelse fra seminarierne viser, hvor mange studerende, der i perioden 1974/78, valgte speciale C.

Læseåret 1974/75	
729 studerende eller	25 %
Læseåret 1975/76	
1185 studerende eller	31 %
Læseåret 1976/77	
1200 studerende eller	33,5 %
Læseåret 1977/78	
1094 studerende eller	34 %

Efter de pågældende bestemmelser, herunder de valgmuligheder som § 16 i læreruddannelsesloven rummer, er der altså ikke sikkerhed for, at alle lærerstuderende orienteres om handicapproblemer, og hvis der overhovedet gives en sådan orientering, kan det bero på tilfældigheder, hvilken karakter den har. Udvalget finder det nødvendigt, at der udarbejdes retningslinier for orientering i dette område.

3.1.3. Folkeskolens fremtidige opgaver.

A. I henhold til folketingsbeslutningen af 30. maj 1969 om en reform af de grundlæggende skoleuddannelser skal undervisning af handicappede elever udbygges på en sådan måde, at eleverne kan undervises i et almindeligt skolemiljø, hvis forældrene ønsker det og kan påtage sig omsorgen for dem i hjemmet. Ved lov nr. 313 af 26. juni 1975 ændredes folkeskolelovens § 3, stk. 2 således, at kommuner-

nes pligt til at indrette specialundervisning for børn, der ikke med tilstrækkeligt udbytte kan følge den almindelige undervisning, nu ikke blot har relation til et begrænset antal handicapgrupper, men til alle børn med særlige undervisningsbehov.

Siden vedtagelsen af folketingsbeslutningen af 1969 og ændringen af folkeskoleloven er udviklingen gået i retning af ikke alene at udbygge specialundervisningen, men også i videst muligt omfang at beholde elever med særlige undervisningsbehov i det normale klasse miljø.

En forudsætning herfor må være, at alle lærere får en indføring i undervisning af handicappede.

Der tages derfor ikke her stilling til specialuddannelsen af lærere til undervisning af handicappede, men alene til de uddannelsesmæssige krav, der må stilles til enhver lærei i folkeskolen:

1. Læreren skal kunne undervise en differentieret elevgruppe med forskellige indlærings- og adfærdsmæssige forudsætninger.
2. Læreren skal kunne skabe et klasseklima, der er præget af indbyrdes forståelse, accept og hensyntagen, for at der i klassen kan bevares elever med særlige undervisningsbehov.
3. Læreren skal kunne foretage en kvalificeret pædagogisk-psykologisk iagttagelse, såvel af den enkelte elev som af elevgrupper, ligesom han skal kunne erhverve sig forudsætninger for forståelse af elevens totale livssituation i hjem og samfund.
4. Læreren skal have kendskab til foreliggende hjælpemuligheder for handicappede elever, dels i form af særlig bistand, dels i form af specialpædagogiske foranstaltninger.

B. Udvalget har overvejet, i hvilke dele af seminarieuddannelsen den fælles orientering bør inkorporeres, og er af den opfattelse, at den generelle handicapprioritering bør foregå både i de obligatorisk-pædagogiske fag og i de pædagogiske specialer.

Under den forudsætning, at undervisning af handicappede i vid udstrækning finder sted som et naturligt led i den normale undervisningssituation, vil det efter udvalgets opfat-

telse være nødvendigt at sikre, at der i de enkelte obligatorisk pædagogiske fag gives en indføring i undervisning af handicappede, således som deres problemer tager sig ud fra det enkelte fags særlige synsvinkel.

I de pædagogiske specialer vil man videreføre handicaporientering ud fra de skolemiljøer, som de enkelte specialer beskæftiger sig med.

Særligt ønsker udvalget at understrege betydningen af, at de lærerstuderende får mulighed for gennem praktikken at kombinere den teoretiske viden om handicap med et indblik i, hvordan undervisning af børn med særlige undervisningsbehov udføres i det daglige arbejde.

Denne basisviden giver mulighed dels for et forebyggende arbejde over for risikobørn, dels for at beholde flest mulige elever i de almindelige klasser.

De nævnte synspunkter bør derfor indgå i revisionen af både bekendtgørelsen og undervisningsvejledningen for de enkelte fag.

Udvalget har drøftet forskellige skitser til en ændret formulering af de pågældende bestemmelser i bekendtgørelsen, men har afstået fra at stille forslag om bestemte formuleringer. Udvalget ønsker i stedet at pege på nogle generelle hovedemner og en række del-emner, der bør indgå i kommende beskrivelser af de enkelte fag.

Den generelle orientering om elever, der er handicappede og har særlige undervisningsbehov foreslås opbygget over følgende hovedemner:

- A. *Den enkelte elev*, der har særlige undervisningsbehov, beskrives ud fra biologiske, udviklingspsykologiske, personlighedspsykologiske og indlæringspsykologiske hovedsynspunkter.
- B. *Elevens forhold til andre* (familiegruppe, kammeratgruppe, samfund) beskrives ud fra socialpsykologiske og sociologiske hovedsynspunkter.
- C. *Samarbejde* vedrørende elever med særligt undervisningsbehov beskrives med henblik på samarbejde inden for skolens rammer og med personer og organer uden for denne.
- D. *Undervisningstilrettelæggelse* beskrives med særligt henblik på individualisering, differentiering, integrationsmodeller, materialekendskab.

Det understreges, at udvalget ved orientering forstår en generel information til alle lærerstuderende og ikke en dyberegående viden om særlige handicapgrupper.

Nedenfor anføres eksempler på dele-mner, der kan indgå i udformningen af de enkelte fags indhold. (Bekendtgørelsens §§34 til 37).

1. *Emner, der overvejende henhører under jaget pædagogik.*

Det idémæssige grundlag for undervisning og behandling af elever med særlige vanskeligheder.

Normer og normafvigelser.

Pædagogik i socialpolitisk sammenhæng.

Tilrettelæggelse af undervisningen af elever med særlige vanskeligheder i almindelige klasser og specialklasser i folkeskolen og på institutioner.

2. *Emner, der overvejende henhører under jaget psykologi.*

Afvigelser med hensyn til f.eks. personlighed, sprog og motorik, udviklingspsykologisk belyst.

Variationer i den intellektuelle, emotionelle og sociale udvikling.

Indlæringsvanskeligheder.

Psykologiske synspunkter på interpersonelle relationer, samarbejds- og organisationsproblemer.

Handicaplære, herunder minoritetsgruppers og vanskeligt stillede individers status og prestige.

Fordomme og holdninger over for den vanskeligt stillede elev samt dennes oplevelse af sig selv.

Orientering vedrørende klinisk psykologi, psykiatri, socialmedicin og pædiatri.

Udvælgelses- og vurderingsproblemer, herunder psykologisk iagttagelse og beskrivelse.

3. *Emner, der overvejende henhører under jaget undervisningslære.*

I forbindelse med integrering af handicappede belyses teoretisk og praktisk:

Det pædagogiske miljø som forudsætning for integrering.

Samarbejde hjem - skole.

Samarbejde mellem lærer og skolepsykologisk rådgivning samt pædagogiske konsulenter i øvrigt.

Samarbejde mellem lærer og skolelæge m. v.

Samarbejde mellem lærer og kuratorer vedrørende erhverbsmulighederne.

Samarbejde med myndigheder og institutioner uden for skolesystemet.

Pædagogisk iagttagelse og beskrivelse.

Undervisningsdifferentiering.

Integrationsmodeller.

Materialekendskab, herunder undervisningsmaterialer og tekniske hjælpemidler.

4. Praktisk skolegerning.

I forbindelse med periodepraktikken bør der så vidt muligt gives samtlige lærerstuderende lejlighed til at deltage i undervisning af børn med særlige undervisningsbehov.

5. Emner under de pædagogiske specialer.

De ovennævnte hovedemner og de under punkterne A, B og C eksempelvis anførte del-emner føres videre i mere uddybende form med henblik på de elevgrupper og skolemiljøer, specialet beskæftiger sig med.

3.2. Uddannelsen til børnehave- og fritidspædagog

Uddannelserne til børnehave- og fritidspædagog kvalificerer til pædagogisk arbejde i børnehaveklasser, børnehaver, fritids- og ungdomsklubber og andre socialpædagogiske fritidsforanstaltninger for børn og unge.

Uddannelserne, der bygger på lov om uddannelse af børnehave- og fritidspædagoger af 21. maj 1969, og undervisningsministeriets bekendtgørelse af 4. juli 1970, er treårig, fordelt med ca. 70 % på teoriundervisning og ca. 30 % på praktikundervisning.

Foruden den obligatoriske undervisning arbejdes med tilvalg, specialer og – i begrænset omfang – frivillig undervisning.

Uddannelserne omfatter samme fagtime-tal, men de adskiller sig fra hinanden indholdsmæssigt idet børnehavepædagoguddannelsen beskæftiger sig med børn i førskolealderen og fritidspædagoguddannelsen med skolebørn og unge.

Da der i de ovennævnte institutionsformer kan være handicappede børn og unge, søger uddannelsen at imødekomme behovet for vi-

den og praktisk pædagogisk færdighed vedrørende sådanne børn.

I det følgende er nævnt en række fag, hvori handicaporientering forekommer.

A. Obligatoriske fag.

1. Psykologi.

Under dette fag kommer orientering om handicappede især ind under disciplinen klinisk psykologi og psykiatri, der skal give baggrund for en helhedsbedømmelse af individet i relation til normalitetsbegrebet.

Problemerne omkring afvigere og psykisk eller fysisk handicappede tages op til diskussion.

2. Praktisk pædagogik og institutionslære.

Under dette fag belyses pædagogisk arbejde med psykisk og fysisk handicappede, ligesom der orienteres om muligheder for institutionernes samarbejde med andre organer og om daginstitutionernes indretning med henblik på optagelse af handicappede børn og unge.

3. Sociale fag.

Faget omfatter gennemgang af det sociale sikrings- og hjælpesystem med særligt henblik på børn og unge.

4. Socialmedicin.

I dette fag indgår emnet handicappende lidelser. Her gennemgås alle de specielle handicap hver for sig, f. eks. blinde, døve og tunghøre, talelidelser og ordblinde, vanføre, epileptikere, åndssvage og sindssyge.

5. Talelære og stemmepleje.

Undervisningen omfatter blandt andet en bredere gennemgang af børns sprogtilegnelse, grundlæggende orientering i talepædagogiske principper og en kort orientering vedrørende fejlfunktioner.

6. Praktikundervisning.

Undervisningsvejledningen angiver, at de studerende må opøve sig i at imødekomme det enkelte barns behov. For at dette kan ske, må de studerende erhverve sig kendskab til de enkelte børns egenart og baggrund, f. eks. handicap, familieforhold og social baggrund. Ca. 10 % af praktikundervisningen er henlagt til institutioner for svært handicappede børn.

7. Kursus i særforsorg.

Målet for kurset er blandt andet, at de studerende erhverver sig forståelse for de opgaver,

der påhviler pædagoger i daginstitutioner i forholdet til handicappede børn og unge.

Indholdet omfatter handicappende lidelser, deres årsager, hyppighed og behandling. Psykiske følger af handicap og pædagogiske problemer i forbindelse dermed. Lovgivning vedrørende forsorgsområderne.

8. Kursus i psykiatri.

Kurset udvider emneområder, der er behandlet under socialmedicin og psykologi, og går specielt ind på psykiske lidelser hos børn og unge og deres behandling.

B. Tilvalg i 2. og 3. uddannelsesår.

Inden for en ramme af 176 timer kan de studerende som tilvalg beskæftige sig med selvvalgte emner inden for bestemte faggrupper.

Der er en del studerende, der arbejder med handicapsspørgsmål. Ved en stikprøveopgørelse af 605 tilvalgshold i 2. årgang, viste det sig, at 61 hold arbejdede med emner med tilknytning til specialpædagogik.

C. Speciale i 3. uddannelsesår.

113 uger arbejder de studerende med specialer, hvor teori og praktik er kombineret. Disse specialer kan blandt andet omfatte handicapsspørgsmål.

Specialet sigter ikke mod en særlig erhvervskompetence, men har til formål at udvikle de studerendes evne til selvstændigt at fordybe sig i et afgrænset emne. Et specialevalg inden for handicapområdet kan føre til, at den studerende efter endt uddannelse søger ansættelse ved institutioner, hvor de kan få lejlighed til at dyrke denne særlige interesse.

3.3. Uddannelsen til børneforsorgspædagog og omsorgspædagog

Uddannelsen har til formål dels at kvalificere til pædagogisk arbejde i vuggestuer og børne- og ungdomshjem samt hermed beslægtet socialpædagogisk arbejde, dels at kvalificere til pædagogisk arbejde i institutioner under åndssvageforsorgen og den øvrige særforsorg samt hermed beslægtet socialpædagogisk arbejde.

Uddannelsen, der bygger på socialministeriets bekendtgørelse af 12. april 1976, er treårig og fordelt med 20 måneders teori og 10 måneders praktik.

Første år er fælles for samtlige studerende. I andet og tredje år er undervisningen delt

mellem fællesfag og retningsfag. Den studerende vælger i andet år retningsfag, der peger mod den aldersgruppe, han senere ønsker at arbejde med: småbørn eller skolebørn, unge og visse grupper voksne. I tredje år vælges retningsfag vedrørende bestemte klientgrupper: normalområdet, socialt handicappede, psykisk handicappede eller somatisk handicappede. Retningsfagene optager 25 % af undervisningstiden i andet studieår og ca. 50 % af undervisningstiden i tredje studieår.

En del af de studerende forbereder sig således til socialpædagogisk arbejde med bestemte grupper af handicappede børn og unge.

Derudover modtager samtlige studerende i fællesfagene en bred orientering i handicapproblemer. Det sker især inden for følgende faggrupper:

1. Den pædagogisk-psykologiske faggruppe. Handicaporienteringen kommer under dette fag især ind under disciplinen klinisk psykologi og psykiatri. Der behandles forskellige adfærdsformers sammenhæng med psykiske og fysiologiske forhold, forskellige former for adfærdsforstyrrelser, oligofreni, psykosomatiske lidelser, sprog- og taleforstyrrelser. I øvelser i planlægning af pædagogiske forløb tages der blandt andet sigte på de pædagogiske konsekvenser, der i det daglige arbejde må drages af de forskellige ovennævnte symptomer.

Specielt arbejdes der med spørgsmålet om kompenserende eller stimulerende opdragelse af socio-kulturelt handicappede børn.

2. Sociale fag.

Foruden gennemgang af det sociale hjælpesystem, tages specielt sigte på handicappedes sociale og retslige stilling og på en samfundsmæssig belysning af afviger- og normalitetsbegrebet.

3. Sundhedslære, sygdomslære og socialmedicin.

Under denne faggruppe henhører en bred orientering om fysisk handicappede.

4. Anvendelsesfag – praktisk pædagogik, omsorgslære, institutionslære.

Faget omfatter udnyttelsen af den erhvervede viden i tilrettelæggelsen af den daglige pædagogik, herunder specielt hensyntagende pædagogik over for forskellige grupper af handicappede og anvendelse af hjælpemidler.

5. Aktivitetsfag.

Under denne faggruppe er der mulighed for at komme ind på handicapidræt, f. eks. særligt optrædende idrætsøvelser for motorisk handicappede.

6. Praktikundervisning.

Et stort antal studerende vil i mindst én af tre mulige praktikperioder være i praktik i institutioner for handicappede og dér få lejlighed til at gøre erfaringer med dagligt specialpædagogisk arbejde.

7. Tilvalg og speciale.

Tilvalg har til formål at give den studerende mulighed for at dyrke særlige interesser af betydning for socialpædagogisk arbejde.

Specialet har til formål at give den studerende særlig indsigt i et afgrænset område og at give ham mulighed for at opøve en mere selvstændig arbejdsform.

Inden for begge områder kan vælges emner fra handicapområdet. Dette gælder naturligvis i første række de studerende, der har valgt handicappede klientgrupper som retning.

3.4. Uddannelsen til handelsfaglærer

Uddannelsen til handelsfaglærer kvalificerer til varetagelse af undervisning på handelsskoler.

Uddannelsen, der bygger på bekendtgørelsen af 12. juli 1972, er principielt et selvstudium, der kan suppleres med undervisning på kortere støttekursus. Fagene undervisningslære og undervisningsfærdighed er dog obligatoriske og har et omfang på henholdsvis 120 og 80 timer.

Uddannelsen til handelsfaglærer omfatter:

1. Undervisningsfaget.
2. Samfundsøkonomi og handelslære.
3. Pædagogikum.

I pædagogikum giver Statens Erhvervspædagogiske Læreruddannelse (SEL) følgende kurser:

- a. Teoretisk pædagogik.
- b. Psykologi.
- c. Undervisningslære (obligatorisk).
- d. Vejledning i undervisningspraktik (obligatorisk).

a. Teoretisk pædagogik.

Kurset er af 48 timers varighed.

Formål:

At kandidaten erhverver sig forudsætninger for og øvelse i en begrundet vurdering af undervisnings- og opdragelsesspørgsmål. Kandidaten skal endvidere erhverve sig et overblik over skolens og opdragelsens forskellige former, idégrundlag og problematik.

Indhold:

Opdragelsens og den pædagogiske tænkings historie, således at der overalt lægges vægt på dens betydning for aktuelle problemstillinger, og således at den pædagogiske udvikling ses i sammenhæng med den almindelige samfundsmæssige udvikling. Hovedtrækkene i det nuværende uddannelsessystems struktur. Uddannelsens forhold til samfundet i øvrigt, således som den fremstilles i den pædagogiske sociologi. Der lægges særlig vægt på forholdet mellem uddannelse og erhvervsliv. Principperne for sammenligning af uddannelsessystemet og andre pædagogiske forhold, som de fremstilles i den komparative pædagogik. Relevant uddannelseslovgivning gennemgås.

b. Psykologi.

Kurset er af 48 timers varighed.

Formål:

At kandidaten erhverver sig psykologisk viden og indsigt, som han selvstændigt kan overføre til anvendelse i det praktiske undervisningsarbejde.

Indhold:

1. Almen psykologi omfatter læreprocessens psykologi, perceptionspsykologi, motivations- og personlighedspsykologi.
2. Udviklingspsykologi omfatter børne- og ungdomsårene med særlig vægt på ungdomsårene.
3. Socialpsykologi lægger hovedvægten på individets holdninger, motiver, følelser, indlæring og perception i samspillet med gruppen og samfundet.
4. Pædagogisk psykologi arbejder med følgende temaer:
 - a. Faktorer i skolesituationen, der henholdsvis hæmmer og fremmer indlæringen.

- b. Læse- og skrivevanskeligheder.
- c. Undervisningsmetoder.
- d. Elevernes individuelle forskelle.
- e. Lærerpersonegheden.
- f. Differentiering i skolen.

c. *Undervisningslære.*

Kurset er af 90 timers varighed.

Formål:

At kandidaten under udnyttelse af sine faglige, pædagogiske og psykologiske kundskaber bliver i stand til selvstændigt at planlægge og gennemføre undervisning under skiftende betingelser.

Indhold:

Målenes funktion i undervisningen, mål-analyse og målformulering, valg af undervisningens indhold, planlægning af undervisningsforløb, tilrettelæggelse af undervisningssituationer, evaluering, det pædagogiske miljø.

d. *Vejledning i undervisningspraktik.*

Kurset, der er på 80 timer, tilrettelægges for hver enkelt kandidat efter aftale mellem den, SEL og en handelsskole.

Formål:

Kandidaten skal opnå færdighed i at anvende sin teoretiske viden i en selvstændig tilrettelagt undervisningssituation.

Indhold:

1. Introduktion og orienteringsmøde.
2. Forberedelse af undervisningen.
3. Overværelse af vejlederens undervisning.
4. Delvis overtagelse af undervisningen.
5. Selvstændig undervisning.
6. Påhøring.

Den samlede varighed af pædagogikum for handelsfaglærere er således af 266 timers varighed.

3.5. Uddannelsen til lærer ved tekniske skoler

Pædagogisk grundkursus er obligatorisk for lærere, der underviser ved de tekniske skoler. Kurset er på i alt 282 timer.

Formål:

Kursets formål er at give deltagerne indsigt i pædagogiske problemer, gøre dem fortrolige med teorier og metoder i undervisningslære samt give dem viden om psykologiske teorier som baggrund for deres forståelse af undervisningssituationer.

Indhold:

Modul 1: Introduktion og metodik.

Kurset kan indledes med samarbejdsstræning som en introduktion til det pædagogiske område.

På kurset behandles pædagogiske og psykologiske begreber. Desuden trænes der i forskellige færdigheder, f. eks. notat- og referat-teknik, studieteknik, AV-midler, instruktionsteknik, ledet diskussion, spørgeteknik og stemmedannelse.

Modul 2: Undervisningslære.

Kurset integrerer praktisk undervisning med fagdiscipliner, didaktik, metodik og pædagogisk filosofi. Undervisningsøvelser vil være udgangspunkt for undervisning i og diskussion af emner for didaktik og metodik, ligesom der søges inddraget dele af idéhistorien i sammenhængen.

Modul 3: Psykologi og vurdering af undervisningsresultater.

Kurset indeholder stof fra den almene psykologi, indlæringspsykologien og kommunikationsteorien. Endvidere gennemgås evalueringbegreber, herunder testkonstruktion, testning og vurdering af testresultater.

Modul 4: Integration og helhedssyn.

På kursus suppleres stoffet fra de forudgående kurser, og det indlærte søges med udgangspunkt i overordnede pædagogiske problemstillinger sammenkædet gennem repetition og øvelser.

3.6. Uddannelsen til lærer ved gymnasieskoler og HF

En varig ansættelse som lærer ved en gymnasieskoles gymnasieafdeling er, ifølge lov om gymnasier og studenterkursus § 16, stk. 2, betinget af, at den pågældende har bestået en prøve i teoretisk og praktisk pædagogik.

Nærmere bestemmelser er fastsat i undervisningsministeriets bekendtgørelse af 25.

marts 1963 om den pædagogiske uddannelse af lærere ved gymnasieskolen.

Denne uddannelse omfatter:

1. Fagligt pædagogisk kursus.
 2. Kursus i undervisningsfærdighed.
 3. Pædagogikum.
1. De faglige pædagogiske kurser er internatkurser af 4 dages varighed.
 2. Kurset i praktisk undervisningsfærdighed er af et semesters varighed med 12 ugentlige vejledningstimer.
 3. Pædagogikum eller det teoretiske kursus i pædagogik og psykologi er i princippet selvstudium. Kandidaterne har dog mulighed for at vælge et kursus på Avedøre Statsskole eller SEL's kurser i pædagogik og psykologi for handelsfaglærere. Kurset på Avedøre Statsskole er i sin nuværende form endnu på forsøgsstadiet. Der vil blandt andet blive undervist i pædagogikkens historie, forskellige psykologiske discipliner og undervisningslære.

3.7. Uddannelsen til lærer ved fritidsundervisningen

Lov om fritidsundervisning (jfr. lovbekendtgørelse nr. 410 af 15. august 1975) indeholder bestemmelser vedrørende kvalifikationskrav til lærerne: Angående almen fritidsundervisning.

»§ 7, stk. 1.

Kursuslæreren og interessegruppeinstruktøren skal gennem uddannelse eller tidligere virksomhed have erhvervet faglige kvalifikationer i det pågældende emne og må have de fornødne pædagogiske forudsætninger.

Stk. 2.

Studiekredslæreren skal have de fornødne forudsætninger for at kunne forestå ledelsen af en studiekreds og skal gennem særlig uddannelse eller erfaring kunne godtgøre, at han behersker de særlige arbejdsmønstre, der kendetegner studiekredsen.

Stk. 3.

Godkendelse af en lærer eller instruktør kan i de enkelte tilfælde gøres betinget af, at vedkommende deltager i et kursus i voksenpædagogik«.

Angående Aftenhøjskoler:

»§ 18, stk. 1.

Aftenhøjskolens lærere skal gennem særlig uddannelse eller studium af vedkommende emneområde kunne godtgøre at være egnede til at påtage sig videregående undervisning«.

Angående Forberedelseskursus:

»§ 36, stk. 2.

Hvor der til undervisning til et forberedelseskursus kræves særlige lærer kvalifikationer, skal den pågældende lærer opfylde de krav, der stilles af vedkommende uddannelses normale undervisningstilsyn.

Stk. 3.

Godkendelse af en lærer kan i det enkelte tilfælde gøres betinget af deltagelse i et kursus i voksenpædagogik«.

Af dette fremgår, at undervisningen i meget vidt omfang varetages af lærerpersonale uden pædagogisk uddannelse, og at der ikke i alle tilfælde kan stilles krav om deltagelse i kursus i voksenpædagogik. Disse kurser i voksenpædagogik afholdes normalt af amterne eller af oplysningsforbundene.

Der findes ingen faste retningslinier med hensyn til omfang og indhold, men kurserne har sædvanligvis et omfang af 180-200 timer og berører ikke problematikken vedrørende handicappede.

3.8. Vurdering af de i afsnit 3.2. til 3.7. beskrevne pædagogiske uddannelser

3.8.1. Fællestræk ved uddannelser til børnehave- og fritidspædagog samt børnefor-sorgs- og omsorgspædagog.

Som det vil fremgå af ovenstående redegørelse, har de beskrevne uddannelser blandt andre fællestræk, at de formentlig i højere grad end andre pædagogiske grunduddannelser i henhold til gældende bekendtgørelser og undervisningsvejledninger giver samtlige studerende en vis indsigt i handicapproblemer.

Det kan dog være vanskeligt præcist at udskille de undervisningselementer, der angår handicapproblemer eller angive omfanget heraf. Handicaporienteringen integreres oftest i den løbende undervisning i de enkelte fag og faggrupper. De studerendes og lærer-

nes forudsætninger og interesser vil påvirke valg og behandling af stoffet.

Om de enkelte uddannelser gælder følgende:

3.8.2. Børnehave- og fritidspædagoguddannelsen.

For de uddannede pædagoger er der etableret videreuddannelse på Danmarks Lærerhøjskole med særlige kurser i specialpædagogik.

Der er i dag ca. 700 børnehave- og fritidspædagoger ansat under åndssvageforsorgen eller den øvrige særfororg. Størstedelen af disse har som led i deres ansættelse egentlige specialpædagogiske opgaver i specialskoler eller specialdaginstitutioner. Det gør en dybere indsigt i specialundervisningens indhold og metodik påkrævet.

I praksis har et begrænset antal pædagoger af denne kategori med grunduddannelse som børnehavepædagoger været optaget på Lærerhøjskolens specialpædagogiske kurser for tale- og hørelærere.

To udviklingslinier kan begrunde et større fremtidigt behov for børnehavepædagogers og fritidspædagogers adgang til speciallæreruddannelsen. Den ene er deres deltagelse i specialpædagogiske funktioner i forbindelse med specialskoler og specialdaginstitutioner samt i børnehaveklasser og i indskolingsfasen. Den anden er udviklingen af en konsulentfunktion i forbindelse med kommunernes tilrettelæggelse af førskoletilbud, der også vil omfatte en større integrering af handicappede børn i almindelige daginstitutioner. Da kun enkelte fritidspædagoger er beskæftiget med arbejde i daginstitutioner for børn i førskolealderen, finder udvalget, at kun børnehavepædagoger principielt bør have adgang til den egentlige speciallæreruddannelse og under forudsætning af, at de ved optagelsen til uddannelsen har erhvervet sig kundskaber om undervisning og behandling af handicappede svarende til kravene på trin I.

For fritidspædagogers vedkommende må der herudover efter konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde stilles krav om praktisk erfaring i pædagogisk arbejde med funktionshæmmede elever.

3.8.3. Børneforsorgs- og omsorgspædagoguddannelsen.

For de uddannede pædagoger arrangeres videreuddannelse i form af årskursus på den socialpædagogiske højskole.

Der er tre hovedansættelsesområder: pædagogisk arbejde med småbørn i vuggestuer, arbejdet med børn og unge, der i første række må betegnes som socialt og emotionelt handicappede, og arbejdet med grupper af psykisk og fysisk handicappede børn og unge.

Ligesom børnehave- og fritidspædagoger kan ansættes uden for de områder, de primært er uddannet til, kan børneforsorgs- og omsorgspædagoger ansættes i børnehaver og fritidshjem, men ikke i børnehaveklasser.

Enkelte kan på linje med, hvad der ovenfor er sagt om børnehavepædagoger, få specialpædagogiske opgaver og har derfor behov for egentlig specialpædagogisk uddannelse. I de almindelige daginstitutioner for børn i førskolealderen er 'A' af de uddannede pædagoger børneforsorgspædagoger.

På linje med, hvad der er anført foran om fritidspædagoger, finder udvalget herefter, at børneforsorgs- og omsorgspædagoger efter konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde bør have mulighed for optagelse på den egentlige speciallæreruddannelse, såfremt:

1. Grunduddannelsen er suppleret med praktisk erfaring i pædagogisk arbejde med funktionshandicappede elever og
2. de før optagelsen har erhvervet sig kundskaber vedrørende undervisning og behandling af handicappede elever (trin I).

3.8.4. Uddannelsen af lærere til erhvervsskolerne.

En forudsætning for, at handicappede kan deltage i erhvervsfaglige uddannelser må være, at en grundlæggende indføring i undervisning af handicappede elever indgår som et obligatorisk kursus i de pædagogiske grunduddannelser for erhvervsskolernes lærere.

Det er endvidere ønskeligt, at mindst én lærer ved hver skole har gennemført den fulde speciallæreruddannelse og derved kan påtage sig konsulentvirksomhed både over for kolleger og elever.

Også her kræves for optagelse på speciallæreruddannelsen, at der er praktisk undervisningserfaring og uddannelsesmæssig baggrund svarende til trin I.

3.8.5. Gymnasielæreruddannelsen.

Et udvalg nedsat af undervisningsministeriet foreslog i sin betænkning 626/1971 et udvidet teoretisk kursus for gymnasielærere på mellem 200 og 240 timer omfattende fagene

pædagogik, psykologi og undervisningslære i den hensigt at bringe den pædagogiske uddannelse ved gymnasieskolen i overensstemmelse med nutidens behov.

Det er i betænkningen anført som et formål med det pædagogiske kursus »at bidrage til at øge deres erkendelse af de pædagogiske og psykologiske problemer, der indgår i løsning af undervisningsopgaver, og at øve dem i at analysere disse problemer på systematisk måde«.

Direktoratet for gymnasieskolerne og HF nedsatte i 1975 en arbejdsgruppe, der foreslår, at pædagogikum ændres og udvides med 120 timer til orientering om de særlige hensyn, der bør tages til handicappede elever, jævnfør bilag VII.

Arbejdsgruppen foreslår endvidere, at gymnasielærere med en ældre uddannelse gennem et efteruddannelseskursus kan opnå en tilsvarende indsigt i problemerne ved undervisning af handicappede.

Denne uddannelse i hensyntagende specialundervisning skønner udvalget vil være tilstrækkelig til, at gymnasielæreren i samarbejde med en speciallærer knyttet til gymna-

siet og i samarbejde med det stedlige skolepsykologiske kontor vil kunne løse det specialpædagogiske behov i gymnasieskolen.

Af notatet fremgår, at arbejdsgruppen finder, at et udvidet pædagogikum og mindst 2 års undervisningserfaring bør give adgang til speciallæreruddannelsen.

Udvalget kan tilslutte sig dette synspunkt, men optagelsen til speciallæreruddannelsen bør ske efter ansøgning i hvert enkelt tilfælde.

3.8.6. Læreruddannelsen ved fritidsundervisningen.

Udvalget indstiller, at de voksenpædagogiske kurser efter lov om fritidsundervisningen udvides med en grundlæggende indføring i undervisning af handicappede (jfr. kapitel 4).

Hvor det drejer sig om hensyntagende specialundervisning, finder udvalget det nødvendigt, at det voksenpædagogiske kursus suppleres med et videregående kursus i handicaporientering.

Til den egentlige kompenserende specialundervisning, der meddeles efter lov om fritidsundervisningen, kræves kvalifikationer, der svarer til speciallæreruddannelsen.

Vejledende kursusplaner for lærere til hensyntagende specialundervisning ved erhvervsuddannelserne og i fritidsundervisningen

4.1. Indledning

Det er udvalgets opfattelse, at der i de pædagogiske grunduddannelser bør være en fylldig orientering om elever med handicap.

En sådan orientering findes ikke i grunduddannelserne for erhvervsskolernes lærere, men Statens erhvervspædagogiske læreruddannelser tilrettelægger særlige kurser i hensyntagende specialundervisning.

Kun en del af fritidsundervisningens lærere har en pædagogisk grunduddannelse, og i denne gives der ikke en orientering om elever med handicap.

For fritidsundervisningens lærergrupper foregår der i øjeblikket en kursusvirksomhed i hensyntagende specialundervisning. Lærerne skal for at blive godkendt til hensyntagende specialundervisning normalt have gennemgået et særligt kursus. Kun i ganske særlige tufælde vil direktoratet kunne fritage en lærer for omtalte kursus.

Udvalget har vurderet muligheden for at koordinere kurserne i hensyntagende specialundervisning og finder, at lærere ved fritidsundervisningen og på erhvervsskolerne bør kunne opnå kompetence til at give hensyntagende specialundervisning ved enten at søge optagelse på erhvervsskolernes kursus i hensyntagende specialundervisning eller ved at deltage i tilsvarende kurser arrangeret for fritidsundervisningens lærere, ligesom de omtalte lærergrupper bør kunne optages på seminariernes speciale C.

4.2. Erhvervsskolernes lærere

Med hensyn til kvalifikationskrav til erhvervsskolernes lærere henvises til kapitel 3.4 og 3.5.

I den pædagogiske grunduddannelse indgår der ikke i øjeblikket en tilstrækkelig orientering om handicappede.

4.2.1. Eksisterende kursus i hensyntagende specialundervisning for lærere på erhvervsfaglige skoler.

4.2.2. Adgangskrav.

Lærere fra erhvervsfaglige skoler eller ved tilsvarende undervisning med mindst to års undervisningserfaring og pædagogisk grunduddannelse eller anden relevant pædagogisk uddannelse samt dokumenteret kendskab til udviklings- og ungdomspsykologi kan optages.

4.2.3. Kursets formål.

Kurset tilsigter at uddanne lærere til at varetage hensyntagende specialundervisning og rådgivning af fysisk, psykisk og socialt handicappede elever på erhvervsskoler. Den hensyntagende specialundervisning kan karakteriseres som undervisning, der tilrettelægges på en sådan måde at indlæringen hæmmes mindst muligt af tilstedeværende handicap.

4.2.4. Kursets indhold og organisation.

1.del.

Selvstudier af ca. 3 ugers varighed.

Selvstudiet skal lægge op til, at deltageren gør sig selvstændige overvejelser over problemer i forbindelse med specialundervisning, således at han har engageret sig i problematikken og anlagt visse værdibetragtninger, inden han begynder på 2. del.

2. del.

Kursus af 4 ugers varighed.

Formålet med uddannelsen på 2. del er at give den studerende en indføring i almene synspunkter i forbindelse med hensyntagende specialundervisning og de forskellige handicapgrupperes særlige problemer i en undervisningssituation samt de metoder og hjælpemidler, der er til rådighed i forbindelse med disse gruppers undervisning i erhvervsuddannelserne og andre uddannelser.

3. del.

Specialpraktik af 6 dage varighed.

Deltageren underviser i denne periode på sin hjemskole. Her arbejder kursusdeltagerne med et selvstændigt projekt, hvor stoffet fra 1. og 2. del bruges i en praktisk sammenhæng.

Der udarbejdes en praktikopgave, der kan bestå i en fremstilling af et støttemateriale til et af handicapområderne eller en iagttagelsesopgave. Opgaven afleveres i rapportform ved afslutningen af uddannelsen, hvorefter den bedømmes af kursuslederen og 2 censorer.

4. del.

Afsluttende kursus af 2 ugers varighed.

Formålet med denne del er at sammenfatte udbyttet af uddannelsen gennem erfaringsudveksling og ved efterbehandling af praktikopgaverne.

Se i øvrigt figur 4.2.

Kurset gives af Statens erhvervspædagogiske læreruddannelse (SEL) og afholdes i København eller på SEL's afdelinger i provinsen.

Kurset har et omfang af 320 timer, der deles på 3 ugers selvstudium, 4 ugers internatkursus, 6 dage specialpraktik over 3 uger samt afsluttende internatkursus.

Figur 4.2. SEL's kursus i hensyntagende specialundervisning.

Indgangsniveau.

varighed ca. 400 timer eller 60 dages internat + praktik.

Pædagogisk grundkursus eller tilsvarende uddannelse samt mindst to års undervisningserfaring.

1. selvstudium varighed ca. 3 uger.

Specialpædagogisk litteratur.

2. internatkursus af 4 ugers varighed.

Almen del:

Almene synspunkter.
Støtteforanstaltninger.
Kurator.
Socialrådgiver.
Social bistand.

Gennemgang af handicapområder:

Psykisk udviklingshæmning.
Psyriske sygdomme.
Sociale og emotionelle hæmninger.
Neurologiske lidelser.
Synshæmning.
Høre hæmning.
Bewægheshæmning.
Tale- og sprogvanskeligheder.
Læse-, stave- og regneproblemer.

3. 3 uger, heraf 6 dage specialpraktik.

Praktik.

4. afsluttende kursus, varighed: 2 uger.

Undervisningens planlægning.
Materialefremstilling til undervisningen.
Afsluttende prøve.

4.2.5. Udvalgets vurdering af de beskrevne kurser for erhvervslærere.

Udvalget finder, at den beskrevne uddannelse er tilfredsstillende til at varetage hensyntagende specialundervisning. Udvalget foreslår, at der til uddannelsesstederne knyttes en lærer med speciallæreruddannelse, og at der etableres samarbejde med det stedlige skolepsykologiske kontor.

Derudover vil det være ønskeligt, at alle lærere ved erhvervsskolerne får en indføring i undervisning af handicappede, for eksempel ved at integrere et 4 ugers modul, der behandler de almene synspunkter vedrørende specialundervisning i de pædagogiske grundkurser.

Med hensyn til kompenserende specialundervisning vil det i en overgangsperiode almindeligvis være en seminarieuddannet lærer, der efter videreuddannelse påtager sig undervisningen, men udvalget foreslår, at lærere ved erhvervsskoler med uddannelse og erfaring i hensyntagende specialundervisning får mulighed for at gennemføre speciallæreruddannelsen.

4.3. Fritidsundervisningens lærere

4.3.1. Krav til lærere, der underviser handicappede elever under fritidsundervisningen.

Med hensyn til grunduddannelsen for lærere ved fritidsundervisningen henvises til kapitel 3.7. Derudover kræves for godkendelse til hensyntagende specialundervisning i henhold til lov om fritidsundervisning følgende:

at læreren har gennemført et kursus i hensyntagende specialundervisning, omfattende den pågældende handicapgruppe, eller

at læreren har tilstrækkelig erfaring fra tidligere beskæftigelse med undervisning af den pågældende handicapgruppe.

4.3.2 Formålet med eksisterende kursus i hensyntagende specialundervisning.

Kurset tilsigter at give deltagerne en indføring i de særlige krav af pædagogisk-psykologisk art, der må stilles til lærere, der skal planlægge og gennemføre en undervisning, hvori der deltager funktionshæmmede voksne.

4.3.3. Indhold af eksisterende kursus.

Der skelnes i kurset mellem en almen del, der er obligatorisk for samtlige deltagere og 6 specielle områder, der omfatter:

1. Psykisk hæmmede.
2. Blinde og svagtseende.
3. Bevægelseshæmmede.
4. Døve og svagthørende.
5. Psykisk afvigende.
6. Endvidere kursus for lærere, der skal undervise herboende udlændinge.

4.3.4. Organisation af eksisterende kursus.

Forudsætningen for optagelse på kursus i hensyntagende specialundervisning er et voksenpædagogisk grundkursus eller tilsvarende pædagogiske forudsætninger.

Af figur 4.3. fremgår, at det nuværende kursus i hensyntagende specialundervisning består af 2 afsnit. En almen del på 32 timer og 6 specialer af 20 timers varighed. Kurset vedrørende psykisk hæmmede; er obligatorisk, og derudover skal der vælges mindst et af de øvrige 5 områder. Kurset kan tilrettelægges dels koncentreret f. eks. som internatkursus, dels over længere tid i eksternat-form. Kurset arrangeres af direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m.v. i samarbejde med de voksenpædagogiske centre og amterne.

Figur 4.3. Fritidsundervisningens eksisterende kursus i hensyntagende specialundervisning.

Indgangsniveau ca. 180 timers varighed.

Kursus i voksenpædagogik (A.V.G.) eller tilsvarende kendskab til pædagogik.

1. Obligatorisk almen del, varighed 32 timer.

Introduktion.
Handicaplære.
Retsgrundlag.
Den handicappede som samfundsborger.
Undervisningsplanlægning.
Evaluerings og afslutning.

2. 6 specialer à 20 timer, heraf er psykisk hæmmede obligatorisk, og endvidere skal der vælges et af de øvrige.

Psykisk hæmmede (obligatorisk).

Blinde og svagtseende.

Bevægelseshæmmede.

Døve og svagthørende.

Psykisk afvigende.

Herboende udlændinge.

4.3.5. *Vurdering.*

Udvalget skønner, at det eksisterende kursus i hensyntagende specialundervisning for lærere ved fritidsundervisningen i indhold og omfang er utilstrækkeligt.

Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. gennemførte som et forsøg i 1977 et kursus, der var udvidet i forhold til det oven for beskrevne.

Dette kursus omfattede:

A. *Handicaplære*, 24 timer.

Kommunikation og forsvarsholdninger.

At være handicappet (afviger)

At omgås handicappede.

B. *Undervisning af psykisk handicappede*, 40 timer.

Psykisk hæmmede - psykisk afvigende.

Særlige indlæringsvanskeligheder.

Metodik.

C. *Undervisning af fysisk handicappede* 32 timer.

Blinde - døve - talehæmmede - bevægelseshæmmede.

Særlige indlæringsvanskeligheder.

Metodik.

D. *Lovgrundlaget*, 8 timer.

1. Bistandsloven.

2. Fritidsundervisningen.

E. *Opfølgningskursus*, 16 timer.

Erfaringsudveksling, evaluering m. v.

De anførte timetal forudsætter, at kurserne gennemføres i internat - evt. som en serie weekendkurser. Modulerne A-D gennemføres inden for en kortere periode, mens modul E gennemføres 1 år efter de øvrige og normalt forudsætter, at deltagerne har arbejdet med undervisning i praksis i den mellem-liggende periode.

Der udstedes foreløbigt kursusbevis efter gennemførelsen af modulerne A-D og endeligt kursusbevis efter gennemførelse af modul E.

Udvalget skønner, at det skitserede nye kursus i hensyntagende specialundervisning for fritidsundervisningens lærere er bedre egnet til at imødekomme kravene til at meddele hensyntagende specialundervisning end det tidligere, men udvalget må alligevel anbefale, at kurset yderligere udbygges hvad angår indhold og omfang, og især at der gives mulighed for i forbindelse med den teoretiske del også at lade uddannelsen omfatte praktik og eventuelt afsluttes med en prøve.

4.4. **Udvalgets forslag til kursus for lærere til hensyntagende specialundervisning under fritidsundervisningen**

4.4.1. *Adgangskravene* til kursus er praktisk undervisningserfaring samt en pædagogisk grunduddannelse eller den voksenpædagogiske grunduddannelse.

4.4.2. *Omfang, organisation og indhold af fremtidigt kursus.*

I efterfølgende figur er udvalgets forslag til kursus i hensyntagende specialundervisning skitseret.

Kursusdeltageren skal have gennemgået den almene del, før vedkommende kan begynde på de tre specielle dele.

Hver del har en varighed af en uge, bestående af 35 timer. I princippet kan de tre specielle dele tages i den rækkefølge, der er mest hensigtsmæssig for kursusdeltagerne, der ikke nødvendigvis behøver at tage kurset på én gang.

I den almene del vil generelle synspunkter vedrørende specialundervisning, støtteforanstaltninger, kurator- og socialrådgiverordninger samt social bistand blive gjort til gen-

stand for drøftelser, ligesom der vil blive givet en gennemgang af specialundervisningens baggrund, udvikling og nuværende organisation.

Figur 4.4. *Indhold og organisation. Forslag til fremtidigt kursus for lærere ved hensyntagende specialundervisning.*

Indgangsniveau.

Pædagogisk grunduddannelse og undervisningserfaring.
--

1. almen del af én uges varighed.

Almene synspunkter.

Støtteforanstaltninger.

Kurator og socialrådgiver Social bistand, herunder orientering om bistanndsloven.
--

Orientering om fritids- undervisningsloven.
--

2. speciel del af én uges varighed.

Psykisk hæmning.

Psykiske sygdomme.

Sociale og emotionelle vanskeligheder.
--

Opsamling.

3. speciel del af én uges varighed.

Neurologiske lidelser.

Synshandicap.

Hørehandicap.

Bevægelseshandicap.

Opsamling.

4. speciel del af én uges varighed.

Sprog- og talehandicap.

Læse-, stave- og regnevanskeligheder.

Opsamling.

4.4.3. *De specielle dele.*

I de tre specielle dele vil der blive givet en orientering om forskellige former for funktionsvanskeligheder.

Psykisk hæmning.

- årsager til svag begavelse,
- forskellige syn på begrebet intelligens og de deraf følgende pædagogiske konsekvenser,
- karakteristika ved svagt begavede og mulige hensyntagende pædagogiske foranstaltninger.

Psykiske sygdomme.

- forskellige former for og grader af psykisk lidelse,
- pædagogiske, medicinske og sociale muligheder for at hjælpe,
- den psykiske syges kommunikations- og samspølsmuligheder.

Sociale og emotionelle vanskeligheder.

- elevkategorier,
- folkeskolens former for observationsundervisning,
- normalitetsbegrebet,
- psykologiske virkninger,
- miljøfaktorer,
- mulighed for rådgivning.

Neurologiske lidelser, bevægelseshandicap.

- forskellige former for og grader af bevægelseshæmning,
- forskellige former for neurologiske afvigelser, samlede funktionsniveau,
- tilstandens indvirkning på elevens samlede funktionsniveau,
- særlige forhold, man bør være opmærksom på i undervisningssituationen, herunder virkningen af ordineret medicin, behovet for særlige metoder og hjælpemidler.

Synshandicap.

- a. svagtsynethed som gradsfænomen samt betydningen af tidspunktet for synssvækkelsens indtræden,
- b. synsnedsættelsens indvirkning på elevens samlede funktionsniveau,
- c. særlige metoder og hjælpemidler til undervisning af synshæmmede.

Hørehandicap.

- a. forskellige grader af og former for høretab og deres betydning for personlighedsudviklingen,
- b. kommunikationsmuligheder over for døve, henholdsvis tunghøre,
- c. den hørehæmmedes sociale og emotionelle problemer,
- d. særlige metoder og hjælpemidler til undervisning af hørehandicappede.

Sprog- og talehandicap.

- a. de almindeligste årsager til sprog- og talevanskeligheder,
- b. handicappets betydning for personlighedens funktion,
- c. forskellige metoder til at afbøde de negative virkninger af tale- og sprogproblemerne.

Læse-, stave-, regne- og skrivevanskeligheder.

- a. årsager til læse-, stave-, regne- og skrivevanskeligheder.

- b. hvorledes handicappet giver sig til kende,
- c. muligheder for hensyntagen i den daglige undervisning.

Fælles målbeskrivelse for de specielle dele.

Efter gennemgangen skal kursusdeltageren på baggrund af foreliggende konkrete oplysninger og observation kunne angive, hvordan han i det daglige arbejde vil tilrettelægge og gennemføre sin undervisning under hensyn til elevens indlæringsvanskeligheder.

4.5. Fritidsundervisningens lærere til kompenserende specialundervisning

Med hensyn til lærere til kompenserende specialundervisning kan der etableres et samarbejde med det stedlige skolepsykologiske kontor. (Jævnfør bekendtgørelse af lov om styrelsen af kommunernes skolevæsen og af virksomhed efter lov om fritidsundervisning af 3. september 1974 § 54 og bekendtgørelse af lov om fritidsundervisning m. v. af 14. juli 1975 § 69 stk. 5).

4.6. Konklusion

Det foreslåede kursus i hensyntagende specialundervisning for fritidsundervisningens lærere svarer i indhold og omfang til det modul i erhvervsskolernes kursus i hensyntagende specialundervisning, der omfatter en almen del samt en gennemgang af specielle handicapområder. Derved åbnes der mulighed for en koordinering af de 2 kursustilbud.

Udvalget foreslår, at kurset placeres på de voksenpædagogiske centre, SEL's uddannelsessteder og på seminarier.

Speciallæreruddannelsen

5.1. Generelle betragtninger

Udvalget har søgt at vurdere de specialpædagogiske uddannelsers indhold ud fra speciallærerens funktion og arbejdsområde i et undervisningssystem, hvor bestræbelserne for at integrere elever med fysiske og psykiske handicap i folkeskolen øges.

Men udvalgets arbejde har ikke kunnet indskrænkes hertil, eftersom integrering må opfattes meget bredere end det, der i snævraste forstand har med de handicappedes skolegang at gøre. Integreringen af personer med handicap i samfundet er i meget høj grad afhængig af summen af de vilkår, som den handicappede underkastes.

Den samlede specialpædagogiske virksomhed er nøje forbundet med, hvordan der i behandlingen af det handicappede barn bliver skabt mulighed for at udføre et forebyggende arbejde, der hviler på den betydelige viden, der i dag foreligger om, hvorledes man ved tidlig indgriben og påvirkning er i stand til at begrænse og afsvække følgerne af et medfødt eller erhvervet handicap.

Et generelt og kvalificeret forebyggende arbejde vil sammen med tilstrækkelige pædagogiske, økonomiske og sociale støtteforanstaltninger til de handicappedes hjem medvirke til, at stadig flere handicappede børn kan forblive i deres hjemmiljø, så barnet i højere grad end hidtil kan være sammen med ikke handicappede børn og udvikles gennem de aktiviteter, dette samvær giver mulighed for.

For at kunne løse denne opgave må speciallæreren have betydelig viden på en række teoretiske og praktiske almenpædagogiske områder samt beherske fremgangsmåder i forbindelse med rådgivning og undervisning af handicappede børn.

5.2. Forslag til videreuddannelse af lærere til specialundervisning

Speciallæreruddannelsen består af 2 dele:

Fællesuddannelsen (trin 11a),
normeret til Vi år.

Specialuddannelsen (trin 11b),
normeret til 1 år.

Uddannelsen giver kompetence til at varetage og tilrettelægge kompenserende specialundervisning samt til at virke som konsulent. Dele af uddannelsen kan foruden på Danmarks Lærerhøjskole og dens provinsafdelinger også gives på seminarier.

5.3. Optagelsesbetingelser

Adgangskrav til uddannelse på trin 11a og 11b er en pædagogisk grunduddannelse som lærer 1 folkeskolen eller som børnehavepædagog.

Ansøgeren skal have erhvervet sig kendskab til specialpædagogik svarende til kravene til læreruddannelsens pædagogiske speciale C eller efteruddannelse svarende hertil (trin I).

Pædagoger med en anden grunduddannelse foreslås optaget efter konkret vurdering i det enkelte tilfælde (jævnfør kapitel III).

Det er en forudsætning for optagelse på speciallæreruddannelsen, at ansøgeren har praktiseret i et omfang, der svarer til mindst 2 års fuld beskæftigelse.

5.4. Målbeskrivelse af speciallæreruddannelsen

Uddannelsen til speciallærer indebærer, at den studerende

- får dyberegående indsigt i individuel udvikling og i individuelle forskelles indflydelse på indlæringsmuligheder og tilpasning,

- gør sig klart, hvilke forhold - somatiske, psykiske og sociale - der kan betinge, at et menneske er eller bliver karakteriseret som handicappet,
- erkender vanskelighederne ved afgrænsning af de forskellige handicapgrupper.
- opnår færdighed i at planlægge, gennemføre og evaluere særlige undervisningsforløb på grundlag af observationer af eleven, den sociale situation og med støtte i oplysning af medicinsk, psykologisk og social art,
- tilegner sig viden med henblik på at vejlede kolleger, forældre og andre i forbindelse med valg af materialer og hjælpemidler samt anvendelsen heraf,
- får grundlag for at indgå i et samarbejde med blandt andet de sociale myndigheder om løsningen af pædagogiske og sociale opgaver i forbindelse med rehabilitering af den handicappede.

Speciallæreruddannelsen bygger principielt på en ahnen pædagogisk uddannelse. Den er en videreførelse heraf med henblik på at tilfredsstille undervisningsbehovet for elever med vanskeligheder fremkaldt af såvel medfødt som erhvervede skader og funktionsforstyrrelser.

5.4.1. Uddannelsens omfang.

Uddannelsen er af et omfang svarende til 3 semestres heltidsstudium med adgangskrav som bestemt under 5.3., her benævnt trin II.

Den består af 2 dele:

- 11a. Fællesuddannelsen svarende til 1 semesters heltidsstudium opdelt i et antal delemer, i alt 240-300 timer.
- 11b. Specialuddannelsen centreret inden for 2 områder af funktionshæmning omfattende hver 240-300 timer over 2 semestre.

Det bør tilstræbes, at de studerende særskilt kan tage forskellige delemer inden for fællesuddannelsen.

Fællesuddannelsen er en forudsætning for påbegyndelse af specialuddannelsen.

Uddannelsen af speciallærere gives af Danmarks Lærerhøjskole og dens provinsafdelinger.

Det skal ligeledes være muligt at tage specialerne enkeltvis, men den studerende opnår først kompetence som speciallærer efter erhvervelsen af 2 specialer.

Den studerende modtager under uddannelsen bevis for at have gennemført de en-

kelte delemer og specialer og vil efter erhvervelsen af 2 specialer modtage bevis for at have gennemgået speciallæreruddannelsen.

Figur 5.4.1.

Forslag til uddannelse af speciallærere.

Indgangsniveau: ca. 150 timers varighed + praktik.

Indføring i undervisning og pædagogisk behandling af handicappede elever.

Fællesuddannelsen: 6 emneområder opdelt i 2-4 delkurser, i alt 240-300 timer.

I alt 1 semesters varighed.

A. Fremtrædelsesform.
B. Baggrund.
C. Perceptuel og motorisk udvikling.
D. Sprog.
E. Behandling.
F. Følgevirkninger.

Specialuddannelsen: 9 specialer å 240-300 timer, hvoraf mindst 2 skal vælges.

I alt ca. 1 års varighed eller 2 semestre.

- A. Sprog- og talehandicap.
- B. Hørehandicap.
- C. Synshandicap.
- D. Bevægelseshandicap.
- E. Læse- og stavevanskeligheder.
- F. Generelle indlæringsvanskeligheder.
- G. Sociale og emotionelle vanskeligheder.
- H. Psykisk hæmning.
- I. Psykiske sygdomme.

5.4.2. Fællesuddannelsen (trin IIa).

a. Mål.

I denne del af uddannelsen tilstræbes det at give læreren en grundig almen viden om, hvordan børns og voksnes handicap kan fremtræde, hvordan de er opstået, og hvordan de kan afhjælpes og virkningen begrænses ved tilpasset undervisning og optræning.

Læreren skal ligeledes forstå de problemer, der er forbundet med at iagttage og beskrive en elevs vanskeligheder, således som de manifesterer sig i den pædagogiske situation og ved tilpasningen i skolemiljøet. Læreren skal desuden kunne tage stilling til en handicappet elevs undervisningsmuligheder og se disse i relation til andre hjælpeforanstaltninger, der tilbydes forskellige handicapgrupper fra samfundets side. Fordele og ulemper ved udskillelse af handicappede fra det normale miljø i hjem og skole skal kunne afvejes. Effekten af specialundervisningen og andre former for behandling af handicappede skal diskuteres.

b. Organisation.

Fællesuddannelsen kan gennemføres i løbet af et semester (15 uger à 16 timer = 240 timer). De enkelte emneområder kan læses særskilt. Hvis hele uddannelsen søges samtidig er det forudsat, at den studerende lærer frigøres for sine undervisningsforpligtelser.

Modulopbygningen gør det muligt at placere undervisningen på dette niveau forskellige steder i landet.

c. Indhold.

Fællesuddannelsen omfatter 6 hovedemner, der samles til 2-4 kurser med i alt 240-300 timer.

A. Fremtrædelsesform.

B. Baggrund.

C. Perceptuel og motorisk udvikling.

D. Sprog.

E. Behandling.

F. Følgevirkning.

Hovedemne A: Fremtrædelsesform.

I dette emne skal der gives en oversigt over de almindeligste vanskeligheder, en lærer kan komme ud for i en undervisningssituation.

Sammenhængen mellem forskellige handicap påvises. De enkelte handicapgruppers undervisningsmuligheder diskuteres og belyses eventuelt ved illustrerende eksempler.

De forskellige handicap ses sådan, som de opleves af de handicappede selv, og som de fremtræder for andre børn og voksne med forskellige holdninger til mennesker med afvigende udseende, funktionsmåde og væremåde.

Problemer i forbindelse med iagttagelse, testning og beskrivelse af handicappedes indlæring og tilpasning i skole og erhvervsliv tages op til drøftelse. I forbindelse hermed belyses de etiske problemer, der er forbundet med undersøgelse, beskrivelse og behandling af handicappede og videregivelse af oplysninger om dem.

De forskellige handicapgrupper ses i relation til gældende love, bekendtgørelser og cirkulærer.

Hovedemne B: Baggrund.

De forhold, der kan have været medvirkende til, at et handicap opstår, skal belyses indgående. Et afvigende udviklingsforløb, skal ses i relation til normaludviklingen, men usikkerheden i afgrænsning af normalitet, sygdom og afvigende adfærd skal betones stærkt. Oversigten over baggrundsfaktorer skal bl. a. indeholde en omtale af:

A. Arvelige forhold.

B. Skader opstået i fostertilstand.

C. Skader opstået ved fødslen.

D. Tidligt erhvervede legemlige handicap.

E. Tidlig frustration.

F. Stimulusfattige miljøer.

G. Forstyrrelser i udviklingsforløb på grund af forældres eller andre familiemedlemmers vanskeligheder.

H. Sammenhængen mellem socialt miljø og afvigende adfærd.

I. Forholdet mellem samfundsinstitutioners organisation og funktion (vuggestuer, børnehaver, skole, fritidshjem, klubber m. m.).

J. Uhensigtsmæssig og utilstrækkelig undervisning.

K. Samfundet og den enkelte.

L. Kulturel påvirkning belyst ved eksempler.

Hovedemne C: Perceptuel og motorisk udvikling.

I erkendelse af den afgørende betydning, som de motoriske og perceptuelle funktioner har for hele personlighedsudviklingen og dermed

også for sprogdommen, gennemgås, hvordan den motoriske og perceptuelle udvikling normalt forløber hos børn, og hvad en afvigende udvikling på disse områder medfører.

Det søges klargjort, hvordan barnet gennem sanseindtryk og bevægelse får en række erfaringer og oplevelser, som bliver basis for den perceptuelle udvikling. Perception opfattes som modtagelse, bearbejdning og opbevaring af informationer fra de forskellige sanseområder, og hvert enkelt sanseområde gennemgås ud fra disse synsvinkler.

Fra beskrivelsen af den motoriske og perceptuelle udvikling trækkes linier til udvikling af sprogfunktionerne og deres indflydelse på den videre udvikling af motoriske og perceptuelle funktioner og sociale relationer. Endelig drøftes muligheder for gennem stimulering af et barn på et tidligt trin at fremme dets normale udvikling forebygge vanskeligheder og eventuelt ad denne vej korrigere afvigelser i udviklingsforløbet.

Hovedemne D: Sprog.

I erkendelse af sprogforståelsens fundamentale betydning for et barns personlighedsudvikling gennemgås sprogdommen og sprogets betydning for den perceptuelle og intellektuelle udvikling samt sprogets funktion som udtryksmiddel og kommunikationsmiddel.

Sprogets indflydelse på og afhængighed af socialiseringsprocessen belyses, og følgevirkningerne af manglende sproglig påvirkning i de tidlige stadier af barnets udvikling demonstreres.

Sammenhængen mellem børns udvikling og sociale miljø belyses.

Medfødte eller tidligt erhvervede høreskader eller beskadigelser og fejlfunktioner af taleorganer ses i relation til aktuelle og senere komplikationer på forskellige områder af barnets udvikling.

Sammenhængen mellem sprog, emotion og motorik drøftes, og mulighederne for påvirkninger af det ene funktionsområde gennem de andre belyses.

Sproget beskrives som et middel i undervisningen og som et redskab, barnet kan bruge i sin reaktion på de foreliggende handicap og oplevede vanskeligheder.

Som forudsætning for en systematisk beskrivelse og iagttagelse af det talte sprog udbygges kendskabet til disciplinerne fonetik og grammatik.

Hovedemne E: Behandling.

Undervisning af den handicappede opfattes som et led i den pædagogiske behandling.

Behandling illustreres ud fra et alment menneskeligt, pædagogisk, psykologisk og medicinsk synspunkt. Handicappede børns motivation og forældres, læreres og administratorers holdning til behandling drøftes.

Der gives en oversigt over forskellige behandlingsformer, der lader sig praktisere inden for undervisningssituationens rammer.

Der foretages en analyse af undervisningsmulighederne for børn med forskellige handicap. Undervisningsmetoder og materialer vurderes ud fra en helhedsvurdering af den handicappedes styrke og svage sider.

Specialundervisningens mål belyses ud fra gældende bestemmelser og vurderes ud fra indhøstede erfaringer. Skolens undervisningstilbud og behandlingstilbud ses i relation til behandlingstilbud, som fra anden side (sociale institutioner og sundhedsvæsen) gives handicappede elever og deres forældre.

Samarbejdet mellem forældre, skole og andre, der vil afhjælpe barnets vanskeligheder både i skolen og uden for skolen, tages op til drøftelse.

Endelig belyses etiske problemer i forbindelse med indgreb af behandlingsmæssig art over for andre mennesker.

Hovedemne F: Følgevirkninger.

Undersøgelse over effekten af undervisning og specialpædagogisk bistand gennemgås. De metodiske problemer i forbindelse med disse overvejelser understreges. Virkningerne af enhver form for behandling belyses ud fra, hvordan behandlingen opleves af eleven selv, af kammerater, af familie eller hvordan behandlingsbestræbelserne på mere diffus måde influerer på den pågældendes prestige i det sociale miljø. Segregering og integrering diskuteres.

De utilsigtede virkninger af hjælpeforanstaltninger, der iværksættes overfor handicappede børn og deres familier, diskuteres.

Praktiske og etiske problemer i forbindelse med follow-up undersøgelser drøftes.

Den langsigtede virkning af specialundervisningen set i forhold til elevernes senere tilværelse tages op til overvejelser.

d. Fællesuddannelsens afslutning.

De studerende skal udarbejde arbejdsrapporter inden for hvert emneområde.

Fællesuddannelsen afsluttes med en større rapport, der kan tage udgangspunkt i en af de tidligere rapporter. Denne afsluttende rapport skal godkendes af uddannelsesstedet og er en forudsætning for, at den studerende kan fortsætte uddannelsen til speciallærer (trin 11b). Det har været udvalgets hensigt med den foreslåede form for evaluering at finde frem til en metode, der ikke er for administrativt belastende.

5.4.3. Specialuddannelsen (trin 11b).

a. Mål.

Under normale forhold forventes børn at udvikle sig ved udfoldelse af deres medfødte muligheder og ved hensigtsmæssig udnyttelse af den påvirkning, de får i et hjemmiljø eller på en institution og gennem den undervisning, de modtager.

Hvis barnet er handicappet fra fødslen, handicappet som følge af sygdom eller ulykkestilfælde eller under sin opvækst ikke har modtaget tilstrækkelig stimulerende påvirkning og undervisning, kan der hos barnet opstå funktionsforstyrrelser, som kan hæmme dets videre udvikling eller eventuelt dreje denne i en uønsket retning.

Endelig er der i hele livsforløbet risiko for, at sygdom eller ulykker medfører et handicap.

Det er en speciallærers opgave at tilrettelægge en undervisning, der tager hensyn til både den handicappedes normalt udviklede funktioner og til de foreliggende funktionsforstyrrelser. Da den handicappedes udviklingsmuligheder er forringede, kræves pædagogisk specialkundskab ved tilrettelæggelsen og gennemførelsen af en undervisning, hvor der kan blive taget fornødent hensyn til de foreliggende indlæring- og optræningsmuligheder hos den handicappede.

Speciallæreruddannelsen skal sigte mod at give læreren forudsætninger for at udføre dette specielle pædagogiske arbejde.

Børn og voksne kan imidlertid være handicappede på mange forskellige måder, og en speciallærer kan ikke erhverve sig lige stor indsigt og erfaring i alle handicapgruppers funktionsforstyrrelser og indlæringsmuligheder. Uddannelsen sigter derfor på at belyse de handicappedes generelle problemer ud fra en dybere indtrængen i det specialpædagogiske arbejde med et par handicapområder.

Da målet for speciallæreruddannelsen ikke blot er, at de studerende får viden om menneskers handicap, men tillige indsigt i, hvordan menneskers indlæringsmuligheder i realiteten kan udnyttes under mere eller mindre ugunstige indlæringsbetingelser og under hensyntagen til hæmmende faktorer, er det afgørende, at teori og praksis er koordineret i denne uddannelse.

Det må betones, at en funktionsforstyrrelse sjældent forekommer isoleret. Vanskeligheder på et område trækker let vanskeligheder på andre områder med sig, og funktionsforstyrrelser på et felt kan få virkninger på andre felter. Læsevanskeligheder kan således manifestere sig på andre felter i skole- og hjemmiljø, og omvendt kan emotionelt og socialt handicappede børn få vanskeligheder med læseindlæringen eller andre former for indlæring.

Mange handicappede er eller bliver derfor multihandicappede, og selv om de studerende i specialuddannelsen primært beskæftiger sig med enkelte handicapområder, vil de i praksis blive orienteret om et relativt bredt spektrum af handicap.

Undervisningskompetencen indebærer, at speciallæreren kan:

1. danne sig et rimeligt skøn over et handicappet menneskes indlærings- og optræningsmuligheder,
2. planlægge undervisning for handicappede under hensyntagen til de foreliggende handicap og deres indflydelse på indlæringsmuligheder og på hele personlighedsudviklingen,
3. gennemføre undervisning ved hjælp af egnet undervisningsmateriale,
4. fungere som vejleder for lærere, der underviser handicappede,
5. rådgive forældre og andre i pædagogiske spørgsmål,
6. bistå ved tilrettelæggelse af specialundervisning i børnehave, skole og andre institutioner,
7. bidrage til forståelse af handicappedes situation, deres undervisningsbehov og deres udviklingsmuligheder,
8. understøtte de handicappedes bestræbelser for at fungere bedst muligt i hjem, skole og samfund.

b. Organisation.

De enkelte specialer vil almindeligvis have en varighed af *Vi* år. Specialerne kan med fordel placeres således, at den studerende sideløbende arbejder med 2 specialer inden for en ramme af 1 undervisningsår.

Hvis den studerende ikke har hele sin tid til rådighed til uddannelsen, må denne nødvendigvis fordeles over flere år.

En del af undervisningen vedrørende speciale A: sprog og talehandicap, samt speciale B: hørehandicap, vil kunne tilrettelægges i et samarbejde med Audiologopædisk Forskningsgruppe ved Københavns Universitet, således som det er skitseret på figur 6.4. Samarbejdet omkring uddannelsen inden for de ovennævnte områder ville eventuelt kunne udvides til også at omfatte psykologiske og pædagogiske discipliner i relation til specialuddannelsen, jævnfør forslag til bekendtgørelse om speciallærereksamen ved Københavns Universitet og ved Danmarks Lærerskole, bilag X og XI.

c. Indhold.

Den studerende skal bearbejde specialundervisningens indhold og metoder med udgangspunkt i mindst 2 af nedennævnte former for funktionshæmning.

- A. Sprog- og talehandicap.
- B. Hørehandicap.
- C. Synshandicap.
- D. Bevægelseshandicap.
- E. Læse- og stavevanskeligheder.
- F. Generelle indlæringsvanskeligheder.
- G. Sociale og emotionelle vanskeligheder.
- H. Psykisk hæmning.
- I. Psykiske sygdomme.

Udvalget fremhæver, at det ikke drejer sig om mere eller mindre veldefinerede handicap-grupper: døve, blinde, åndssvage etc., men en iagttagelse af de pædagogiske forholdsregler, når en elevs indlæringsituation er besværliggjort af en eller flere af disse funktionsnedsættelser.

Såvel forslag til læseplaner i bilag V som nedenstående beskrivelse af forskellige former for funktionshæmning er fortrinsvis udformet med henblik på specialundervisning af børn. For eksempel vil funktionshæmning på det sproglige område få et noget andet præg hos voksne end hos børn. I disse tilfæl-

de er det væsentligt andre krav, der stilles til speciallæreren. Det er derfor nødvendigt, at nogle speciallærere supplerer deres uddannelse med henblik på undervisning af voksne handicappede.

Da der ved flere emnekombinationer opstår overlapning i dele af stoffet, vil der inden for den foreslåede ramme på 300 timer for hvert område i speciallæreruddannelsen være plads til tilvalg, således at specielle områder eller interesser kan dækkes.

Udvalget har overvejet, om der bør oprettes specialer inden for andre områder end de her omhandlede, men finder, at det ikke i øjeblikket vil være hensigtsmæssigt eller nødvendigt. I stedet ønsker udvalget at pege på, at speciallæreruddannelsen bør udbygges med supplerende uddannelser af forskellig varighed inden for mere specielle områder som for eksempel sygeundervisning. Indvundne erfaringer og udviklingen inden for undervisningsområder kan medføre, at det senere findes hensigtsmæssigt at oprette nye specialer.

5.4.4. Beskrivelse af de forskellige former for funktionshæmning, der indgår som emner i speciallæreruddannelsen.

A. Sprog- og talehandicap.

I varierende grad kan elevernes sproglige forståelse eller evne til at udtrykke tanker og meninger ved talens hjælp være hæmmet.

Der kan være mange årsager til disse forhold, spændende fra mangelfuld sproglig stimulation i de tidlige barneår til fysiske skader i taleorganerne.

Hvad enten problemet har psykologisk eller fysiologisk baggrund, kan det stille sig hindrende i vejen for elevens kommunikation med omgivelserne og dermed formindskede udbyttet af undervisningen.

Afhængigt af vanskelighedernes omfang og natur er det derfor speciallærerens opgave at søge sprog og tale udviklet mest muligt, men især at meddele den samlede undervisning på en sådan måde, at funktionsforstyrrelsen mindst muligt hæmmer elevens udvikling.

B. Hørehandicap.

Evnen til at opfatte og bearbejde lydindtryk fra omverdenen er forskellig fra elev til elev. I visse tilfælde kan der være tale om en så udtalt reduktion, at alle indtryk fra omgivelserne helt eller delvist må modtages gennem andre sanser.

Som oftest vil årsagen være beskadigelse af øret eller dets samvirkende centre i centralnervesystemet. Der kan dog også være tale om mere diffuse psykiske blokeringer.

Et høretab vil især hæmme elevens sproglige udvikling, men ofte vil også den sociale, emotionelle og intellektuelle udvikling være berørt.

Hvor kundskabsmeddelelsen ikke kan ske gennem det talte sprog, må læreren anvende andre kommunikationsformer.

Det er speciallærerens særlige opgave at tilrettelægge og gennemføre undervisningen på en sådan måde, at eleven kan udnytte sine ikke reducerede sanser.

C. Synshandicap.

Evnen til at opfatte omverdenen gennem øjet og at opleve synsindtryk og bearbejde disse kan hos nogle elever være så reduceret, at de helt eller delvist er afskåret fra en række visuelle oplevelser.

Hvor der endnu er en synsrest, vil den svagsynede elev kunne undervises ved hjælp af særligt tilpassede materialer. Hvor synet mangler helt, må den blinde elevs indlæring baseres på andre ikke beskadigede sanser.

Synsnedsettelsen er som oftest forårsaget af organiske skader i øjet eller i den del af centralnervesystemet, der beforder og bearbejder synspåvirkningerne, men der forekommer også en række tilfælde af en mere sammensat og uklar psykisk karakter.

Synsnedsettelsen er først og fremmest en hindring for kundskabstilegnelsen i læsning og skrivning og i fag, hvor lærerens brug af visuelle hjælpemidler dominerer, men sekundært kan funktionshæmningen også influere på den intellektuelle, motoriske, sociale og emotionelle udvikling.

Undervisningen må tilrettelægges, så elevens nedsatte syn eller manglende synsevne føles mindst muligt ved at udnytte de intakte sansemuligheder. Der bør anvendes materialer, der giver den svagtseende elev optimale muligheder for at udnytte sin synsrest.

D. Bevægelseshandicap, herunder elever med visse neurologiske lidelser.

Den motoriske udvikling kan hos nogle elever være hæmmet i en sådan grad, at de vanskeligt eller kun ved brug af særlige hjælpemidler kan bevæge sig i skolen og der deltage i eller få udbytte af undervisningen.

Der er tale om elever med medfødte eller erhvervede fysiologiske afvigelser og dels om elever med visse neurologiske lidelser af hvilke epilepsi og cerebral parese (spasticitet) er de hyppigste. Nogle af disse elever vil være henvist til at benytte kørestol og i en række fag - f. eks. dansk (skrivning) - anvende særlige hjælpemidler. Deres handicap vil ikke sjældent tillige hæmme den sociale og emotionelle udvikling.

Undervisningen må tilrettelægges således, at der kompenseres mest muligt for handicappet, og under hensyn til, at elevens fysiske afvigelse træder i baggrunden til fordel for aktiviteter og indlæringsmuligheder, der i mindre grad påvirkes af elevens handicap.

E. Læse- og stavevanskeligheder.

Tilegnelsen af læse- og stavefærdighed foregår meget forskelligt fra elev til elev med en jævn fordeling fra dem, der er næsten perfekte læsere ved skolegangens begyndelse og til dem, der under hele skoleforløbet oplever læsning som en meget vanskelig og ubehagelig disciplin.

Disse sidste vil - fordi læsning er et af de væsentligste midler i kundskabstilegnelsen - være hæmmet i næsten alle fag, og dette kan i visse tilfælde virke negativt ind på den sociale og emotionelle udvikling. Læse- og stavevanskeligheder er som oftest resultatet af en række komplicerede, ugunstige betingelser for elevens samlede intellektuelle og sproglige udvikling, men kan i enkelte tilfælde skyldes organisk betinget forstyrrelse af f.eks. den visuelle perception.

Den pædagogiske indsats må dels samle sig om at søge læse- og stavefærdigheden udviklet og dels at søge elevens undervisning tilrettelagt således, at et optimalt udbytte kan opnås på trods af vanskeligheden med læsning og stavning. Det er især afgørende, at de negative følger af vanskelighederne ikke får lov til at brede sig ud over læse- og stavesituationen.

F. Generelle indlæringsvanskeligheder.

Folkeskolens specialundervisning blev oprindeligt bygget op omkring de elever, der ikke havde så store vanskeligheder, at de efter den tids opfattelse burde optages til skolegang under åndssvageforsorgen, men på den anden side ikke kunne undervises i den almindelige skoleklasse.

Med de forbedringer, der har fundet sted, vil en del af disse elever i dag modtage undervisning i den almindelige skoleklasse, suppleret med en vis støtte i eller uden for klassen.

De forbedrede muligheder i folkeskolen betyder endvidere, at en del af de elever, der tidligere blev henvist til undervisning ved åndssvageforsorgens skoler, i dag modtager undervisning i hjælpeklasser eller andre former for specialklasser ved den almindelige folkeskole.

Disse elever, hvad enten de er helt eller delvis integreret i almindelige klasser eller går i specialklasser, udgør til stadighed en væsentlig del af de elever, der i folkeskolen modtager specialundervisning.

Det er karakteristisk for dem, at kundskabstilegnelsen, hovedsagelig fordi læse- og stavefærdigheden er forsinket eller udebliver, er vanskeliggjort for deres samlede skolegang. Den manglende læse- og stavefærdighed og de dermed registrerede læse- og stavevanskeligheder vil ofte være resultatet af en række komplicerede ugunstige betingelser for elevens hele intellektuelle og sproglige udvikling. Årsagen kan dog i enkelte tilfælde være organisk betinget forstyrrelse i den visuelle perception eller biologiske forhold. Ikke sjældent finder man i afsvækket form egentlig handicap, bl. a. nedsat syn, svag hørelse, lettere talevanskeligheder, motoriske vanskeligheder, somatiske lidelser m. v. som hver for sig ikke er tilstrækkeligt grundlag for henvisning til specialskole, men som i den ene eller den anden retning har afgørende indflydelse på disse elevers pædagogiske præstationer.

Samlet kan disse forhold betyde, at barnet fejludvikles socialt og emotionelt.

Hvis undervisningssituationen er u hensigtsmæssig, vil denne i sig selv kunne medføre såvel en udadrettet aggressiv adfærd som en uengageret passivitet.

I den pædagogiske situation er det nødvendigt, at man gør sig alle disse forhold klart, således at man genopbygger elevens tillid og lyst til at lære, dels ved at påvirke omgivelserne, dels ved at formulere undervisningstilbudene, så elevens muligheder for en meningsfyldt skolegang og en positiv udvikling øges.

G. Sociale og emotionelle vanskeligheder.

Mange elevers personlighedsudvikling afviger mere eller mindre fra de normer, der er

skolernes opfattelse af hensigtsmæssig adfærd.

Der kan være tale om sværere former for tilpasnings- og adfærdsvanskeligheder af måske forbigående karakter eller om reaktioner mod et uhensigtsmæssigt miljø, f. eks. et hjem med manglende forståelse for barnets behov eller med uberegnelige svingninger mellem restriktiv og eftergivende opdragelse.

Arv eller ydre påvirkning, manglende stimulering og belastende kontaktforhold til dem, der skulle sikre tryghed og støtte, kan hver for sig eller sammen medføre, at et barn fejludvikles socialt og emotionelt.

I skolen vil eleven ofte støde an mod de nødvendige ordensregler, og undervisningssituationen kan være præget af manglende motivation med uheldig aggressiv opførsel eller passivitet til følge.

Den pædagogiske indsats må koncentrerer om at opbygge elevens tillid og at påvirke omgivelserne og undervisningstilbuddene, så elevens muligheder for en positiv udvikling øges.

H. Psykisk hæmning.

Det intellektuelle udviklingsniveau hos skolens elever varierer fra ekstremt høj til ekstremt lav begavelse.

Af praktiske grunde har man foretaget visse grupperinger i forhold til undervisningstilbudene. »Sinkere« eller »svagtbegavede« er blevet undervist i hjælpeskoler eller hjælpeklasser i folkeskolen, mens åndssvageforsorgens skoler har undervist de endnu svagere begavede: lettere, moderat eller svært psykisk hæmmede (»åndssvage«).

Den reducerede intellektuelle udvikling er som oftest begrundet i et kompliceret samspil af genetiske, organiske og kulturelle faktorer, og ofte er det ikke muligt at udpege en enkelt faktor som eneansvarlig for fejludviklingen.

Sammen med den intellektuelle retardering optræder ofte andre funktionshæmninger - hyppigere med faldende intellektuelt niveau.

Den sociale og emotionelle udvikling vil ofte være negativt påvirket af den intellektuelle funktionshæmning, men det er karakteristisk, at den intellektuelle udvikling har en tendens til at forløbe langsommere eller at standse på et lavere niveau end elevens muligheder berettiger til.

Undervisningen må derfor i sin form normaliseres mest muligt, hvad angår pædago-

giske krav, social struktur, metodevalg etc., men i sit indhold tilpasses den enkelte elevs muligheder og behov.

/. *Psyriske sygdomme.*

Hos nogle elever gør det forhold sig gælden-
de, at deres personlighedsudvikling på et tid-
ligt tidspunkt i barnealderen er gledet ind i
en bane, hvor de ikke har kunnet udnytte
de kontaktilbud og erfaringer, som børn
normalt stimuleres af og baserer deres per-
sonlighedsdannelse på.

Deres afvigende adfærd kan være mere
eller mindre udtalt. Den er præget af kon-
taktivægning, selvdestruktion, modstand mod
forandring, angst samt bizarre og stereotype
reaktioner.

Årsagerne er vanskelige at påvise, og der
kan være tale om både genetiske, organiske
og miljøforårsagede funktionsforstyrrelser
opstået på et tidligt stadium i barnets udvik-
lingsforløb.

Der er således tale om et mangesidet pro-
blem, der udgør en meget kompliceret pæda-
gogisk udfordring, hvor bestræbelserne på
at fremme elevens ønske om samspil med
omgivelserne, positiv selvopfattelse, mod og
vilje til at afsløre viden og reaktionsbered-
skab etc. ofte langt ind i skoleforløbet må gå
forud for en egentlig faglig indlæring.

5.4.5. *Praktik.*

Udvalget finder det overordentlig vigtigt, at
den studerende får mulighed for at kombi-
nere teori og praksis.

Med udgangspunkt i dette synspunkt skal
udvalget foreslå en praktikordning, der med
hensyn til struktur og omfang ser ud som
følger:

Fællesuddannelser (Ha).

Teori: 4 ugl. dage á 4 timer
i 15 uger = 240 timer.

Praktik: 1 ugl. dag á 4 timer
i 10 uger = 40 timer.

Praktikken omfatter iagttagelse og studie-
besøg på et antal institutioner, som dækker
væsentlige specialpædagogiske områder.

Når institutionsbesøgene foreslås arrange-
ret på en sådan måde, at de til stadighed
veksler med teoriundervisningen, er det med
den hensigt at opnå den størst mulige inte-
gration mellem den specialpædagogiske teori
og praksis.

Specialuddannelsen (11b).

Opstillingen gælder ét speciale.

Teori: 4 ugl. dage á 4 timer
i 15 uger = 240 timer.

Praktik:

A. 1 ugl. dag á 4 timer
i 10 uger = 40 timer.

B. 4 ugl. dage i 4 uger =
16 dage.

Den under A nævnte praktik er oriente-
rings-praktik inden for 1-2 områder af spe-
cialet. Den under B nævnte er undervisnings-
praktik ligeledes inden for 1-2 områder af
specialet. Undervisningspraktikken må pla-
ceres i en sammenhængende periode på 4
uger. Den 5. ugedag foreslås anvendt til me-
todikstudier relateret til det speciale, som
den studerende i den pågældende uge under-
viser i.

Udvalget finder det hensigtsmæssigt, at in-
stitutioner, undervisningscentre, amtskole-
psykologer og nogle skolepsykologiske team
inddrages i praktikordningen.

Det må påpeges, at den i betænkningen
foreslåede kraftige forøgelse af antal stude-
rende i speciallæreruddannelsen vil lægge et
betydeligt pres på praktikuddannelsessteder-
ne. Det vil derfor være nødvendigt, at alle
amtskommuners undervisningscentre og in-
stitutioner medvirker, og at praktikuddannel-
sen spredes i rimelig grad over undervisnings-
året. Det vil være nødvendigt at knytte faste
øvelsesskoler med praktiklærere til uddannel-
sen.

5.4.6. *Evaluerings.*

Vejledende intern evaluering kan finde sted
på alle områder og i alle discipliner i studie-
forløbet.

Ved afslutningen af uddannelsen afholdes
eksamen i hvert af de valgte specialer.

I evalueringen deltager en eller flere eks-
terne censorer.

5.5. Studieplaiisudvalg

Da speciallæreruddannelsen eller dele deraf kan forventes placeret ved flere uddannelsesinstitutioner, vil udvalget foreslå, at der snarest bliver nedsat et studieplansudvalg, både for fællesuddannelsen og for de enkelte specialer.

Af studieplanen bør indhold og omfang af såvel fællesuddannelsen som de enkelte specialer fremgå. Det bør ligeledes fremgå, hvordan kombinationen af teori og praksis kan gennemføres inden for de enkelte specialer.

Udvalget finder det endvidere hensigtsmæssigt, at det i studieplanen beskrives, hvorledes forskellige kombinationer af specialer kvalificerer til undervisning af elever med forskellige former for funktionshæmning.

5.6. Konklusion

Under hensyn til de i afsnit 5.4 formulerede krav til speciallæreren er det udvalgets opfattelse, at de eksisterende årskursus på Dan-

marks Lærerhøjskole hverken i omfang eller indhold honorerer de krav, der må stilles om såvel generel som speciel viden og kunnen for at læreren kan give en forsvarlig kompenserende specialundervisning.

Udvalget finder det derfor nødvendigt at ændre det hidtidige årskursus i specialpædagogik til den i afsnit 5.4 foreslåede uddannelse til speciallærer, hvorfor der er udarbejdet et forslag til bekendtgørelse om speciallæreruddannelsen på Danmarks Lærerhøjskole, jævnfør bilag XI.

Udover den egentlige speciallæreruddannelse kan det blive nødvendigt at etablere supplerende uddannelser inden for specielle områder som f. eks. undervisning af elever på sygehuse og undervisning af afasipatienter.

Inden for helt specielle områder såsom undervisning af blinddøve kan det blive nødvendigt at søge videreuddannelse i udlandet.

Endvidere finder udvalget det nødvendigt med en efteruddannelse af allerede uddannede speciallærere ved f. eks. informationsmøder og korte kurser.

Forslag til specialpædagogisk kandidatgrad

6.1. Behovet

Den foreslåede uddannelse til speciallærer opfylder kravene med hensyn til at kunne undervise og vejlede handicappede børn, unge og voksne samt planlægge og administrere specialpædagogisk bistand for handicappede. Men den foreslåede speciallæreruddannelse tilgodeser derimod ikke i videre omfang de behov, der er nødvendige for at

lede og udvikle forskning, der tager udgangspunkt i handicappedes situationer og specialundervisning,

stille faglig ekspertise til rådighed for opbygningen af specialpædagogiske foranstaltninger samt

forestå de specialpædagogiske uddannelser på seminarier og højere læreranstalter.

Der foreligger ikke formelt afgrænsede uddannelser, der bringer speciallærere ud over at kunne varetage undervisning af handicappede elever.

I forbindelse med videreuddannelse har speciallærere derfor måttet søge optagelse på studier, der kun i begrænset omfang kan betragtes som en specialpædagogisk videreuddannelse. De foretrukne studier blandt speciallærere har været Danmarks Lærerhøjskoles kandidatstudier og universitetsstudierne i psykologi og pædagogik. Men det har ofte medført, at kandidaterne efter studiets afslutning helt er gået over til det psykologiske arbejde.

Udvalget skal derfor foreslå, at der oprettes en specialpædagogisk kandidatuddannelse

og peger på følgende områder inden for det specialpædagogiske felt, hvor der efter udvalgets opfattelse vil være behov for specialpædagogiske kandidater.

6.1.1. *Specialpædagogisk forsøgsvirksomhed og forskning.*

Der findes et stort og udækket behov for en målrettet specialpædagogisk forskning, herunder dyberegående indsigt i handicappedes situation, udvikling af undervisningsmaterialer og diagnostiske prøver samt afprøvning af læseplaner og undervisningsmetodik, og det er udvalgets opfattelse, at der ikke i øjeblikket i uddannelsessystemet findes tilbud, der kan danne grundlag for en virksomhed af den art.

6.1.2 *Instruktører.*

Der er i øjeblikket en næsten katastrofal mangel på specialuddannede instruktører til at forestå undervisningsopgaver i det specialpædagogiske arbejdsfelt såvel i grunduddannelserne som i videreuddannelserne. Baggrunden for tildeling af undervisningsopgaver i de specialpædagogiske uddannelser er enten psykologuddannelse, almenpædagogisk uddannelse eller et speciale inden for de støtte-discipliner, som specialundervisningen betjener sig af: medicin, fonetik, teknik etc.

Blandt de nuværende instruktører i de specialpædagogiske uddannelser er der kun et fåtal, der har en tilstrækkelig alsidig specialpædagogisk baggrund. Udvalget skal derfor stærkt understrege nødvendigheden af, at de institutioner, der skal varetage uddannelsen

af speciallærere, får instruktører med en specialpædagogisk baggrund og en omfattende indsigt i teoridannelse og forskningsmetodik.

6.1.3. Ekspertise i planlægning og rådgivning.

Der bør lægges særlig vægt på, at handicappede børn og voksne så vidt muligt deltager i skolernes normale undervisning. Dette stiller store krav til personalet.

Udvalget skal derfor pege på behovet for, at der i et decentraliseret uddannelsessystem må gives speciallærere en umiddelbar adgang til støtte fra konsulenter, der på forskellige områder sidder inde med en viden og indsigt, som speciallærere ikke i almindelighed kan have.

6.1.4. Faglig fordybelse og øget indsigt med henblik på specialundervisning og specialpædagogiske støtteforanstaltninger.

Selv om udvalget principielt går ind for, at uddannelsen af speciallærere skal finde sted på et før-kandidatniveau, vil man dog pege på behovet for, at der til løsningen af komplicerede specialundervisningsopgaver tilrettelægges en videregående uddannelse på kandidatniveau.

6.1.5. Bemærkninger.

Udvalget må således konstatere, at der er et behov for et uddannelsestilbud, der direkte sigter mod en integreret teoretisk og praktisk kandidatuddannelse og en faglig fordybelse, hvor hovedvægten kan lægges enten på den faglige udvikling i bredden eller en stærkere fordybelse inden for et mere afgrænset område fra den tidligere specialpædagogiske uddannelse.

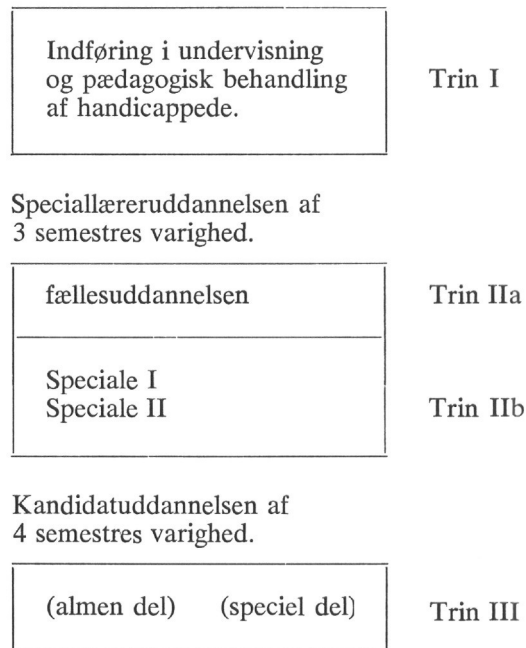
6.2. Adgangskrav til den specialpædagogiske kandidatuddannelse

De studerende skal have gennemført den i kapitel 5 beskrevne speciallæreruddannelse, idet der dog endvidere vil kunne optages speciallærere, som har gennemgået det hidtidige specialpædagogiske årskursus eller tilsvarende, og som kan dokumentere, at dette har været anvendt til specialpædagogisk virksomhed.

Som det fremgår af figur 6.2., anbefaler udvalget et sammenhængende uddannelsessystem for de specialpædagogiske uddannelser.

Figur 6.2. Den specialpædagogiske kandidatuddannelse i det sammenhængende uddannelsessystem.

Grundlæggende handicaporientering af ca. 150 timers varighed.

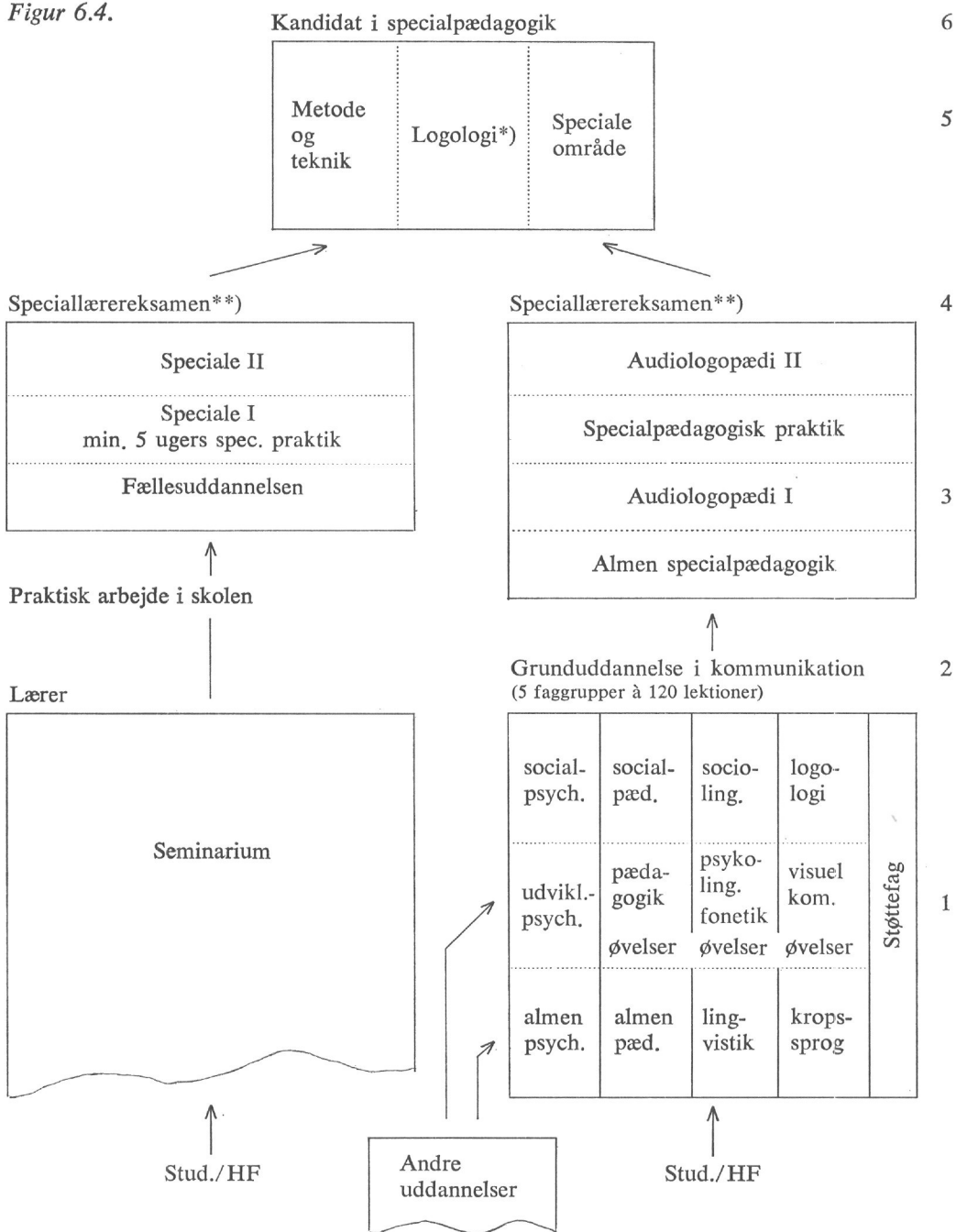

6.2.1. Almen del.

Den almene del udgøres af fag og fagkombinationer, der kan danne grundlag for udførelsen af videnskabeligt arbejde. Der tænkes i denne forbindelse primært på discipliner som

videnskabsfilosofi,
 forskningsmetodologi,
 psykologi,
 sociologi,
 pædagogik,
 statistik,
 specialpædagogik,
 den specialpædagogiske proces,
 afvigerproblematik,
 analysemodeller ved
 indlæringsproblemer,
 læsning,
 sprog,
 intelligensbegrebet,
 undervisningsdifferentiering.

Figur 6.4.

Danmarks Lærerhøjskole

Københavns Universitet

*) Logologi er her taget som en fælles betegnelse for disciplinerne kommunikation, kommunikationsdefektologi, specialpædagogik og audiolopædi.

**) Højeste kompetence som speciallærer.

Undervisningen i den almene del kan finde sted som forelæsninger (evt. gæsteforelæsninger), øvelser, kollokvier eller som en studie-kredspræget arbejdsform til behandling af specialpædagogiske problemstillinger med udgangspunkt i fælles litteraturlæsning.

6.2.2. *Speciel del.*

Den fordybelse inden for et særligt område, som den specielle del tilsigter, kan tage sit udgangspunkt i udvalgte områder inden for undervisning af handicappede eller i mere tværgående problemer.

Det er ikke muligt at angive fælles læseplaner for den specielle del. Den enkelte studieforløb udarbejdes her sammen med en vejleder, der støtter med hensyn til individuel litteratursøgning, forelæsningsmuligheder og seminardebatter samt assisterer ved planlægning af arbejdet med hovedopgaven.

Inden for den specielle del tilrettelægges individuel praktik, som bør integreres med arbejdet med hovedopgaven. Vejlederen kan endvidere for den enkelte studerende eller for en lille gruppe af studerende tilrettelægge laboratorieøvelser, evt. i samarbejde med skole og institutioner.

6.2.3. *Udviklingsarbejde.*

Sideløbende med den teoretiske uddannelse på den specielle del af kandidatuddannelsen skal den studerende have mulighed for at kombinere teori med praksis, ved at den studerende under vejledning af fuldt uddannede speciallærere, psykologer eller andre får mulighed for inden for specialet at udføre specialpædagogisk udviklingsarbejde. For at udvikle denne side og gøre den så effektiv som muligt, foreslås det, at der til uddannelsessystemet træffes aftale med et antal institutioner med forskellige former for specialpædagogisk virksomhed, og som vil være indstillede på og udbyggede til at medvirke ved uddan-

nelsen. Det bør tilstræbes, at den studerende gennem praktikperioden på en eller flere af disse udvalgte institutioner og skoler får mulighed for at indgå i et nært samarbejde med speciallærerne og andre faggrupper med særlig erfaring på det pågældende område. Det vil også være ønskeligt, om institutionens medarbejdere i et vist omfang tillige forestår undervisning i afgrænsede teoretiske discipliner, således at afstanden mellem teori og praksis mindskes mest muligt.

6.3. Eksamen

Eksamen foreslås inddelt i 5 eksamensenheder, der fordeles således:

Almen del: 2 eksamensenheder.

Speciel del: 3 eksamensenheder, hvoraf kandidatopgaven udgør den ene.

6.4. Konklusion

Udvalget konkluderer, at specialundervisningen for at kunne udvikle sig ud over det nuværende stade og i højere grad blive en støtte for handicappede, må råde over et personale, der er skolet med henblik på at øge vort kendskab til virkningerne af specialpædagogiske foranstaltninger og til de pædagogiske problemer, der knytter sig til undervisning af handicappede. Ikke mindst vil den hårdt tiltrængte forøgelse af uddannede speciallærere stille krav om instruktører, der har modtaget en tilstrækkelig uddannelse.

Udvalget har overvejet muligheden af at etablere den specialpædagogiske kandidatuddannelse som et samarbejde mellem Danmarks Lærerhøjskole og Københavns Universitet og finder, at det både med henblik på de økonomiske ressourcer og udnyttelsen af kvalificerede instruktører vil være hensigtsmæssigt. Jævnfør figur 6.4.

Personalemæssige konsekvenser af udvalgets forslag til udbygning af de specialpædagogiske uddannelser

Den i kapitel 5 skitserede udbygning af speciallæreruddannelsen og den i kapitel 6 beskrevne kandidatuddannelse vil stille store krav til det specialpædagogiske uddannelsesområde.

Dette gælder såvel det videnskabeligt uddannede personale som det tekniske og administrative personale.

En personaleudvidelse inden for området må betragtes som en forudsætning for at iværksætte de foreslåede uddannelser.

Da Danmarks Lærerhøjskole i øjeblikket er den eneste uddannelsesinstitution, der uddanner speciallærere (trin II), vil det nuværende personaleforbrug kunne belyses alene ved at opgøre antallet af de til denne institution knyttede medarbejdere.

Pr. 1. september 1977 varetages opgaverne omkring de specialpædagogiske uddannelser af 3 faste lærere på lektorniveau, 3 kursusledere og et stort antal løst ansatte timelærere. Dertil kommer et administrativt personale svarende til 2 fuldtidsansatte.

Foruden undervisning på den egentlige speciallæreruddannelse (indtil 1976/77 kaldet årskursus i specialpædagogik) er de 3 faste lærere tillagt opgaver på specialpædagogisk grundkursus, på kandidatuddannelserne samt i et vist omfang ved Lærerhøjskolens øvrige kursusvirksomhed.

Tilsvarende gælder de 2 af kursuslederne.

Udvidelsen af uddannelseskapa- citeten samt udlægning af dele af speciallæreruddannelsen til samtlige afdelinger under Lærerhøjskolen vil ikke blot stille øgede krav til lærerne og kursusledelsen, men også til det tekniske og administrative personale. Udval-

get har i vurderingen af de enkelte pædagog- og lærergrupper peget på den nødvendige ændring, der må ske i læreruddannelsen og den efteruddannelse, der må tilbydes lærere, der skal undervise børn og voksne med fysisk eller psykisk handicap. Dette begrundes i sig selv en personaleudvidelse på Lærerhøjskolen.

Efterslæbet inden for uddannelsen af speciallærere virker i samme retning.

Den foreslåede udlægning af særforsorgens undervisning samt målet om integrering af flest mulige elever i den almindelige undervisning medfører ændringer i undervisningens grundlag. Uddannelsesstedet må således udvikle metoder, der modsvarer udviklingen inden for specialundervisningens tilrettelægning og udførelsen af de samlede specialpædagogiske opgaver.

Denne fornyelse og ændring vil også stille store krav til Lærerhøjskolen. Hertil behøves først og fremmest forskning med oprettelse af lærestole i de specialpædagogiske discipliner, men også fuldtidsansatte videnskabeligt uddannede medarbejdere med henblik på at støtte udviklingen af de enkelte specialpædagogiske områder samt udbygning af den tekniske og administrative bistand med henblik på formidling og koordinering.

På baggrund af disse synspunkter har udvalget overvejet, hvor stort et personale der vil være nødvendigt for at tilrettelægge og gennemføre den foreslåede udvidelse af de specialpædagogiske uddannelser.

Som vejledning kan tjene oplysninger indhentet fra Norge og Sverige, der gennem de senere år har udbygget de specialpædagogi-

ske læreruddannelser til det omfang, som vi her i landet nu lægger op til.

På et grundlag af 300 fuldtids-studerende er der ved Speciallærerskolen i Oslo 25 fuldtidsansatte lærere på adjunkt- og lektorniveau og 6 kontormedarbejdere. Tilsvarende personaleforbrug gælder for andre uddannelsessteder i Norge.

I Mölndal, lærerhøjskolen ved Göteborg, er der med det samme antal studerende 20 lærere på adjunkt- og lektorniveau, en studie-rektor på halv tid, en præfekt (svarende til administrator), en kontorleder samt 5 kontormedarbejdere. Lærerhøjskolen i Stockholm har med et lidt større antal studerende 25 fuldtidsansatte lærere og 5 kontormedarbejdere. Tilsvarende tal vil kunne registreres ved de øvrige lærerhøjskoler i Sverige. Både i Norge og Sverige beskæftiger man tillige store grupper af timelærere. Mens der i Norge ikke er professorater i tilknytning til specialpædagogik, findes der i Sverige enkelte professo-

rater i pædagogik men henblik også på specialpædagogik.

Ud fra ovenstående betragtninger og oplysninger skønner udvalget, at der til de specialpædagogiske uddannelser i Danmark vil være behov for

32 heltidsansatte lærere,

8 kontorfunktionærer,

og foreslår samtidig, at 2 af de nævnte lærerstillinger under henvisning til behovet for forskning, tilrettelæggelse af udviklingsarbejder samt uddannelsesplanlægning af kandidatstudier indplaceres på professorniveau.

Foretages der ikke en udvidelse af det faste personale samtidig med, at der gennemføres en udvidelse af uddannelserne, kan det medføre, at uddannelserne varierer i indhold og kvalitet, da man dels ikke har mulighed for administrativt at koordinere uddannelserne og dels må betjene sig af skiftende timelærere i undervisningen.

Udvalgets forslag til en stilling som koordinator af specialpædagogisk udviklings- og forskningsarbejde

8.1. Indledning

Udvalgets forslag bygger på den forudsætning, at de fremtidige bestræbelser inden for specialundervisning er at undgå segregering fra det almindelige undervisningsmiljø og at opnå større integrering af endog svært handicappede.

Dette forudsætter, at man på basis af forsknings- og udviklingsarbejder tilfører det almindelige undervisningsmiljø så stor viden, at det kan magte opgaven og ikke selv »skaber handicappede«, og at der skabes praktisk mulighed (metodisk og teknisk) for at gennemføre størst mulig integrering.

For folkeskolens vedkommende mærkes i denne forbindelse et stort behov for at få forsket i handicappedes førskole- og indskolingsproblemer, men der kan i øvrigt peges på, at holdningen over for integrering af handicappede elever ikke blot er af betydning i folkeskolen, hvor handicappede elever undervises. Pædagogisk forskning vedrørende faglige uddannelser for handicappede er så godt som ukendte områder i Danmark.

Endvidere forudsættes, at der uddannes et tilstrækkeligt antal sagkyndige, der ud fra forskning og udviklingsarbejde kan rådgive med henblik på handicappede elever i det almindelige undervisningsmiljø.

Der har ikke hidtil været etableret en institution, der udelukkende kunne beskæftige sig med specialpædagogisk forskning, og dette har været en medvirkende årsag til, at mange væsentlige områder inden for specialpædagogikken ikke er blevet tilstrækkeligt belyst.

Man skal naturligvis udnytte den forskning, der drives i andre lande, men forskningsresultater kan ikke umiddelbart overføres fra ét land til et andet.

Udvalget har i sit arbejde indhentet oplysninger vedrørende muligheden for og omfanget af specialpædagogisk forskning fra forskellige forskningsinstitutioner, men ud fra de indhentede oplysninger må man konkludere, at omfanget af den eksisterende specialpædagogiske forskning er lille og sjældent har et praktisk pædagogisk sigte.

Der er endvidere fra forskellige organisationer og institutioner indhentet forslag til emner, hvor der er behov for forskning og udviklingsarbejde (jævnfør bilag VIII).

Der er således et stort udækket behov for specialpædagogisk forskning og formidling af andre landes forskning til speciallærere og konsulenter, som ikke er imødekommet af de bestående organer. Udvalget stiller derfor forslag om oprettelse af en stilling som forskningskonsulent knyttet til Inspektionen for specialundervisningen.

8.2. Forslag om oprettelse af en stilling som forskningskonsulent ved Inspektionen for specialundervisningen

Forskningskonsulentens kvalifikationer bør såvel administrativt som forskningsmæssigt være af en sådan kvalitet, at vedkommende kan

1. indsamle forsøgsresultater fra relevante institutioner inden for alle specialundervisningsområder,
2. formidle information til alle interesserede,
3. inspirere institutionerne til nye udviklingsarbejder inden for specialundervisningsområdet,

4. vurdere indkomne ansøgninger om økonomisk støtte til forsøgsvirksomhed og forelægge sine vurderinger for Inspektionen for specialundervisningen,
5. være vejledende og inspirerende over for undervisningscentre, lokale skolepsykologiske kontorer og andre institutioner, der foretager forsøgsvirksomhed.
6. være medvirkende med hensyn til efteruddannelse og videreuddannelse af lærere til specialundervisning med henblik på at opnå den bedst mulige forening af uddannelse, forskning og udviklingsarbejde, bl. a. i samarbejde med Danmarks Lærerhøjskole og Danmarks pædagogiske Institut.
7. formidle internationale og nordiske forskningsresultater til specialundervisningsinstitutioner.

Forskningskonsulenten bør have egen kontormedhjælp.

Forskningskonsulentens virksomhed kan om nødvendigt udvides ved, at der tilknyttes faglige medarbejdere.

Forskningskonsulenten bør have fast sæde i Folkeskolens Forsøgsråd, og vedkommende bør endvidere have fast tilknytning til Danmarks Pædagogiske Instituts faglige råd.

Forskningskonsulenten indgår i ministeriets stillingsnormering.

Følgende argumenter kan fremføres for at foretrække oprettelsen af en stilling som forskningskonsulent ved Inspektionen for specialundervisningen fremfor nedsættelse af et forsøgsråd for specialundervisningen:

1. Forslaget er nemmere og billigere gennemførligt.
2. Forskningskonsulenten er ikke isoleret, men kan støtte sig til samarbejdet med inspektionens øvrige medarbejdere.
3. Forslaget vil endvidere betyde en nærmere tilknytning mellem Inspektionen for specialundervisningen og Folkeskolens Forsøgsråd.
4. Forslaget skulle endelig sikre, at det allerede indsamlede materiale udnyttes fuldt ud.

Der skal endvidere bevilges midler til forsøgsvirksomhed (anvendes til udarbejdelse af rapporter, lærerfrigørelser m. v.).

Det forudsættes således, at forskningskonsulenten får medindflydelse på fordelingen af de bevillinger, der gives til forskning inden for den pædagogiske sektor.

Udvalget har overvejet oprettelse af et specialpædagogisk institut. Uanset enighed om behovet for ekstraordinær indsats er man, især af økonomiske grunde, meget tilbage for at stille forslag herom.

Skønnede udgifter i forbindelse med de specialpædagogiske uddannelser

På grundlag af det i kapitel 2 opgjorte behov har udvalget forsøgt at danne sig et skøn over de udgifter, der er forbundet med de foreslåede ændringer af de specialpædagogiske uddannelser.

9.1. Grundlaget for udvalgets beregning af undervisningsudgifterne pr. elevtime

Ifølge anmærkning til forslag til finanslov for finansåret 1977-78 (pris og lønniveau pr. 1. april 1976) side 869 skønnes, at undervisningsudgifterne pr. elevtime på Danmarks Lærerhøjskole udgør kr. 26,00, og denne elevtimepris vil blive anvendt overalt i de efterfølgende beregninger, hvor ikke andet er oplyst.

Udvalget erkender, at der er stor usikkerhed i beregningsmetoden, da udgiften for en undervisningstime blandt andet afhænger af holdstørrelse, administrationsudgifter og lokaleudgifter.

9.2. Grundlaget for udvalgets beregning af vikarudgifterne

Vikarer i folkeskolen, der overtager timer for en kortere tid end 1. september-31. juli, lønnes med en timeløn pr. læst time.

Timelønnen for en vikar med læreruddannelse udgør 1 % af månedslønnen på skaltarin 18, lønramme 13, 1. trin. Udvalgets beregning er baseret på stedtillæg III og udgør pr. 1. oktober 1977 kr. 68,90 pr. time.

9.3. Udgifter i forbindelse med uddannelsen på trin I

9.3.1. Undervisningsudgifter (Førskolealderen).

De nuværende pædagogiske uddannelser til førskoleområdet giver efter udvalgets opfattelse tilstrækkelig indføring i forhold omkring

elever med handicap, som alle pædagoger har brug for. Dette vil således ikke medføre forøgede udgifter.

Derimod har udvalget begrundet, at der er behov for efteruddannelse af ca. 150 timers varighed (trin I) af årligt 400 pædagoger mod nu 100.

Timetallet andrager således 60.000 elevtimer eller en skønnet årlig undervisningsafgift på ca. 1.5 mill. kroner.

9.3.2. Undervisningsudgifter (skolealderen).

Efter udvalgets forslag vil seminarierne fremtidig give den tilstrækkelige indføring i forhold omkring elever med handicap, som alle lærere har brug for. Dette vil således ikke medføre forøgede udgifter.

Udvalget har begrundet, at der er behov for en efteruddannelse af ca. 150 timers varighed (trin I) af årligt 1200 lærere mod nu 600.

Timetallet andrager således 90.000 elevtimer eller en skønnet årlig undervisningsafgift på ca. 2.3 mill. kroner.

9.3.3. Undervisningsudgifter (De 17-19 årige og de voksne).

For de lærerkategorier, der formidler undervisning for de 17-19 årige og voksne, er der konstateret et årligt behov for i de næste 10 år at efteruddanne 500 lærere ved erhvervsskolerne og 150 lærere ved fritidsundervisningen gennem et grundlæggende kursus i undervisning af handicappede på 150 timer.

Timetallet andrager således 97.500 elevtimer eller en skønnet årlig undervisningsafgift på ca. 2.5 mill. kroner.

9.3.4. Vikarudgifter.

Udover de direkte undervisningsafgifter, der tænkes finansieret af de centrale myndigheder, vil der være afledede udgifter, af hvilke vikarudgifterne er de væsentligste.

Udvalget forestiller sig, at efteruddannelsen i en grundlæggende indføring og pædagogisk behandling som oftest vil finde sted på lokalt plan i samarbejde med Danmarks Lærhøjskole.

Det medfører, at vikarudgifterne for folkeskolelærere (jævnfør Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 399 af 1. aug. 1969) kan dækkes af de lokale myndigheder.

Bekendtgørelsen åbner mulighed for, at lærere kan få nedsættelse i det pligtige timetal ved deltagelse i videreuddannelse.

Vikarudgifterne vil herved andrage 10.335 kroner pr. kursusdeltager.

Derudover har lærerne mulighed for selv at søge uddannelse uden dækning af vikarudgifterne.

9.3.5. *Samlet skøn over udgifterne i forbindelse med uddannelsen på trin I.*

Merudgifterne ved afholdelse af de ovenfor anførte efteruddannelseskurser skønnes årligt at andrage ca. 6.3. mill. kroner, eller for en 10-årig periode ca. 63 mill. kroner. Der vil i løbet af denne periode yderligere være efteruddannet ca. 16.500 lærere. Den gennemsnitlige *undervisningsudgift* pr. deltager er ca. 3.900 kroner.

9.4. **Skønnede udgifter ved speciallæreruddannelsen (trin II)**

Udvalget forventer ikke, at alle lærere, der har stor erfaring inden for specialpædagogisk arbejde, vil være interesserede i en specialpædagogisk videreuddannelse. Disse lærere bør have mulighed for gennem kortere kurser yderligere at dygtiggøre sig til arbejdet som speciallærer.

9.4.1. *Undervisningsudgifter.*

Speciallæreruddannelsen er af 3 semestres varighed. De direkte *undervisningsudgifter* pr. deltager skønnes at udgøre 6.240 kroner pr. semester eller for hele uddannelsen 18.700 kroner pr. deltager.

9.4.2. *Vikarudgifter.*

Udover de direkte undervisningsudgifter vil vikarudgifterne være de væsentligste.

Udvalget foreslår, at fællesuddannelsen kan læses som deltidsstudium på Danmarks Lærhøjskolens provinsafdelinger med 6 timer om ugen i 40 uger.

Den studerende vil derved kunne varetage sin lærergerning med nedsat timetal. Det vil medføre vikarudgifter på 16.536 kroner (jævnfør Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 399 af 1. august 1969).

Hvis den studerende under fællesuddannelsen frigøres fra sine undervisningsforpligtelser, vil *vikarudgifterne udgøre 27.905 kroner.*

Udvalget foreslår, at specialuddannelsen (trin 11b) læses som fuldtidsstudium, hvorved den studerende må fritages for sin undervisningsforpligtelse. *Vikarudgifterne udgør herved 55.810 kroner.*

I bilag IX er beskrevet en kursusopbygning og en plan for fordelingen af udgifter mellem stat, amt og kommune i forbindelse med et ekstraordinært kursus gennemført i Københavns amt i årene 1972 til 1974.

9.5. **Skønnede udgifter ved den specialpædagogiske kandidatuddannelse (trin III)**

Uddannelsen er af 4 semestres varighed, og *undervisningsudgiften* pr. deltager skønnes at udgøre ca. 6.240 kroner pr. semester eller ca. 25.000 kroner pr. deltager for hele uddannelsen.

Udvalget skønner, at der i fremtiden årligt bør uddannes 15 specialpædagogiske kandidater.

De årlige undervisningsudgifter udgør således 0.375 mill. kroner, når uddannelsen er fuldt udbygget.

Udover de direkte undervisningsudgifter vil der som for de øvrige specialpædagogiske uddannelser være en række afledede udgifter, hvoraf *vikarudgifterne* vil være de væsentligste. Disse udgifter skønnes maksimalt at udgøre 111.620 kroner pr. studerende for hele uddannelsesforløbet, hvis vikarudgifterne dækkes efter samme regler som for speciallærere.

9.6. **Udgifter i forbindelse med udvalgets forslag til en forskningskonsulent**

De årlige udgifter i forbindelse med den forelåede stilling som forskningskonsulent tilknyttet Inspektionen for specialundervisningen skønnes at udgøre 0.5 mill. kr.

I disse udgifter er inkluderet løn til forskningskonsulenten, løn til kontormedhjælper, kontorholdsudgifter samt tjenesterejser og befordring, mens der i beløbet ikke er med-

regnet bevillinger til forskningsprojekter m. v. Det forudsættes imidlertid, at forskningskonsulenten vil få indflydelse på fordelingen af de bevillinger, der gives til forskning inden for undervisningssektoren.

9.7. Konklusion

Udvalget er af den opfattelse, at en udvidelse af uddannelseskapalet bør decentraliseres til allerede eksisterende uddannelsesinstitutioner for eksempel Danmarks Lærerhøjskoles provinsafdelinger, universitetscentre og seminarier. Derved skabes mulighed for at begrænse de anlægsøkonomiske konsekvenser af udvalgets forslag samtidig med, at afstanden mellem kursusdeltagerens hjemsted og uddannelsesinstitutionen afkortes og muligheden for at knytte teori og praksis sammen bliver større.

Udvalget mener ikke at kunne opstille en samlet opgørelse over de årlige vikarudgifter, da efteruddannelsen i den grundlæggende indføring i behandling af handicappede samt speciallæreruddannelsens fællesdel ofte vil kunne gives på lokalt plan.

Det kan i den forbindelse nævnes, at de ca. 170, der for tiden årligt modtager en uddannelse, der ligger på et niveau, der kan sammenlignes med den foreslåede speciallæreruddannelse, modtager ca. 140 kursusdeltagere vikarportioner fra offentlige myndigheder. Der meddeles endvidere vikarportioner til en del studerende, der følger Danmarks Lærerhøjskoles kandidatuddannelse.

De skønnede årlige undervisningsudgifter i perioden 1978 til 1988 vil efter udvalgets forslag udgøre:

Efteruddannelse af		
1600 lærere på trin I	6.3	mill.kroner
Videreuddannelse af		
500 lærere på trin II	9.4	mill. kroner
15 kandidater i		
specialpædagogik	0.375	mill. kroner
I alt	16.075	mill. kroner

De nuværende årlige skønnede undervisningsudgifter.

I dag modtager (jævnfør afsnit 2.2.1.) 100 børnehavepædagoger og (jævnfør afsnit 2.2.2.) 600 lærere årligt en efteruddannelse svarende til trin I, og ifølge afsnit 9.6 modtager 170 lærere i dag en uddannelse, der kan sammenlignes med den foreslåede speciallæreruddannelse.

Jævnfør afsnit 9.2.5. udgør undervisningsudgifterne for 100 børnehavepædagogers og 600 læreres efteruddannelse 2.73 mill. kroner

Jævnfør afsnit 9.3.1. udgør undervisningsudgifterne for 170 speciallæreres uddannelse 3.18 mill. kroner
I alt 5.91 mill. kroner

Som det fremgår af det foranstående, vil udvalgets forslag medføre en årlig forøgelse af undervisningsudgifterne på ca. 10 mill. kroner.

Udvalget må endvidere nævne, at man som omtalt i afsnit 5.6. må stille økonomiske midler til rådighed for en supplerende uddannelse inden for specielle områder, ligesom det i fremtiden vil være nødvendigt at afholde informationsmøder og korte kurser for allerede uddannede speciallærere.

Ligeledes kan det blive nødvendigt at give økonomisk støtte til studiebesøg og kursus i udenlandske institutioner på områder, hvor Danmark ikke har et fornødent uddannelsesgrundlag.

Udvalget anser det for nødvendigt, at der i hvert fald i en forsøgsperiode sikres et rådighedsbeløb til disse formål. Beløbet bør fordeles på grundlag af konkrete ansøgninger fremsendt gennem lokale skolemyndigheder.

Underudvalg 1

Behovsprognose for specialpædagogisk uddannelse af lærere i folkeskolen m. v., herunder en opgørelse over forsgens samlede antal lærere i 1974/75 efter opgivelser fra socialstyrelsen

I det følgende skal foretages beregninger til vurdering af behovet for specialpædagogisk uddannelse af lærere i folkeskolen m. v. (incl. private skoler), d.v.s. lærere med undervisning i børnehaveklasser og på 1.—10. klassetrin. Beregningerne kan i nogen grad kun blive forsøg på »realistiske regneeksempler«, dels fordi det statistiske grundlag på væsentlige punkter er mangelfuldt, dels fordi det fremtidige behov i betydelig grad vil afhænge af virkninger af politiske beslutninger, som vanskeligt kan forudsiges i dag.

Det skal endvidere nævnes, at man ved vurderingen af det fremtidige behov for specialundervisning kun har kunnet fastlægge dette ved en mere eller mindre mekanisk fremskrivning af det nuværende niveau, idet der ikke foreligger undersøgelser, som kunne give en slags »objektivt« grundlag for fastsættelsen af behovet.

Beregningerne gennemføres separat for specialundervisningen inden for folkeskolen og forsgens undervisningsområder.

Selv om beregningerne er foretaget i årene 1972-75 forventes de stort set at holde i de nærmeste år.

Specialundervisning

Den anvendte beregningsmetode, der ligger nær den metode, som benyttes i »Uddannelsesanalyser nr. 13« Lærersprognose 1973-80. »Folkeskolen«, kan kort skitseres således:

(1) På basis af en *elevtalsprognose* og af

(2) forventede *ugentlige skematimeforbrug* pr. elev (d.v.s. »katedertimer« pr. elev),

(3) beregnes det forventede *samlede skematimeforbrug*,

(4) ud fra en forudsætning om sammenhæng mellem skematimeforbrug og reduktionstimeforbrug (timenedsættelse uden lønafkortning) beregnes det forventede *reduktionstimeforbrug*.

(5) Summen af skematimeforbruget og reduktionstimeforbruget udgør det samlede *løntimeforbrug*.

(6) Med forudsætninger om det gennemsnitlige løntimetal pr. lærer kan herefter beregnes det forventede *behov for lærere* til specialundervisning.

(7) Endelig forsøges ud fra det forventede lærerbehov sammenholdt med en opgørelse af den nuværende lærerbestands specialpædagogiske uddannelse at bestemme det fremtidige *behov for specialpædagogisk uddannelse*.

1. Elevtalsgrundlaget er gengivet i tabel 1. For normalklasserne er tallene identiske med elevprognosen i betænkning 706 »Lærereuddannelse og lærerbehov«, side 217. Det er her bl. a. forudsat, at børnehaveklasserne er fuldt udbygget i 1982, og at 10. klasse overføres fra folkeskolen til 10.-12. uddannelsesår fra 1980 i overensstemmelse med »Højbygruppen« s udkast.

Tabel 1. Antal elever i folkeskolen m. v. 1973-87.

1.000 elever	1973	1977	1982	1987
Børnehav- klasse	41,4	50	73	75
1.-10. årgang (normal- klasser)	735,8	741	647 ¹⁾	645 ¹⁾
Special- klasser	18,5	18	17	17
I alt 1.-10. årgang	754,3	759	664	662
Total	795,7	809	737	737

Såfremt »Højbygruppen«s forslag ikke følges, må elevtallet forhøjes med ca. 50.000.

Tabel 2.1. Ugentligt skematimeforbrug pr. 100 elever til specialundervisning i folkeskolen. 1973-87.

Timer pr. 100 elever	1973	1977	1982	1987
Børnehavklasser:	0	2,5	5,0	7,5
1.-10. årgang:				
Alt. I	19,2	19,2	19,2	19,2
- II	19,2	23,3	23,3	23,3
- III	19,2	23,3	29,7	38,0

2. Det forventede ugentlige skematimeforbrug til specialundervisning pr. 100 elever er anført i tabel 2.1.

I børnehavklasserne gives der i dag praktisk taget ingen specialundervisning, hvilket næppe kan tages som udtryk for, at der ikke eksisterer noget behov. Tværtimod må det forventes, at man i stigende grad vil søge at iværksætte specialpædagogiske foranstaltninger så tidligt som muligt i børnenes opvækst, og det er derfor her forudsat, at der i 1977 gives 2,5 timer specialundervisning pr. 100 børnehavklasseelever, stigende til 5,0 timer i 1982.

Det forudsatte timeforbrug, som vanskeligt kan begrundes ud fra nogen egentlig behovsvurdering, svarer i 1977 til, at der gennemsnitligt ydes knap 1 times specialundervisning

om ugen til hver anden børnehaveklasse, og for 1982 at der ydes knap 1 time til hver klasse. For 1987 har man forudsat 50 % stigning i forhold til 1982.

For 1.-10. årgang har man med udgangspunkt i niveauet for 1973 opstillet 3 alternativer:

Alt. I: Konstant timeforbrug pr. elev (= 1973-niveauet) i hele prognoseperioden.

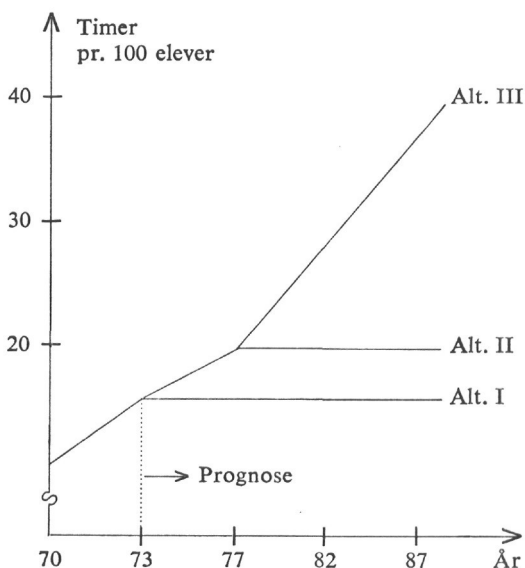
Alt. II: 5 % årlig vækst pr. elev frem til 1977, og dette niveau holdes uændret resten af perioden.

Alt. III: 5 % årlig vækst pr. elev i hele prognoseperioden.

En grafisk fremstilling af de 3 alternativer er gengivet i figur 1.

Med de valgte forudsætninger må udviklingen forventes under alle omstændigheder at forløbe inden for de meget vide rammer, som afgrænses af alternativ I og III. For perioden 1970-74 steg timeforbruget i folkeskolen uden for København pr. elev med 8,2 % årligt, dækkende over en stigning på 10,8 % det første år og 5,7 % det sidste år. Stignings-takten har således været aftagende, hvorfor det vil være rimeligt som højeste alternativ at vælge en årlig vækstrate på 5 %.

Figur 1. Ugentligt skematimeforbrug pr. 100 elever til specialundervisning for 1.-10. årgang i folkeskolen. 1970-1987.

¹⁾ Under forudsætning af, at 10. klasse overføres fra folkeskolen til 10.-12. uddannelsesår fra 1980.

Tabel 2.2. Ugentligt skematimeforbrug pr. 100 elever til specialundervisning fordelt på »lettere« og »svært« handicappede elever i folkeskolen. 1973-1987.

Timer pr. 100 elever			1973	1977	1982	1987	
<i>Børnehaveklasser</i>							
		»let«	0	1,0	2,0	3,0	
		»svært«	0	1,5	3,0	4,5	
<i>1.-10. årgang</i>							
Alt. I:	{	A:	»let«	8,0	8,0	8,0	8,0
			»svært«	11,2	11,2	11,2	11,2
		B:	»let«	5,3	5,3	5,3	5,3
			»svært«	13,9	13,9	13,9	13,9
Alt. II:	{	A:	»let«	8,0	9,7	9,7	9,7
			»svært«	11,2	13,6	13,6	13,6
		B:	»let«	5,3	6,4	6,4	6,4
			»svært«	13,9	16,9	16,9	16,9
Alt. III:	{	A:	»let«	8,0	9,7	12,4	15,8
			»svært«	11,2	13,6	17,3	22,2
		B:	»let«	5,3	6,4	8,2	10,4
			»svært«	13,9	16,9	21,5	27,6

Alternativ II må anses for at være det mest realistiske bud på den fremtidige udvikling, idet man for de nærmest kommende år må forvente en fortsat udbygning af specialundervisningen, omend med noget svagere stigning end de foregående år. Og mod slutningen af 1970'erne vil denne udbygning formentlig være tilendebragt, og den videre udvikling vil primært ske ved en omfordeling af timerne til de forskellige specialundervisningsarter.

Der eksisterer en betydelig variation i graden af handicap for de elever, som har behov for specialundervisning, og graden af handicappet vil være afgørende for, hvilke specialpædagogiske forudsætninger der er nødvendige for løsning af specialundervisningsopgaven. For de lettere handicappede elever må det antages, at specialundervisningen gives af almindelige folkeskolelærere med en supplerende specialpædagogisk uddannelse, medens specialundervisningen af svært handicappede gives af særligt uddannede speciallærere. Til vurdering af behovet for specialpædagogisk uddannelse vil det derfor være nødvendigt at fordele specialundervisningstimerne på timer til lettere og svært handicappede elever.

Grænsen mellem lettere og svært handicappede elever er selvsagt flydende, og da den foreliggende statistik kun kan give meget begrænset vejledning (jfr. nedenfor under punkt 4), har man valgt to alternative fordelinger:

(A) Timeforbruget til lettere handicappede forudsættes at udgøre 3/4 af den supplerende specialundervisning. Den resterende 1/4 sammen med timeforbruget til specialklasser udgør timeforbruget til svært handicappede.

(B) Timeforbruget til lettere handicappede forudsættes at udgøre 1/2 af den supplerende specialundervisning. Resten medgår til svært handicappede.

I tabel 2.2 er for hvert af de 3 alternativer med hensyn til væksten i det samlede specialundervisningsforbrug pr. elev anført timeforbrugets fordeling på lettere og svært handicappede, dels under forudsætning (A), dels under forudsætning (B).

For børnehaveklasser har man for at begrænse alternativernes antal valgt kun at benytte én fordeling (svarende til (A)).

3. Ved at multiplicere elevtallet i tabel 1 med det gennemsnitlige timeforbrug pr. elev i tabel 2.1. fås det samlede skematimeforbrug til specialundervisning, som er anført i tabel 3.1. Dog har man for 1982 og 1987 foretaget en korrektion, således at bortfaldet af 10. klasse kun betyder en reduktion af timeforbruget svarende til, at det gennemsnitlige specialundervisningstimeforbrug pr. 10. klasseelev udgør halvdelen af gennemsnittet for samtlige klassetrin. Såfremt 10. klasse ikke, som her forudsat, overføres til 10.-12. uddannelsesår, skal timeforbruget (iflg. alternativ II) i 1982 og 1987 skønsmæssigt forhøjes med ca. 6.000 timer.

Udviklingen i det samlede skematimeforbrug er grafisk fremstillet i figur 2.

På basis af en meget grov prognose for normalklassernes skematimeforbrug er det beregnet, at specialundervisningstimeforbruget ifølge alternativ I udgør knap 13 % af det samlede skematimeforbrug i hele prognoseperioden og ifølge alternativ II udgør ca. 15 % af timeforbruget i perioden 1977-

Tabel 3.1 Det samlede skematimeforbrug til specialundervisning i folkeskolen 1973-1987.

1.000 timer ..	1973	1977	1982	1987
<i>Børnehave-</i> <i>klasser:</i>	0	1,3	3,7	5,7
<i>1.-10. årgang</i>				
Alt. I	145,1	145,7	132,3	131,9
- II	145,1	176,8	160,5	160,5
- III	145,1	176,8	204,6	261,1

87, og endelig at specialundervisningstimeforbruget ifølge alternativ III stiger til i 1982 at udgøre ca. 18 % og til i 1987 at udgøre ca. 22 % af det samlede skematimeforbrug.

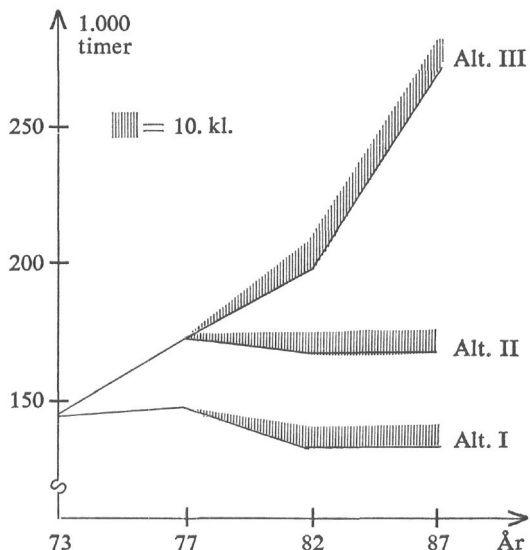
Et forsøg på at få et samlet overblik over de 3 alternativers »samspil« med forudsætning (A) og (B) er gjort i figur 3.2. Det ses heraf f. eks., at timeforbruget til lettere handicappede elever for alle tre alternativer frem til 1982 ligger højere ved fordeling efter forud-

Tabel 3.2. Det samlede skematimeforbrug til specialundervisning fordelt på »lettere« og »svært« handicappede elever i folkeskolen. 1973-1987.

1.000 timer			1973	1977	1982	1987
<i>Børnehaveklasser og 1.-10. årgang:</i>						
Alt. I:	A:	»let«	60,4	61,2	56,6	57,3
		»svært«	84,7	85,8	79,4	80,3
	B:	»let«	40,1	40,7	38,0	38,7
		»svært«	105,0	106,3	98,0	98,9
Alt. II:	A:	»let«	60,4	74,1	68,3	68,9
		»svært«	84,7	104,0	95,9	96,8
	B:	»let«	40,1	49,1	45,6	46,2
		»svært«	105,0	130,0	118,6	119,5
Alt. III:	A:	»let«	60,4	74,1	86,9	110,9
		»svært«	84,7	104,0	121,4	155,9
	B:	»let«	40,1	49,1	57,9	73,8
		»svært«	105,0	130,0	150,4	193,0

Skematimeforbrugets fordeling på timer til lettere og svært handicappede elever er anført i tabel 3.2., der fremkommer ved multiplicering af elevtallene i tabel 1 med timetallene pr. elev i tabel 2.2. Forskellen mellem timetallets fordeling efter forudsætning (A) og efter forudsætning (B), jfr. side 6, er for alternativ II illustreret i figur 3.1.

Figur 2. Det samlede skematimeforbrug til specialundervisning i folkeskolen. 1973–1987.

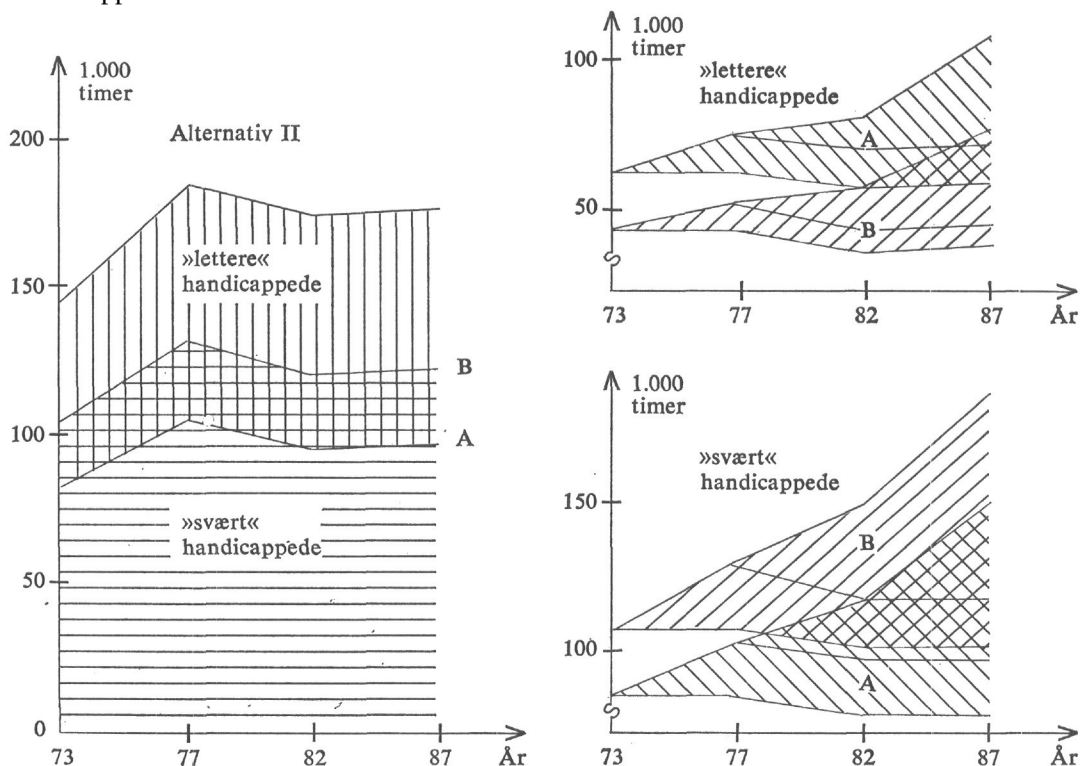
sætning (A) end ved fordeling efter forudsætning (B). I 1987 har imidlertid alternativ III medført en så kraftig vækst i det samlede timeforbrug, at alternativ I og II ved fordeling efter forudsætning (A) ligger lavere end alternativ III ved fordeling efter (B).

4. Ved beregningen af reduktionstimeforbruget i tabel 4 har man forudsat, at der ydes 1 times reduktion for hver 8 skematimer med undervisning af svært handicappede elever, medens der ikke gives timereduktion for undervisning af lettere handicappede. Dette svarer stort set til de nugældende regler for timereduktion.

Sammenholdt med den statistiske opgørelse i underbilag 1 ses det, at denne med ca. 11.300 timer til omregning ($8 = 9$) ligger midt mellem det i tabel 4 beregnede timeforbrug i 1973 ifølge forudsætning A (10.600 timer) og ifølge forudsætning B (13.100 timer).

Dette synes således at bekræfte, at specialundervisningstimerne fordeling på svært og

Figur 3. Det samlede skematimeforbrug til specialundervisning fordelt på lettere og svært handicappede elever i folkeskolen. 1973–1987.

Det dobbelt skraverede areal er udtryk for den timemasse, som flyttes fra de lettere handicappede til de svært handicappede ved, at man går fra forudsætning (A) til (B).

Tabel 4. Reduktionstimerforbruget i forbindelse med specialundervisning i folkeskolen. 1973-1987.

1000 timer		1973	1977	1982	1987	
<i>Omregning 8 = 9:</i>						
Alt. I:	{	A	10,6	10,7	9,9	10,0
		B	13,1	13,3	12,3	12,4
Alt. II:	{	A	10,6	13,0	12,0	12,1
		B	13,1	16,3	14,8	14,9
Alt. III:	{	A	10,6	13,0	15,2	19,5
		B	13,1	16,3	18,8	24,1
<i>Anden reduktion:</i>						
Alt. I:		3,6	3,7	3,4	3,4	
Alt. II:		3,6	4,5	4,1	4,1	
Alt. III:		3,6	4,5	5,2	6,7	

lettere handicappede elever ligger et sted imellem forudsætning A og forudsætning B.

»Anden reduktion« er sat til 2,5 % af det samlede skematimeforbrug til specialundervisning, svarende til hvad aldersreduktionen plus reduktion for videreuddannelse i dag udgør af skematimeforbruget for hele folkeskolen, incl. normalklasser. Der er herved ikke taget højde for en eventuel ændring af arbejdstidsreglerne, men da mulighederne herfor p.t. vanskeligt kan bedømmes, har man for ikke at komplicere beregningerne yderligere valgt at se bort herfra.

5. Det samlede løntimeforbrug til specialundervisning i tabel 5 fremkommer ved at addere timetallene i tabel 3.2. med timetallene i tabel 4. Det er her forudsat, at »anden reduktion« i tabel 4 fordeles på timer til lettere og svært handicappede elever i overensstemmelse med disses skematimeforbrug.

»Omregning 8 = 9« er fuldt ud medregnet i timer til svært handicappede.

Såfremt 10. klasse ikke overføres til 10.-12. uddannelsesår, skal løntimeforbruget i 1982 og 1983 skønsmæssigt forhøjes med godt 6.000 timer.

Af tabel 5 fremgår det, at løntimeforbruget efter alternativ I fra 1973-87 vil falde med 5,3 %, hovedsageligt som følge af overførslen af 10. klasse til 10.-12. uddannelsesår. Alternativ II vil i samme periode give 14,2 % stigning i timeforbruget, og alterna-

tiv III vil give hele 83,8 % forøgelse. Medregnes 10. klasse i 1987, skal de nævnte procenttal forøges med 4-5 %.

6. Det forventede ugentlige løntimeforbrug kan omregnes til antal lærere ud fra forskellige forudsætninger om gennemsnitligt timeantal pr. lærer. En mulighed vil være at forudsætte, at specialundervisningslærere kun havde specialundervisningstimer, og man skulle i så fald forudsætte et gennemsnitligt løntimeantal pr. lærer på 28,5, svarende til gennemsnittet for samtlige lærere. Herved vil man nå frem til et forholdsvis lavt antal lærere og dermed et forholdsvis lille behov for specialpædagogisk uddannelse.

Opgjort ud fra denne forudsætning vil behovet for specialpædagogisk uddannede lærere i 1987 udgøre ca. 5.300 ifølge alternativ I, 6.400 ifølge alternativ II og 10.300 ifølge alternativ III, medens der i 1973 var ca. 5.600 lærere.

Imidlertid må man vurdere en sådan forudsætning som værende dels i praksis ofte uigennemførlig, dels - og ikke mindst - uhensigtsmæssigt at tilstræbe opfyldt. Bl. a. kan der peges på, at integreringen af handicappede elever i normalklasserne, og at udviklingen henimod øget vægt på specialundervisning i hjemklassen, vil forudsætte, at »almindelige« lærere (og i øvrigt også »egentlige specialpædagogisk uddannede lærere») varetager både normal- og specialundervisningstimer.

Tabel 5. Det samlede løntimeforbrug til specialundervisning i folkeskolen. 1973-87.

1.000			1973	1977	1982	1987
<i>Børnehaveklasser og 1.-10. årgang:</i>						
Alt. I:	A:	»let«	61,9	62,7	58,0	58,7
		»svært«	97,4	98,7	91,3	92,3
			159,3	161,4	149,3	151,0
	B:	»let«	41,1	41,7	39,3	40,0
		»svært«	120,8	122,4	112,3	113,3
			161,9	164,1	151,6	153,3
Alt. II:	A:	»let«	61,9	76,0	70,0	70,6
		»svært«	97,4	119,6	110,3	111,3
			159,3	195,6	180,3	181,9
	B:	»let«	41,1	50,3	46,7	47,3
		»svært«	120,8	149,6	136,4	137,4
			161,9	199,9	183,1	184,7
Alt. III:	A:	»let«	61,9	76,0	89,1	113,7
		»svært«	97,4	119,6	139,5	179,1
			159,3	195,6	228,6	292,8
	B:	»let«	41,1	50,3	59,3	75,7
		»svært«	120,8	149,6	173,0	221,9
			161,9	199,9	232,3	297,6

Hvor stor en andel af den enkelte lærers samlede timetal, der vil være specialundervisningstimer, må være varierende efter de konkrete forhold. Det må imidlertid være rimeligt - for at opnå en optimal udnyttelse af lærerressourcerne - at antage, at lærere med undervisning af svært handicappede elever, som kræver en forholdsvis højere specialpædagogisk uddannelse, generelt også har flere specialundervisningstimer end lærere, der underviser lettere handicappede.

Det er derfor i det følgende forudsat, at lærere, der underviser svært handicappede, gennemsnitligt har 15 specialundervisningstimer, og at lærere med undervisning af lettere handicappede gennemsnitligt har 9 timer.

Formentlig vil en stor del af lærerne med undervisning af svært handicappede desuden undervise lettere handicappede elever, og det ligger derfor implicit i ovenstående forudsætninger, at det samlede timetal til specialundervisning for lærere med svært handicappede

er noget højere end de 15 timer, og modsvarende at timetallet for lærere med undervisning (alene) af lettere handicappede er noget lavere end de 9 timer i gennemsnit. Dette forudsættes her ikke at få betydning for beregningerne, som alene sigter mod en opgørelse af antallet af »hoveder« med omfattende og mere begrænset specialpædagogisk uddannelse.

Ved at dividere det samlede timeforbrug i tabel 5 til lettere handicappede med 9 og til svært handicappede med 15 fås det samlede behov for lærere til specialundervisning, som er anført i tabel 6. En grafisk afbildning af lærerbehoget er gengivet i figur 4, hvor det desuden er vist, hvorledes lærerbehoget udvikler sig under forudsætning af, at lærerne udelukkende beskæftiger sig med specialundervisning.

Det skraverede areal i figur 4 viser reduktionen (ca. 1.000) i det samlede behov for lærere med specialpædagogisk uddannelse, når

man går fra forudsætning (A) til forudsætning (B), hvor en større andel af timeforbruget anvendes til svært handicappede elever. Dette modsvarer selvsagt ikke af en tilsvarende reduktion i behovet for uddannelse af lærere, idet der er sket en forskydning over mod lærere med mere omfattende specialpædagogisk uddannelse.

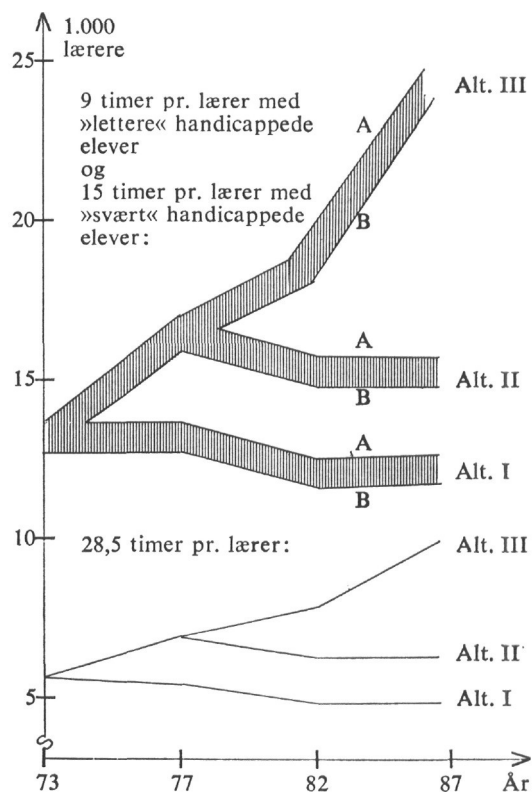
De beregnede behov for lærere til specialundervisning vil - groft anslået - i 1987 indebære, at godt 1/4 af samtlige lærere ifølge alternativ I vil beskæftige sig med specialundervisning, knap 1/3 ifølge alternativ II og knap halvdelen ifølge alternativ III. I 1973 har formentlig ca. 1/4 af alle lærere beskæftiget sig med specialundervisning.

7. For at kunne vurdere hvilken indsats af uddannelse i specialpædagogik der kræves for at imødekomme lærerbehovstallene i tabel 6, vil det være nødvendigt at kende den øjeblikkelige situation, og man har derfor foretaget følgende opgørelse af antallet af lærere i folkeskolen, der i 1973 havde en specialpædagogisk uddannelse:

	Antal lærere
Nuværende grundkursus A eller tidligere anerkendte kursus for ordblindpædagoger	3.750
Nuværende grundkursus B eller tidligere anerkendte kursus for lærere for svagtbegavede	2.350
Linieuddannelse i specialpædagogik på seminarium	1.450
Fuldt årskursus på Danmarks Lærerhøjskole i pædagogik og psykologi ...	750
Nuværende årskursus på Danmarks Lærerhøjskole i specialpædagogik eller tidligere anerkendte eksaminer for tale-høre-pædagoger	350
lait	8.650
Heraf med mere end én uddannelse...	1.350
»Netto« (lærere med én eller flere uddannelser)	7.300

Opgørelsen er behæftet med flere svagheder. Dels er det meget usikkert, hvorvidt opgørelsen er 100 % dækkende, formentlig er antallet af lærere undervurderet. Dels er de uddannelser, som er henført til samme kategori, formentlig med meget varierende ind-

Figur 4. Det samlede behov for lærere til specialundervisning i folkeskolen. 1973-87.

hold. Og dels er det ikke oplyst i hvilket omfang, lærerne beskæftiger sig med specialundervisning.

Som tidligere anført kræver undervisning af svært handicappede elever en mere omfattende uddannelse end undervisning af lettere handicappede. I det følgende er de tre førstnævnte uddannelser (grundkursus A og B samt linieuddannelse i specialpædagogik) henført til kategorien mindre omfattende (»lille«) specialpædagogisk uddannelse og de to efterfølgende uddannelser henført til kategorien mere omfattende (»stor«) uddannelse.

I tabel 7 har man på grundlag af opgørelsen søgt at skønne over den nuværende bestand af lærere, som har »tilstrækkelig« lille og stor specialpædagogisk uddannelse, og som varetager specialundervisning. Man har søgt at afveje opgørelsens formentlig for lave tal mod, dels at ikke alle registrerede små uddannelser kan betragtes som »tilstrækkelige«, dels at nogle af lærerne ikke har specialundervisningstimer, og dels at 1.350 lærere er medregnet under to uddannelser.

Tabel 6. Behovet for lærere¹⁾ til specialundervisning i folkeskolen. 1973-87.

1.000 lærere			1973	1977	1982	1987
<i>Børnehaveklasser og 1.-10. årgang:</i>						
Alt. I:	A:	»let«	6,9	7,0	6,4	6,5
		»svært«	6,5	6,6	6,1	6,2
			13,4	13,6	12,5	12,7
	B:	»let«	4,6	4,6	4,4	4,4
		»svært«	8,1	8,2	7,5	7,6
			12,7	12,8	11,9	12,0
Alt. II:	A:	»let«	6,9	8,4	7,8	7,8
		»svært«	6,5	8,0	7,4	7,4
			13,4	16,4	15,2	15,2
	B:	»let«	4,6	5,6	5,2	5,3
		»svært«	8,1	10,0	9,1	9,2
			12,7	15,6	14,3	14,5
Alt. III:	A:	»let«	6,9	8,4	9,9	12,6
		»svært«	6,5	8,0	9,3	11,9
			13,4	16,4	19,2	24,5
	B:	»let«	4,6	5,6	6,6	8,4
		»svært«	8,1	10,0	11,5	14,8
			12,7	15,6	18,1	23,2

¹⁾ 9 timer pr. lærer, der underviser lettere handicappede, 15 timer pr. lærer, der underviser svært handicappede.

Bestanden i 1973 er herefter fremskrevet til 1977, idet man har forudsat samme erhvervsfrekvens og samme aldersfordeling som samtlige seminarieuddannede folkeskolelærere (se i øvrigt betænkning 706 »Læreruddannelse og lærerbehov« side 292-293). For lærere med stor uddannelse har man dog forudsat, at alle lærere var over 30 år.

For afgang af lærere har man ud over den naturlige afgang for lærere med lille uddannelse medregnet en afgang på 600 lærere, svarende til tilgangen af lærere med stor uddannelse, som forudsættes alle at blive rekrutteret fra bestanden af lærere med lille uddannelse. Tilgangen af lærere er beregnet ud fra den nuværende uddannelseskapa- citet, hvorefter der årligt uddannes ca. 1.400 lærere med lille uddannelse og ca. 160 lærere med stor uddannelse. Det er endvidere antaget, at ca. 10 % af de uddannede ikke ansættes i folkeskolen.

Tabel 7. Den nuværende bestand af lærere med specialpædagogisk uddannelse¹⁾ i folkeskolen fremskrevet til 1977 under hensyn- tagen til afgang og tilgang med nuværende uddannelseskapa- citet.

1.000 lærere	Bestand 1973	1973-77		Bestand 1977
		Afgang	Tilgang	
»Lille« uddannelse	4,5	1,0 ²⁾	5,0	8,5
»Stor« uddannelse	1,1	0,1	0,6	1,6
I alt	5,6	1,1	5,6	10,1

¹⁾ »Lille« uddannelse: mindre end 1 års varighed.
»Stor« uddannelse: 1 år eller længere varighed.

²⁾ Incl. 600 lærere, som i perioden vil tage den »store« uddannelse, og som forventes rekrutteret fra lærere med »lille« uddannelse.

Ifølge tabel 7 vil bestanden af specialpædagogisk uddannede lærere i 1977 nå op på 10.100 lærere, fordelt på 8.500 lærere med lille uddannelse og 1.600 lærere med stor uddannelse.

I tabel 8 har man ved at sammenholde det samlede lærerbehov i 1987 (tabel 6) med lærerbestanden i 1977 (tabel 7) beregnet et merbehov for specialpædagogisk uddannede lærere i 10-årsperioden, idet man således har forudsat, at der ikke inden 1977 vil kunne iværksættes ændringer af uddannelseskapa- citeten. De fremkomne tal undervurderer dog behovet, idet man ikke har ment det muligt med rimelig nøjagtighed at tage hensyn til erstatningsbehovet, til »spildet« ved at nogle lærere ikke udnytter uddannelsen eller til at en del (evt. alle) lærere, der søger stor ud- dannelse, rekrutteres fra bestanden af lærere med lille uddannelse. Disse faktorer vil af- hænge af, dels med hvilket omfang man iværksætter uddannelsesvirksomheden, dels på hvilken måde det sker (seminarier/efter- uddannelse).

Selv om der således er tale om ufuldstæn- dige beregninger, vil tallene i tabel 8 alligevel kunne give et indtryk af hovedtendenser, nemlig at behovet for lærere med lille udan- nelse formentlig under alle omstændigheder

med den nuværende uddannelseskapa- citet vil kunne imødekommes. Ved en timeforbrugs- udvikling i overensstemmelse med alternativ I eller II må man endog forvente et vist overskud af disse lærere.

Omvendt må man med den nuværende ud- dannelseskapa- citet i 1987 regne med en be- tydlig mangel på lærere med stor uddannelse uanset hvilket af alternativerne, udviklingen vil følge.

I tabel 9 har man omsat det samlede mer- behov for lærere med stor uddannelse i pe- rioden 1978-87 til årlig uddannelseskapa- citet, såfremt man fuldt ud i 1987 skal kunne imødekomme behovet. Desuden har man foretaget en beregning af kapaciteten, så- fremt der var balance mellem afgang og til- gang af lærere, og såfremt behovet i 1987 svarede til niveauet på langt sigt. Det er for- udsat, at en specialpædagogisk uddannet læ- rers gennemsnitlige opholdstid i folkeskolen er 33 år, hvilket nogenlunde svarer til samtlige seminarieuddannedes opholdstid (idet der så er taget hensyn til, at 10-15 % aldrig kommer i folkeskolen) eller svarer til den resterende opholdstid for en lærer, som har ansættelse i folkeskolen som 30-årig. Forud- sætningen er gjort ud fra den betragtning, at lærere med lille specialpædagogisk udan-

Tabel 8. Det samlede mer-behov for uddannelse af lærere med lille og stor specialpædago- gisk uddannelse i folkeskolen for 1978-87.

1.000 lærere			Samlet behov for lærere i 1987 (tab. 6)	Bestand i 1977 (tabel 7)	Merbehov 1978-87 (tab. 6 ÷ tab. 7)
Alt. I:	A:	lille udd.	6,5	8,5	- 2,0
		stor udd.	6,2	1,6	4,6
	B:	lille udd.	4,4	8,5	- 4,1
		stor udd.	7,6	1,6	6,0
Alt. II:	A:	lille udd.	7,8	8,5	- 0,7
		stor udd.	7,4	1,6	5,8
	B:	lille udd.	5,3	8,5	- 3,2
		stor udd.	9,2	1,6	7,6
Alt. III:	A:	lille udd.	12,6	8,5	4,1
		stor udd.	11,9	1,6	10,3
	B:	lille udd.	8,4	8,5	- 0,1
		stor udd.	14,8	1,6	13,2

Tabel 9. Beregning af årlig uddannelseskapa-
citet svarende til 1987-behovet for specialpæda-
gogisk uddannede lærere i folkeskolen.

Antal lærere			Årligt uddannet antal lærere i perioden 1978-87, såfremt »efterslæbet« (jfr. tabel 8) skal indhentes.	Årligt uddannet antal lærere i en »balance- situation« mellem af- og tilgang svarende til 1987-behovet (jfr. tabel 6).
Alt. I:	A:	lille udd.	—	200
		stor udd.	460	190
	B:	lille udd.	—	130
		stor udd.	600	230
Alt. II:	A:	lille udd.	—	240
		stor udd.	580	220
	B:	lille udd.	—	160
		stor udd.	760	280
Alt. III:	A:	lille udd.	—	380
		stor udd.	1.030	360
	B:	lille udd.	—	250
		stor udd.	1.320	450

nelse (i fremtiden) typisk vil komme direkte fra seminarier, og at lærere med stor uddannelse opnår denne i 30 års alderen.

I modsætning til »modsvarestillingerne« er der således i »balancetallene« taget hensyn til erstatningsbehov og »spild«.

Af tabel 9 ses, at man i 10-årsperioden 1978-87 for at kunne indhente »efterslæbet« i dækning med lærere med stor uddannelse må køre med en uddannelseskapa-
citet, der vil ligge 2-3 gange over den på langt sigt ønskelige kapacitet. Det må dog tilføjes, at såfremt man i en periode kører med stærkt udvidet kapacitet, vil aldersforskellen i lærerpopulationen fjerne sig fra balancesituationen, og det vil i så fald, når behovet er dækket, være nødvendigt at gå under den ønskelige kapacitet for ikke at få overskud af lærere.

Med hensyn til den ønskelige kapacitet for lærere med lille uddannelse bemærkes, at denne vil udgøre summen af tallene for lille og stor uddannelse, såfremt lærere med stor uddannelse også har en lille uddannelse.

Det fremgår af opgørelsen over forsorgsområders samlede lærerforbrug, at undervisningen ud over de normerede (2235) embeder omfatter 156 omregnede embeder, som

læses af 816 løst tilknyttede lærere og af faste lærere. Det drejer sig om fortrinsvis folkeskolens tale-høre-pædagoger.

Puljen på de 156 embeder findes at være uhensigtsmæssig stor, når det tages i betragtning, at næsten alle de pågældende timelærere har et fuldt embede i folkeskolen og må søges i en lille afgrænset gruppe: tale-høre-pædagogerne. - En væsentlig del af timerne læses ganske vist af læsepædagoger med mindre omfattende speciallæreruddannelse, men det er tvivlsomt, om dette er hensigtsmæssigt.

En undersøgelse foretaget i 1974 blandt medlemmer af Foreningen af tale- og høre-pædagoger i folkeskolen belyser forholdet nærmere:

Af svar fra 96 af 126 medlemmer - hvilket er ca. 1/4 af ansatte tale-høre-pædagoger i folkeskolen - fremgår det, at 58 % havde overtimer i folkeskolen og 56 % havde undervisning i en eller to forsorgsgrene, d.v.s. tale- og tunghøreforsorgen og i enkelte tilfælde i åndssvageforsorgen. I gennemsnit for hele gruppen ialt 5.47 ugentlige overtimer eller ca. 1/4 embede. Hvis de ikke adspurgte underviser tilsvarende, læser folke-

Opgørelse over forsorgens samlede antal lærere 1973/74—efter opgivelse fra socialstyrelsen. Opgørelsen omfatter lærere samt børnehave- og fritidspædagoger, men ikke plejepersonale.

	lærere	ugl. timer
Børne- og ungdomsforsorgen (skolehjem, behandlingshjem, ungdomshjem, børnehjem med egen skole)	345	7448
Statens åndssvageforsorg	1345	37096
Blindeforsorg	122	3421
Døveforsorg	238	6652
Tunghøreforsorg ¹⁾	34	47908
		40
Taleforsorg ¹⁾	98	109520
		40
Vanføreforsorg ¹⁾	56	
Epileptikerforsorg	15	406
I alt faste lærere	2235	
¹⁾ Extern undervisning og overtimer omregnet til heltidsstillinger	156	
	lærerstilling i alt	2391

¹⁾*Specifikation af extern undervisning:*

Tunghøreforsorgen

Externe timelærere: 124 med 26377 ti. = 213 ti/læ	24 emb.
Overtimer ved tunghøreforsorgens faste lærere 9828 ti	9 emb.

Taleforsorgen:

Externe timelærere:

Taleundervisning	352 – 52314 – = 148 ti/læ	47 emb.
Læseundervisning	319 – 76022 –	68 emb.
heraf 35 heltidsansatte		
ved ordblindeinstituttet ca.	35000	
rest 284 lærere som læser	41000 – = 141 ti/læ	

Epileptiker- og vanføreforsorg

21 lærere som skønnes at læse	8 emb.
816 lærere ialt	156 emb

skolens knap 400 tale- og tunghørepedagoger ca. 100 embeder som overtimer - fortrinsvis i tale- og tunghøreforsorgen. Disse tal er nogenlunde svarende til, hvad man måtte vente ud fra opgørelsen af forsorgens samlede lærertimetotal.

Det fremtidige behov for speciallærere inden for forsorgsområderne vil ifølge nærværende opgørelse være konstant ca. 2400 *heltidsstillinger*, som på grund af, at en del læ-

rere har nedsat timetal, næppe kan påregnes at være dækket af mindre end 2700 *speciallærere*.

Det er her forudsat, at antallet af børn under forsorg stort set er konstant med en svagt faldende tendens i de senere år. Det forudsættes endvidere, at uanset administrativ overførsel af forsorgsområderne til kommunal regie må de samme ressourcer anvendes til forsorgens nuværende klientel, og der

vil fortsat være behov for undervisning på institutioner.

Når der ikke regnes med mindre lærerforbrug trods forventet svagt faldende tendens i antallet af børn under forsorg, hænger det sammen med, at der på nogle områder inden for forsorgen findes udækkede behov, hvoraf nogle skal nævnes:

1. Der findes ca. 50 ikke-underviste børn inden for åndssvageforsorgen.
2. Nogle multihandicappede, især i åndssvageforsorgen, har behov for større pædagogisk støtte. Således viser en under-

søgelse, at mange åndssvage børn har nedsat hørelse i betydelig grad, uden at der i den anledning tilbydes særlig pædagogisk støtte.

3. Inden for taleforsorgen er der betydelige ventelister.
4. Førskoleområdet er utilstrækkeligt betjent.

Det må overvejes, om opfyldelsen af disse behov efter intentioner i gældende love og bekendtgørelser ikke snarere vil kræve en forøgelse af lærerforbruget, der er større end virkningerne af den forventede svage nedgang i elevtallet.

Underudvalg 1

Læreruddannelsesbehov inden for kommissoriets 4 aldersgrupper:

- A. førskolealderen
- B. skolealderen
- C. de 17-19 år ige
- D. voksne

A. Læreruddannelsesbehov - førskolealderen.

Specialundervisning for 0-6 årige varetages af de forskellige forsgsgrene, dog således at 6-årige i børnehaveklasse får specialundervisning i et vist omfang i folkeskolen. Børnehaveklasse omfatter for tiden ca. 60 % af årgangen.

Den specialpædagogiske betjening af denne aldersgruppe er karakteriseret ved en uensartet dækning og mangel på specialudannede pædagoger.

7. Forsorgsinstitutioner.

Den forsgsgren, der har kontakt med det største antal børn i førskolealderen, er taleforsorgen. Opgørelser fra taleforsorgen viser, at taleforsorgen inden skolealderen får indstillet 4-5 % af årgangene, hvoraf nogle efter observation viskeres til andre forsgsgrene. Førskoleklientellet udgør ca. 40 % af taleforsorgens 10-11.000 årlige nyanmeldelser.

Mange af de pågældende børn anbringes i børnehaver, hvor personalet vejledes og nogle af børnene undervises.

En opgørelse for største delen af landet viser beregnet for hele landet, at taleforsorgen i 1972 underviste og tilså ca. 4.200 børn i omkring 1.000 børnehaver, d.v.s. at taleforsorgen er i kontakt med hen imod halvdele af landets børnehaver.

Udvalget har forespurgt hvor mange speciallærere, der med udbygning af eksisterende planer vil være behov for. Med speciallærere menes her årlige *børnehave- og fritidspædagoger med mindst et års specialpædagogisk uddannelse*, og det er forudsat, at vejledningsarbejde og specialpædagogisk ansvar for en gruppe børn kræver en sådan uddannelse.

Man har derefter opstillet følgende skøn:

Døveforsorgen	50	specialpædagoger
Blindeforsorgen	14	
Taleforsorgen	40	
Åndssvageforsorgen	304	
	408	specialpædagoger

Hertil skal lægges et antal speciallærere i vanføre- og epileptikerforsorgen, børne- og ungdomsforsorgens behandlingshjem samt statshospitaler. Antallet til disse områder anslås til 90 speciallærere.

Det er fra åndssvageforsorgen oplyst, at der i dette område for tiden er ansat 195 børnehave- og fritidspædagoger til arbejde med børn i skolealderen. De øvrige forsgsgrene har formentlig kun fritidspædagoger vedrørende skolealderen.

Således kan behovet for uddannede speciallærere anslås til 500 børnehave- og fritidspædagoguddannede speciallærere til be-

tjening af aldersgruppen 0-6 år, hvortil kommer ca. 200 til betjening af børn i skolealderen. *lait ca. 700.*

Der er uddannet ca. 50 børnehavelærere som tale- og hørelærere ved Danmarks Lærerhøjskole årskursus i specialpædagogik (14 måneders fuldtidskursus). Hertil kommer, at årskursus i pædagogik og psykologi siden 1959 er gennemført som 10 måneders fuldtidskursus af ca. 950 børnehave- og fritidspædagoger. Dette kursus kan ikke betegnes som en egentlig specialpædagogisk uddannelse, men kan udnyttes i specialpædagogisk hensigt.

Kursuslederen oplyser, at ca. 120 kursister har været fra forsorgsområderne, og en mindre del af de øvrige har gennemført kurset med specialpædagogisk sigte. Det skønnes, at af de 950 med denne uddannelse er 175 aktive speciallærere, hertil kommer de 40 uddannede ved årskursus i specialpædagogik, således at det skønnes, at der er mindst 200 aktive børnehave- og fritidspædagoguddannede speciallærere - svarende til et opgjort behov for 700, - og der uddannes for tiden højst 20 speciallærere om året på dette niveau.

2. Almindelige daginstitutioner (børnehaver).

Nogle børnehaver er indstillet på at modtage handicappede børn i et antal af op til 10 % af det totale børnetal. Nogle af disse børn tilses af konsulenter og tale-hørepedagoger, og der er etableret særlig undervisning i en del tilfælde. Kun få steder er der børnehavelærere med særlig uddannelse til at tage sig af handicappede, og som hovedregel er der ikke særlig normering af personale.

Herudover er der eksterne og interne børnehaver under forsorgsområderne og ved hospitalsvæsenet med små grupper og større personale, men ofte uden særlig uddannelse hos medarbejderne ud over korte kurser.

Der er enkelte steder forsøgsordninger i gang med en systematisk specialpædagogisk virksomhed i børnehaver, således gennem en årrække i Glostrup kommune under skolevæsenets tale-hørekonsulents arbejdsområde. (Rapport om talepædagogisk arbejde med børn under undervisningspligtig alder. Skolepsykologisk kontor, Glostrup 1974):

Fra 1968 er der ved kommunal foranstaltning under tale-hørekonsulentens ansvarsområde tilbudt specialundervisning til 5-6 årige

med sprog- og talevanskeligheder, desuden er tilsvarende undervisning givet til elever indstillet fra skolens børnehaveklasser. Denne ordning blev i 1973/74 efter grundig kommunikation udvidet til også at omfatte yngre børn med det resultat, at der fra 15 børnehaver med ca. 800 børn blev indstillet 44 børn, hvortil kommer 4 børn, der ikke gik i børnehave. Gennemsnitsalderen var 4 år og 10 måneder. Talepædagogerne besøgte børnehaverne efter en fast ugeplan, og undervisningen blev givet i børnehaven. Ordningen fungerede i samarbejde med Statens Institut for Talelidende, således at svære og komplicerede tilfælde kunne få undersøgelse og evt. undervisning ved taleinstituttet.

Tale-hørekonsulenten konkluderer, at ordningen fra 1968 og udvidelsen i 1973 fungerer, således at der vel dermed gives specialundervisning i forøget omfang, men behovet på området i skolen findes at være mindsket i nogen grad. Der peges endvidere på fordele ved tidlig støtte vedrørende de svære tilfælde.

Glostrup-rapportens talmateriale er svagt, og der kan ikke drages vidtgående konklusioner med hensyn til virkningen på skolens specialundervisning, hvorimod intentionen skal følges op med henblik på en *systematisk dækning af børnehaverne* med specialpædagogiske foranstaltninger. En mulig organisationsform med speciallærere for børnehavealderen med tilknytning til udbyggede skolepsykologiske team er samtidig antydte.

I 1974 gik ca. 90.000 3-6 årige børn i børnehaver i almindelige daginstitutioner. Antallet må antages at vokse i de kommende år. Det kan da som i Glostrupområdet påregnes, at næsten alle handicappede børn i aldersgruppen går i børnehaver. Der må dog stadig foregå et opsøgende arbejde med henblik på handicappede, som ikke går i børnehaver.

Ligesom i skolen må det på længere sigt med øget integration forudsættes, at *enhver børnehavepædagog er bredt orienteret om forskellige handicap og metodiske foranstaltninger* til støtte for handicappede småbørn. Det skønnes, at en overvejende del af de ca. 8.000 nuværende aktive børnehavepædagoger har behov for efteruddannelse i et omfang af 100-200 timer.

Herudover er det formentlig hensigtsmæssigt, at et ret stort antal børnehavepædagoger årligt får lejlighed til at følge *mere specielle kurser* af meget forskelligt art. I de senere år

har flere kurser drejet sig om sprogstimulering, men dette er kun et eksempel.

Egentlige speciallærere med børnehavepædagoguddannelse kan tænkes uddannet med *én speciallærer pr. 500 børn*, d.v.s. en speciallærer til ca. 10 børnehaver.

Opgaverne skulle da være af vejledende art over for personale og forældre samt undervisning af mindre grupper med tilknytning til børnehavepædagogernes arbejde med handicappede børn. Behovet efter disse synspunkter kan da opgøres til 240 *børnehavespeciallærere* til opgaver i almindelige daginstitutioner. Hertil kommer *forsorgsinstitutionernes* behov.

Måske vil disse speciallærere også kunne løse opgaver i forbindelse med 0-3 årige i vuggestuer.

Det må betænkes, at de 240 speciallærere der efter dette vil løse en række opgaver i børnehaven, dels formentlig vil lette det specialpædagogiske pres i skolens første klasser, dels erstatte et arbejde af betydeligt omfang, som hidtil er udført af specialpædagoger ved forsorgen, ofte timelønnede lærere. Det findes også væsentligt, at et område, der har været betjent ufuldstændigt og uensartet, dermed vil blive dækket systematisk. Det skønnes, at eksisterende specialpædagogisk assistance fordobles - *merforbrug* ca. 120 speciallærere.

Med behovet på forsorgsområderne vil behovet for egentlige speciallærere med børnehave- og fritidspædagoguddannelse altså efter disse beregninger være på ca. 820 - hvoraf ca. 200 er uddannede.

Redegørelse for specialpædagogisk uddannelse for børnehavepædagoger og fritidspædagoger.

Af de socialpædagogiske grunduddannelser, som nu alle er tre-årige, sigter uddannelserne til børnehavepædagog især mod arbejde i daginstitutioner, og uddannelserne til børneforsorgspædagog og omsorgspædagog tilsvarende mod arbejdet i døgninstitutioner og vuggestuer. Det er dog således, at der for alle uddannede er fælles arbejdsfelt inden for store dele af socialstyrelsens område og ligeledes fælles adgang til socialstyrelsens kurser. Der er for pædagoger med arbejde på døgninstitutioner og vuggestuer mulighed for videreuddannelse gennem den socialpædagogiske højskole i ét år.

Et par kurser, som forsøgsvis er gennemført under socialstyrelsen skal nævnes som nydannelser: Et 3-måneders heltidskursus for pædagoger, som ville uddanne sig til at yde sproglig stimulering til børn i førskolealderen, og et tilsvarende kursus, organiseret som 3×1 uges heltidskursus med mellemliggende studiearbejde individuelt og i grupper. Løbende arrangeres en del korte kurser med specialpædagogisk indhold.

For børnehave- og fritidspædagoger er der mulighed for videuddannelse ved Danmarks Lærerhøjskole gennem et *heltids årskursus* i pædagogik og psykologi, som gennemføres hvert år i København, Odense og Århus med ca. 100 kursuspladser. Fra 1973 er specialpædagogik på planen som tilvalgsfag med 90 timer. Et mindre antal af disse pædagoger kan betragtes som speciallærere. Hertil kommer, at enkelte børnehavepædagoger, 4-6 om året, gennemfører *årskursus i specialpædagogik* på tale-hørelinien ved Danmarks Lærerhøjskole.

Specialpædagogik gennemføres fra 1973 som *deltidskursus* på 90 timer med ca. 100 kursuspladser for børnehave- og fritidspædagoger i funktion, således at de frigøres ca. 1/2 dag ugentlig for at deltage.

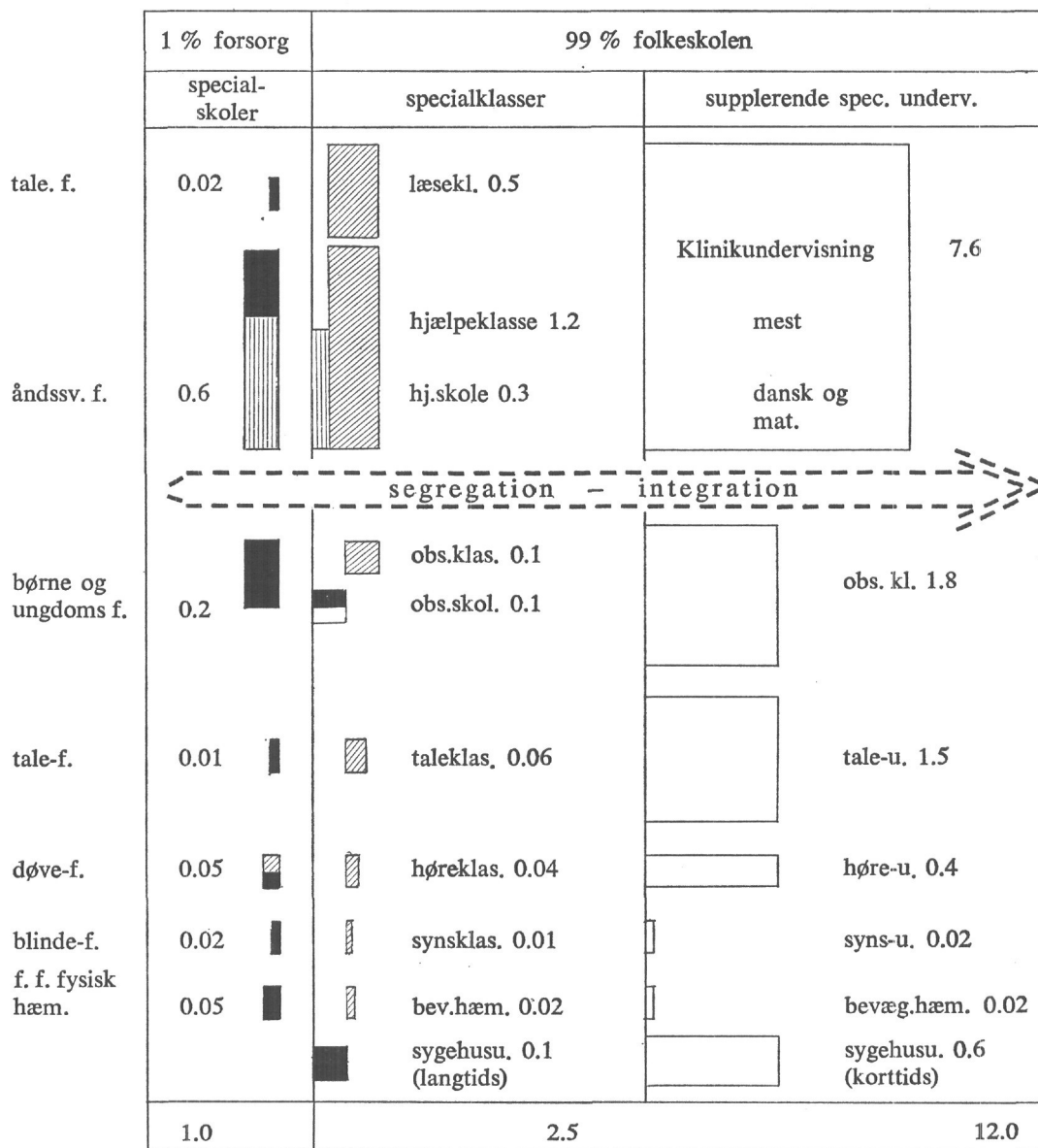
Ligeledes som nydannelser kan nævnes, at der ved DLH gennemføres *kurser for børnehaveklasseledere*, og kurser fælles med børnehaveklasseledere og lærere i 1. og 2. klasse. Forebyggelse, integrationsproblemer og metodik, som vil komme handicappede i skolen til gode, vil her naturligvis indgå. *Studiekredse* er under udvikling både ved DLH og som lokalkurser.

Et betydeligt antal studerende ved børnehaveseminarierne og ved de socialpædagogiske seminarier vælger *specialpædagogiske emner* som tilvalg eller speciale i 2. og 3. studieår, således at der fra 1973 årligt tilføres gruppen af børnehavepædagoger ganske mange personer med uddannelse til løsning af specialpædagogiske opgaver i den almindelige og mere specielle børnehavesituation samt i børnehaveklasser.

B. Læreruddannelsesbehov - skolealderen.
I figur I og II med tilhørende kommentarer er der givet en oversigt over specialundervisningen i folkeskolen og i forsorgens skoler samt videreuddannelsen i specialpædagogik ved Danmarks Lærerhøjskole.

Specialundervisningen hele landet 1972-73
7-16 årige ialt ca. 800.000 elever
specialundervisning 14 % - 112.000 elever

Figur I

□ = 0.1 %

■ døgn institutioner

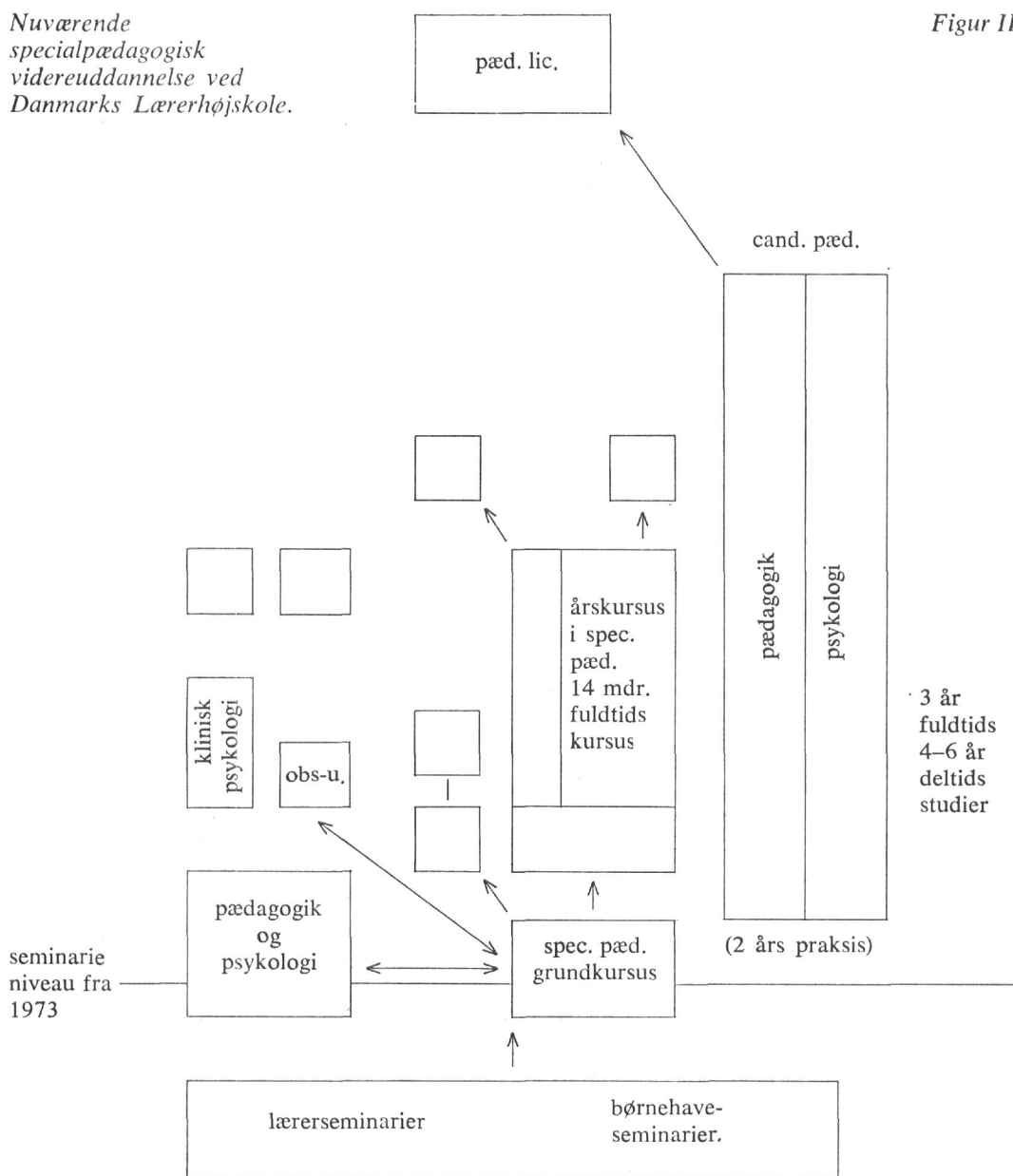
▨ specielle dagskoler

▤ klasser på alm. skoler

regulering f. elever i 2 grupper = 15.5 %
(skøn) specialu. elev. i 1972/73 1.5 %

regulering f. korttids elever (- -) 14.0 %
spec.unv. elever på et givet tids- 3.0 %
punkt = spec. unv.pladser 11.0 %

Beregnet stigning siden 1973 10 % = ca. 1 % af
totaltallet

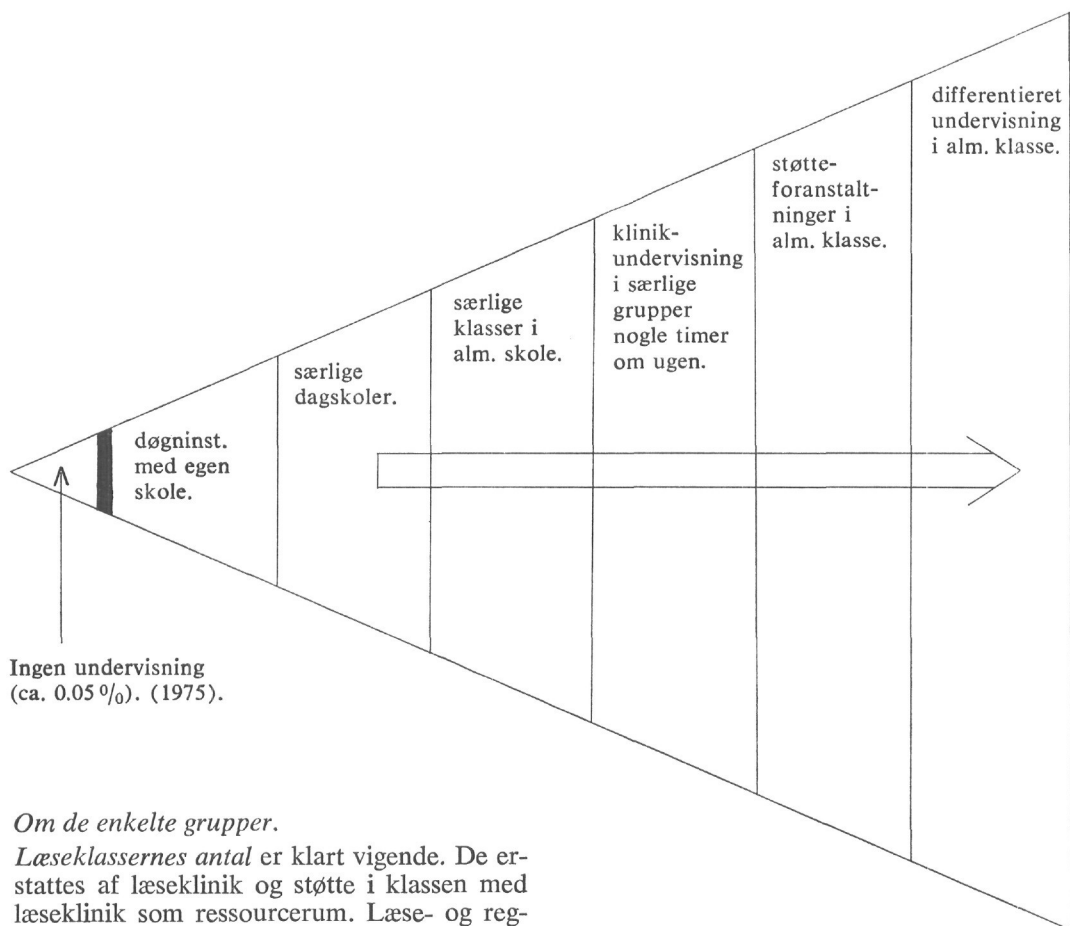
Til figur I.

Den samlede specialundervisning for 7-16 årige i Danmark er opført med angivelse af elever i procent af det samlede elevtal og med korrekt størrelsesforhold i grafisk fremstilling.

Den højere grad af integration af specialunderviste elever er placeret til højre og den højere grad af segregation til venstre.

Bestræbelserne går på, at så mange elever som muligt undervises i situationer med en højere grad af integration - afhængig af holdning hos forældre, lærere og myndigheder, handicappets art og sværhed samt skolens faktiske muligheder.

Det er karakteristisk for midten af 70'erne, at elever med helt tilsvarende handicap er placeret vidt forskelligt i integrationsfeltet:

Om de enkelte grupper.

Læseklassernes antal er klart vigende. De erstattes af læseklínik og støtte i klassen med læseklínik som ressource. Læse- og regneklínik tegner et stærkt dominerende specialundervisningsfelt.

Ved taleforsorgen er der enkelte interne klasser med svært læseretardedede elever, for hvilke miljøskifte fra folkeskolen har været væsentligt. Desuden observationsafdelinger med ophold af kortere varighed.

Hjælpeklassernes antal har indtil de sidste år været stigende, men forventes i de kommende år at falde. Stigningen er sket i de mindre udbyggede egne af landet. Der er desuden modtaget en del elever som tidligere ville være henvist til åndssvageforsorgens skoler, d.v.s. som følge af integrationsbestrebelsér. – Denne store gruppe elever, som traditionelt får støtte i mange år af deres skoletid, er en uens sammensat gruppe, som det vil koste store pædagogiske anstrengelser at integrere i den almindelige klasse med et bevaret eller forbedret serviceniveau og relevante støtteforanstaltninger. Imidlertid er der i store dele af landdistrikterne tradition for at bevare mange fra denne gruppe i den almindelige klasse.

Læse- og hjælpeklasser omfatter hen mod 2 % af folkeskolens elever og ca. 70 % af folkeskolens specialklasser. Der er 1500 klasser med en klassekvotient på 8. Øvrige specialklasser omkring 5.

Åndssvageforsorgens skoler er for det største antal elever eksterne skoler, klassekvotienten er omkring 5.

Specialundervisning af emotionelt og socialt handicappede elever benævnes i folkeskolen observationsundervisning.

Der er sket en betydelig udbygning i 1970'erne, og antallet af specialunderviste elever i denne kategori vil formentlig *stige endnu nogle år*.

Omfanget af observationsklínik-undervisningen varierer voldsomt: fra ingen registrerede elever i mange kommuner til over 10 % i enkelte kommuner med såkaldt højt serviceniveau.

Der er risiko for, at observationsklínikker bruges som et fremtrædende disciplinærmiddel med den uheldige virkning, at sociale

konflikter, der er opstået i klassen, i stort omfang søges løst uden for denne. - Der er dog som på andre områder i specialundervisningen en udvikling på vej hen mod, at speciallæreren medvirker i klassen en væsentlig del af tiden.

En betydelig del af eleverne i børne- og ungdomsforsorgens institutioner undervises i folkeskolen med særlig støtte - dette som et klart udtryk for integrationsbestræbelser, idet der i mange tilfælde er skoler for disse børn på institutionerne.

Undervisningen af langtidsindlagte elever på psykiatriske hospitaler må henregnes til dette område. Undervisningen er en integreret del af behandlingen på hospitalerne.

For *de mindre grupper af handicappede elever* - tale-høre-syns- og bevægelseshæmmede - er der oprettet *undervisningscentre* i hvert amt. Decentraliseringstendenser spores nogle steder, idet der oprettes satelitklasser i forskellige byer, som udtryk for, at elever ikke bør have lang daglig rejse til deres skole.

Antallet fylder kun lidt i helheden, men der kræves megen pædagogisk og psykologisk ekspertise.

Forsorgens skoler på disse områder er for aldersgruppen 7-16 år få, og omfatter kun små grupper, til gengæld har mange elever to eller flere handicaps, og lærertimeforbruget pr. elev er relativt stort.

Beregningen af antal elever, der får specialundervisning på et givet tidspunkt, ca. 11 %, er anslået ud fra et ret usikkert skøn med udgangspunkt i, at mange elever i supplerende specialundervisning deltager helt ned til nogle få måneder.

En sikker opgørelse af, *hvor mange elever der i deres skoletid fra 1.-9. klasse i kortere eller længere tid har deltaget i specialundervisning*, findes ikke.

Ud fra ovenstående betragtning gældende for et skoleår og ud fra det forhold, at mange elever i folkeskolens specialklasser og næsten alle i den supplerende specialundervisning kun deltager i specialundervisningen i et kortere åremål, må det skønnes, at det drejer sig om 30-35 %. Enkelte stikprøver bekræfter disse tal.

Forholdet lærer-elev er i folkeskolen 1:17 og i forsorgen 1:4. Ca. 14 % af lærertimerne i folkeskolen og alle lærertimerne i forsorgen anvendes til specialundervisning d.v.s. 18 % af alle lærertimer anvendes til specialunder-

visning fordelt på mindst 30 % af ca. 50.000 lærere.

I Århus amt er der pr. 1.9.1974 foretaget en opgørelse vedr. *specialundervisningstimer og implicerede lærere*, som viser for samtlige kommuner i Århus amt undtagen Århus kommune - et område der dækker ca. 6 % af hele landet -

at i 25 kommuner med 123 skoler og 28.970 elever beskæftiger 811 af i alt 2.555 lærere — (31 %) — sig med en eller anden form for specialundervisning.

at 10.9 % af skematimetallet og en noget større procent af løntimetallet blev anvendt til specialundervisning.

at specialundervisningslærerne gennemsnitlig har 9.7 skematimer eller 10.4 løntimer ved specialundervisningen.

at 38 % af specialundervisningens lærere har timer i specialklasser, d.v.s. 12 % af den samlede lærergruppe.

at løntimetallet for den supplerende specialundervisning er dobbelt så stort som for specialklasserne.

Der er i dette område kun enkelte specialklasser for svært handicappede elever, idet de fleste centerklasser er placeret i Århus kommune. Der skal til ovenstående tal regnes nogle specialklassetimer og et mindre antal speciallærere.

Til figur II.

Folkeskolelæreruddannelsen er 3 Vi årig med mulighed for forlængelse i ½ år. Aspiranterne optages på grundlag af studentereksamen eller Højere Forberedelseseksamen (HF). Uddannelsen omfatter for alle studerende grunduddannelse i dansk, matematik og kristendomskundskab samt pædagogik, psykologi og ca. 18 ugers praktik.

Hver studerende vælger to liniefag og et pædagogisk speciale. A: undervisning i yngre klasser, B: undervisning i ældre klasser, C: *specialundervisning*, som fra år til år vælges af ca. 25 %, 50 % og 25 % af de studerende. Specialet omfatter 280 timer, hvortil kommer 2-3 ugers praktik. Lærere er dimitteret efter denne ordning siden 1973. Med speciale C dimitteres ca. 800 lærere pr. år.

Tilsvarende er børnehavepædagoguddannelsen 3 årig på grundlag af 10-12 års skole. Uddannelsen omfatter pædagogik, psykologi, sociale og kreative fag og ca. 30 ugers prak-

tik. 3 måneder anvendes på *et selvvalgt speciale, herunder specialundervisning*. Børnehavepædagoger har kun i begrænset omfang adgang til videreuddannelse ved Danmarks Lærerhøjskole (se afsnit om førskolealderen).

Folkeskolelærernes videreuddannelsesmuligheder i specialpædagogik og tilgrænsede områder ved Danmarks Lærerhøjskole skal kort skitseres.

Med henblik på elever med *adfærdsvanskeligheder* kan efter eget valg læses forskellige kurser i pædagogik og psykologi, som kan videreføres med kurser i klinisk psykologi og observationsundervisning af varieret varighed.

Med henblik på elever med *indlæringsvanskeligheder* kan læses specialpædagogisk grundkursus svarende **til**, men ikke identisk med seminariets speciale C. Flere mindre kurser gennemføres eller er under udvikling bl. a. som studiegruppe. Mange lærere tager kurser både med henblik på adfærdsproblemer og indlæringsvanskeligheder. Det skønnes, at der i 1976 er ca. 11.000 lærere med en uddannelse på dette niveau (trin I). Der uddannes årligt 600 ved Lærerhøjskolen, hvortil kommer ca. 800 ved seminarierne, i alt ca. 1.400 lærere årligt.

Årskursus i specialpædagogik som fuldtidskursus i 14 måneder udgør en videregående specialpædagogisk uddannelse, som fortrinsvis er gennemført på tale-høreområderne, men principielt er tilrettelagt for alle handicapområder. Der uddannes herigennem 60 speciallærere om året og der skønnes i 1976 at være ca. 800 aktive specialpædagoger med denne uddannelse.

Gennem 1960'erne og til nu har et stort antal lærere gennemført fuldt årskursus i pædagogik og psykologi og dertil knyttet specialpædagogiske kurser, f. eks. kursus i klinisk psykologi og observationsundervisning. På den måde har et betydeligt antal lærere erhvervet sig specialpædagogisk viden på højde med specialpædagogisk årskursus. Det skønnes, at antallet i 1976 er omkring 800 aktive lærere.

Efter ovenstående er der i 1976 ca. 1.600 aktive specialpædagoger med en specialpædagogisk uddannelse på mindst et år, og der uddannes ca. 160 lærere om året ved Danmarks Lærerhøjskole på dette niveau (trin II).

Cand. pæd. uddannelsen omfatter pædagogiske og psykologiske discipliner.

C. *Læreruddannelsesb ehov 17-19 årige.*

Specialundervisningen i denne aldersgruppe henhører under EFG, fritidsundervisningen, ungdomsskoler og de forskellige forsorgsgrene, hvoraf de mest personalekrævende cmråder er åndssvageforsorgen, børne- og ungdomsforsorgen og taleforsorgen.

Der findes ingen fuldstændig statistik, hvori aldersgruppen er beskrevet; for sig. Det er vanskeligt at give et skøn over det anvendte antal lærere, bl. a. fordi megen lærervirk-somhed angår beskæftigelse og erhvervsop-læring, hvor hensyntagende specialundervis-ning er fremtrædende, ligesom der i stort omfang benyttes timelærere inden for fritids-undervisningen og taleforsorgen (læse-, stave- og talevanskeligheder).

I den følgende fremstilling beskrives en ændret organisation, som danner grundlag for en behovsberegning.

Det forudsættes:

- at såvel hensyntagende som kompenserende specialundervisning gives i den pågæl-dende skoleform.
- at de forskellige forsorgsgrene betjener de ikke skolesøgende unge og yder konsu-lentbistand over for skolerne i svære og komplicerede tilfælde.
- at folkeskolens skolepsykologiske team med bl. a. specialpædagogiske konsulenter ud-strækkes til at omfatte de her omtalte skoleformer.
- at der lægges størst vægt på hensyntagende specialundervisning i denne aldersgruppe.

Behovet for specialundervisning i følgende skoleformer beskrives.

- I Erhvervsfaglige skoler
- II Gymnasieskolen og HF
- III Ungdomsskolen under fritidsloven samt efter- og ungdomsskoler
- IV Særforsorgens skoler.

/ . De erhvervsfaglige skoler.

Den erhvervsfaglige uddannelse er under stærk udvikling og omorganisering.

1. Lærlingeundervisningen

ved tekniske skoler og handelsskoler er under afvikling og tænkes afløst af den erhvervsfag-lige grunduddannelse.

Der er et stort behov for, at både handels-skoler og tekniske skoler tilmelder lærere til kursus i hensyntagende specialundervisning, da antallet af handicappede elever er stigende.

2. Den erhvervsfaglige grunduddannelse (EFG).

Der gives en praktisk og teoretisk uddannelse på en erhvervsskole, hvortil der kommer praktik. Der er 7 retninger: handels- og kontor-fagene, jern- og metalområdet, bygge- og anlægsområdet, levnedsmiddelområdet, de grafiske fag og servicefagene samt jordbrugs-området.

En fuld udbygning af EFG-uddannelsen omfatter optagelse af ca. 30.000 elever årligt. Der vil være ca. 130 skoler med i alt ca. 3.000 lærere.

I den erhvervsfaglige grunduddannelse har der fra 1972/73 forsøgsvis været etableret støtteundervisning for handicappede elever. I 1974 blev der foretaget en undersøgelse, hvorefter skolerne vurderede, at alene 8-10 % af 1. års eleverne burde have specialundervisning på grund af læse- og stavevanskeligheder.

Det foreslås, at 300 lærere gennemgår kursus i hensyntagende specialundervisning i perioden 1977-80.

Efter 1980 vil man antagelig kunne integrere et 4-ugers modul, omfattende en ahnen del og specielle handicapområder i de pædagogiske grundkurser, under forudsætning af, at kurset får et større timetal.

Hvis 300 lærere skal gennemgå kursus i hensyntagende specialundervisning, hvilket må betragtes som et absolut minimum, dersom undervisningen af handicappede elever skal lykkes, må der oprettes kurser i København og i provinsen.

Den hensyntagende undervisning på dette undervisningsområde forstås altså ifølge det anførte af skolernes egne lærere, som får den nødvendige uddannelse gennem SEL. (Statens erhvervsfaglige læreruddannelser).

Problemet er derefter, hvilke behov skoleområdet har for speciallærere til kompenserende undervisning og konsultative opgaver. Seminarieuddannede lærere med speciale C suppleret med korte kurser vil kunne løse en del af disse opgaver. Herudover skønnes der til undervisning og vejledning at være behov for en speciallærer med mindst et års specialpædagogisk uddannelse til disposition for

hver større skole. Med én speciallærer pr. erhvervsskole til et elevtal på 50.000 kræves 120 speciallærere. (Det må betænkes, at en del speciallærere ikke vil have fuldt timetal med specialpædagogik). Speciallæreren og lærere i øvrigt, der har specialpædagogiske opgaver, må forudsættes at samarbejde med studievejlederen på EFG-skolen og med konsultative personer uden for skolen (kuratorer, skolepsykologer, konsulenter knyttet til skolepsykologisk rådgivning og forsorgsinstitutioner).

//. Gymnasieskolen og HF

Spørgsmålet om specialundervisning i gymnasieskolen har været indgående drøftet i udvalget.

Der er enighed om, at der vil være elever, der ubetinget skal tilbydes specialforanstaltninger. Der er ligeledes enighed om, at det er meget svært netop i gymnasieskolen at drage grænsen for særlig støtte ved lettere handicap. Megen specialundervisning vil kunne hæve kravene og mindske individualiseringen. Et synspunkt er, at f. eks. elever med vanskeligheder i dansk må leve med disse, og lærerne må tage tilbørlig hensyn ved tilrettelæggelsen af undervisningen. Er problemerne ikke klaret hermed, hører eleverne ikke hjemme i gymnasiet.

Et andet synspunkt er, at elever med større eller mindre handicap skal kunne optages i gymnasieskolen, når deres intellektuelle udrustning og forholdene i øvrigt taler derfor, ganske som ved andre uddannelser.

Skolen må derfor etablere støtte, så eleverne stort set har mulighed for at leve op til uddannelsens krav og ikke løber unødigt risiko for at skulle afbryde uddannelsen.

Der er i gymnasieskolen og ved HF-kurser i 1974/75 ca. 60.000 elever, heraf ca. 5.000 ved studenterkurser. Elevtallet ventes at stige til ca. 70.000 i 1978/79. Der er i hele landet 118 gymnasier og studenterkurser.

Der er ikke etableret specialundervisning ved gymnasieskolen, men der er åbnet mulighed herfor gennem et tillæg til gymnasieloven i 1977. Specialundervisning har i mindre omfang fundet sted gennem forsorgsinstitutioner, især Statens Institut for Talelidende.

I de senere år er der henvist et stigende antal elever til taleinstitutterne. Der har imidlertid i de sidste år været tilbageholdenhed fra taleinstitutternes side, idet det anføres, at skolerne selv må etablere støtte for deres ele-

ver - dette bortset fra elever med meget specifikke eller multiple handicap.

Der er herudover muligheder for etablering af specialundervisning inden for fritidsundervisningens rammer. Det synes dog vanskeligt her at få etableret en relevant undervisning for gymnasie- og HF-elever.

På forespørgsel er det oplyst fra Statens Institut for Talelidelende i Århus, at der fra gymnasier og studenterkursus i Århus kommune i læseåret 1973/74 er undersøgt 74 elever for læse- og stavevanskeligheder. Heraf har 52 fået undervisning under taleinstituttet individuelt eller på små hold. Med en gennemsnitlig holdkvotient på 2 og gennemsnitlig 50 timer pr. hold omfatter denne undervisning ca. 25 speciallærertimer pr. elev. Det oplyses, at henviisningstallet gennem de senere år har været stigende, og at antallet varierer stærkt fra skole til skole, formentlig ikke først og fremmest efter det reelle behov, men efter i hvor høj grad lærerne er opmærksomme på elevernes vanskeligheder og muligheden for specialundervisning. Dog ser det ud til, at behovet er mest udtalt ved studenterkursus.

En undersøgelse foretaget af læsepædagog cand. phil. Alice Elbek ved Viby Amtsgymnasium i 1972/73 tyder på, at op til 10 % af eleverne i gymnasiet og HF har behov for særlig støtte i dansk i en periode i det to eller tre årige skoleforløb, d.v.s. på landsbasis ca. 2.000 elever pr. år. Regnes som ved taleinstituttet 25 speciallærertimer pr. elev, omfatter denne specialundervisning 50.000 lærertimer. Sammenlignes med tallene fra taleinstituttet i Århus (52 elever fra et område, der dækker ca. 1/18 af landet) ses, at der kan blive tale om en *fordobling* af den allerede etablerede specialundervisning, eller rettere af den specialundervisning, som i dele af landet er etableret.

Hvis man går ud fra et behov for specialundervisning til afhjælpning af læse- og stavevanskeligheder i det her anslåede omfang ved gymnasierne, og hertil lægger specialundervisning formentlig i meget begrænset omfang på andre områder samt vejledning vedrørende hensyntagende undervisning, må der ved hvert gymnasium være mindst én lærer med specialpædagogisk uddannelse, d.v.s. på landsbasis ca. 120 lærere med specialpædagogiske opgaver.

For at specialundervisningen, f. eks. i en læseklínik, kan fungere med god kommuni-

kation mellem lærere og speciallærere til gavn for den almindelige undervisning, må man sikkert satse på, at specialundervisningslærere har undervisningskompetence i gymnasiet og også faktisk underviser inden for den normale undervisning i et fag.

Der må lægges vægt på vejledningsfunktioner med henblik på hensyntagen, støtte og individualisering i den almindelige undervisning. Endvidere vil et samarbejde med *studievejlederen* være et vigtigt led i arbejdet. Det må ikke overses, at en del vanskeligheder, der kunne se ud som specialundervisningsproblemer, kan afhjælpes gennem vejledning og træning formidlet af studievejleder og læreren - f. eks. uhensigtsmæssige studie- og læsevaner.

Herudover bør handicaporientering indgå i større omfang i gymnasielærernes *pædagogikum*.

III. Ungdomsskolen under fritidsloven samt efterskoler og ungdomskostskoler.

For ungdomsskolen og efterskolen for 14-18 årige har det ikke været muligt at skille ved 16 år. Derimod kan husholdnings- og landbrugsskoler samt folkehøjskolars 16-19 årige trækkes ud af statistikken.

1. Ungdomsskolen under fritidsloven.

Der gives i betragteligt omfang såvel hensyntagende som kompenserende undervisning, som dog ikke er adskilt i statistikken.

En opgørelse omfattende hele; Århus amt - d.v.s. ca. 10 % af hele landet - for årene 1971 til 1974 viser en stigning i timeforbrug på ca. 75 % på 3 år, og en stigning i antallet af implicerede lærere på ca. 100 %, ialt 100 lærere (skøn), som i 1973/74 læste 11.747 timer, d.v.s. i gennemsnit ca. 117 timer pr. lærer. Dette svarer på landsplan til ca. 1.000 implicerede lærere, der læser timer svarende til ca. 120 embeder. (En landsopgørelse fra 1972/73 placerer Århus amt lidt over gennemsnittet).

Der gives specialundervisning inden for de samme handicap kategorier som i folkeskolen.

Lærere ved den *hensyntagende* specialundervisning skal have gennemgået et sagligt kursus på 80-100 timer. Kurset er tilrettelagt med special- og tilvalgsfag, samt korte suppleringskurser, således at den enkelte lærer kan tilpasse uddannelsen til sine individuelle behov. Kurset er placeret i direktorats- og

amtsregie. I 1973/74 12 kurser med 300-400 kursuspladser.

Lærere ved den *kompenenserende* specialundervisning skal have kvalifikationer svarende til seminariernes speciale C, til nogle handicapgrupper dog uddannelse herudover (tale, høre og enkelte andre).

Ungdomsskolens lærere er næsten alle faglærere eller folkeskolelærere, der har deres arbejde i ungdomsskolen som bierhverv. Opretholdes denne praksis fremover, vil lærerne ved kompenenserende specialundervisning hovedsagelig være lærere med specialundervisning i folkeskolen, og der er ikke yderligere kvalifikationskrav.

Efter det oplyste er *uddannelsen af lærere til den hensyntagende specialundervisning af en sådan kapacitet, at behovet relativt let dækkes*. Som anført under erhvervsfaglige grunduddannelser tænkes et mere omfattende kursus på 200-250 timer sat i gang af direktoratet for erhvervsuddannelserne.

2. Efterskoler og ungdomskostskoler.

I en årrække har mellem 7.000 og 8.000 14-18 årige deltaget i undervisning i indtil et år ved 104 efterskoler og 2 ungdomskostskoler. Herudover henhører ca. halvdelen af ca. 13.500 elever ved 133 husholdningsskoler, landbrugsskoler og folkehøjskoler til aldersgruppen 16-19 årige. Ved efterskolerne gives mange steder specialundervisning, og 4 efterskoler er specielt indstillet på at modtage handicappede elever. Ved disse er ansat lærere med speciallæreruddannelse (tale-hørelæse), men ikke i tilstrækkeligt omfang. Den øvrige specialundervisning ved efterskolerne forestås af lærere med forskelligartet uddannelse. Uddannelseskravet bør her være mindst som ved supplerende specialundervisning i folkeskolen: speciale C suppleret af korte kurser.

Speciallærerbehovet ved de 4 specielle efterskoler, som kan ventes udbygget, anslås til *ca. 25 speciallærere med mindst et års særlig uddannelse. Ved de øvrige 235 skoler mindst én lærer med speciale C suppleret med kortere kurser eller med kursus i hensyntagende undervisning.*

IV. Særforsorgens skoler.

For tiden dækker de skoler, som er omtalt i det foregående specialundervisningsbehovet for ca. halvdelen af de 17-19 årige.

Den anden halvdel må betjenes gennem særforsorgen.

I forbindelse med oversigten over forsorgens specialundervisning er der gjort rede for tale- og tunghøreforsorgens udstrakte anvendelse af timelærere, således at undervisningen af de 16-19 årige kun i ringe omfang gives af heltidsansatte lærere (jfr. bilag 1).

I døve- og blindeforsorgen er der tale om et intensivt arbejde med et lille antal unge - såvel kompenenserende som hensyntagende undervisning.

Børne- og ungdomsforsorgen har megen erhvervsmæssig oplæring for disse aldersgrupper og en del egentlig skoleundervisning i egen institution.

Åndssvageforsorgen er udpræget det største område med såvel skoleundervisning og træning i almindelige adfærdsmønstre som extern og intern erhvervstræning. Det er et meget bredt spektrum af specialpædagogiske opgaver, der her skal varetages, ikke mindst når det synspunkt bliver mere fremtrædende, at svært åndssvage ikke blot skal beskæftiges, men også undervises og oplæres, så langt man ser muligheder derfor.

En del af læreruddannelsesbehovet tilgodeses gennem kurser i hensyntagende undervisning svarende til kurser for andre lærere for aldersgruppen. Herudover bør nok gennemføres kurser i hensyntagende undervisning for grupper af forsorgens faglærere.

Behovet for egentlig specialpædagogisk uddannelse af mindst ét års varighed skønnes at omfatte 300-400 lærere. Usikkerheden er begrundet i, at det i forsorgsskolerne ofte er vanskeligt at adskille undervisning af unge fra undervisning af børn i skolealderen.

D. Læreruddannelsesbehov - voksne.

Specialundervisningen for voksne varetages dels af fritidsundervisningen, dels af de forskellige særforsorgsgrene.

1. Fritidsundervisningen.

a) *Kompenenserende undervisning* omfattede i 1972/73 iflg. opgørelse fra direktoratet for ungdomsundervisningen ca. 4.000 elever på 1.278 hold ialt 76.855 timer.

I en indhentet opgørelse over Århus amt, som viser tilsvarende tal, skønnes antallet af implicerede lærere at være ca. 60, d.v.s. på landsplan ca. 600 lærere - som altså i gennemsnit læser ca. 125 timer - omregnet sva-

rende til ca. 75 *fuldtids lærerstillinger*. Det drejer sig fortrinsvis om lærere med hovedstilling i folkeskolen, og det kræves, at de har uddannelse i specialundervisning svarende til speciale C, i nogle tilfælde kræves jfr. handiccappets art yderligere uddannelse.

b) *Hensyntagende undervisning* omfattede for hele landet i 1972/73 ca. 12.000 elever på 2.134 hold med ialt 101.730 timer. Med grundlag i Århus amts opgørelse vil hertil svare ca. 1.250 *implicerede lærere*, som i gennemsnit læser ca. 80 timer - omregnet svarende til ca. 100 *fuldtidslær* er stillinger. Det drejer sig her fortrinsvis om lærere med en faglig uddannelse og en voksenpædagogisk grunduddannelse på 120-180 timer suppleret med et kursus i hensyntagende undervisning på 80-100 timer, Kursus i hensyntagende undervisning dækkende lærer i ungdomsskolen og fritidsundervisningen for voksne gennemføres fortrinsvis på amtsplan i et omfang, så det synes at dække de aktuelle behov. For 1973/74 var planlagt ialt 12 kurser med en kapacitet på 300-400 kursuspladser.

Ifølge den indhentede opgørelse fra Århus amt, som omfatter årene fra 1971/72 til 1973/74 svinger det lokale forbrug af timer og lærere til såvel kompenserende som til hensyntagende undervisning meget betydeligt fra år til år uden at vise klar stigende tendens. En stigning i de kommende år må forventes, men da det drejer sig om deltidslærere og kortere specialpædagogisk uddannelse, er den samlede indflydelse på uddannelsesbehovet ikke stor.

Efter at forsvarets civilundervisning i 1973 er ophørt som selvstændigt undervisningsområde henhører specialundervisningen af de værnepligtige under fritidsundervisningen og påvirker statistikken i opadgående retning.

2. Særfor sorgen.

Der er inden for *tale- og tunghøre forsorgen* en betydelig undervisning af voksne. Det gælder især behandling af svære læse- og stavemangfoldigheder, stemmelidelser, afasi og stammen samt høretræning, det sidste især med ældre mennesker. En del af arbejdsopgaverne udføres i forbindelse med lasgelig behandling på hospitaler.

Herudover udføres et betydeligt pædagogisk vejledningsarbejde. Tilsvarende gælder *tunghøre og døve forsorgen samt blindeforsorgen*.

Inden for *åndssvage forsorgen* er der undervisnings- og oplæringspligt indtil 21 års alderen, og der er etableret undervisning af voksne i ret betydeligt omfang - hvortil kommer et udækket behov. Undervisningen af voksne åndssvage foregår nu fortrinsvis under fritidsloven.

Herudover er der i ungdomsfængsler, ved foranstaltninger for unge narkomaner og alkoholikere samt ved ungdomspsykiatriske afdelinger behov for speciallærere, men det drejer sig som i forsorgsområderne om ret specifikke uddannelsesbehov.

Behovet for *speciallærere* med *mindst et års specialpædagogisk uddannelse* og for en væsentlig del med *yderligere specialisering* anslås herefter for forsorgens voksenområde til ca. 300 *speciallærere*.

Desuden findes der at være behov for en mindre specialpædagogisk uddannelse - især med anvendelse inden for åndssvageforsorgen - svarende til planlagte kurser vedrørende *hensyntagende undervisning* på 200-250 timer. Denne uddannelse kan samtidig dække lærere med tilsvarende funktioner for 16-19 årige. Formentlig vil 2-3 specielt tilrettelagte kurser om året med 50-80 pladser dække behovet.

Undervisningsministeriets undervisningsvejledning

Beskrivelse af læreruddannelsens speciale C

udarbejdet af studieplanudvalget for læreruddannelsens faglige udvalg vedrørende de pædagogiske specialer. 1969.

Speciale C: Undervisning af elever med særlige vanskeligheder (specialundervisning).

Indledning.

Det pædagogiske speciale i undervisning af elever med særlige vanskeligheder, Speciale C, skal give den lærerstuderende grundlag for at forestå undervisningen af læseretarderede og svagt begavede elever. Specialet skal tillige være en bred indføring i specialundervisningens og de handicappede elevers problemer, herunder især tilpasningsvanskeligheder. Derigennem tilsigtes det at bibringe de lærerstuderende et indtryk af de meget forskelligartede opgaver, der ud over de rent undervisningsmæssige er knyttet sammen med tilrettelæggelse af specialundervisning.

Uddannelsen i speciale C vil selvsagt ikke kunne kvalificere til alle former for specialundervisning, men må dog være en forudsætning for videregående uddannelse med henblik på andre specialpædagogiske opgaver.

Specialets formål.

I bekendtgørelserne af 19. juni 1969 og 31. oktober 1975 er formålet med specialet angivet ved, at de studerende i særlig grad erhverver sig (her tilpasset speciale C)

- 1) *viden om og forståelse af børn og unge med særlige vanskeligheder og deres situation i skolen samt i fritiden og ved overgang til videre uddannelse eller erhverv,*

- 2) *forudsætning for at løse de læreropgaver, der indgår i arbejdet med læseretarderede og svagt begavede elever, baggrund for at undervise elever med adfærdsvanskeligheder samt orientering om undervisning af børn med andre vanskeligheder, således at der gives de bedst mulige udviklingsbetingelser for den enkelte elev,*
- 3) *færdighed i at tilrettelægge, gennemføre og vurdere undervisning af læseretarderede og svagt begavede elever.*

ad 1) Der sigtes hermed til en bred indføring i pædagogiske, sociale og kulturelle problemer vedrørende elever med særlige vanskeligheder, uafhængig af vanskelighedernes art. Denne indføring kan ske på grundlag af en historisk fremstilling og belysning af problemerne aktuelt gennem formålet med og omfanget af pædagogiske og sociale foranstaltninger af forskellig art.

ad 2) Da undervisningen af læseretarderede og svagt begavede elever udgør langt den overvejende del af folkeskolens specialundervisning, skal uddannelsen i specialet tilrettelægges således, at den giver undervisningskompetence til at forestå denne side af specialundervisningen.

Dette betyder ikke alene, at uddannelsen naturligt må være bygget op over disse to grupper, men tillige, at disse i stor udstrækning bør danne udgangspunkt for drøftelse af andre former for vanskeligheder. Det betyder endvidere, at den studerende ud over at kunne beherske de specielle undervisningsopgaver over for læseretarderede og svagt begavede elever erhverver sig indsigt i sociale og uddannelsesmæssige aspekter, der rækker

ud over skolen, og som må være nødvendig for forståelsen af dette særlige klientel.

Da adfærdsvanskeligheder og andre former for psykiske problemer er almindelige ledsagefænomener til læseretardering og svag begavelse, men derudover i sig selv kan være den egentlige årsag til pædagogiske problemer, skal der i uddannelsen lægges vægt på at belyse forhold, der kan føre til psykiske vanskeligheder med deraf følgende tilpasningsproblemer. Det må tilstræbes, at den studerende bliver i stand til at inddrage og anvende denne viden under overvejelserne ved tilrettelæggelse af **undervisningen**. Til støtte for de emner, der skal behandles i denne side af uddannelsen, må der gives en grundig orientering af børne- og ungdomsforsorgen, dens opbygning og muligheder samt om børne- og ungdomsklinikker og psykologisk-psykiatrisk behandling af børn og unge.

Med udgangspunkt i læseretardedede og svagt begavedes problemer skal der i uddannelsen desuden gives en orientering om andre former for handicap, der i afsvækket form kan komplicere de ovenfor angivne vanskeligheder, men som i mere udpræget form indicerer en særlig tilrettelagt undervisning, hvortil der kræves en særlig uddannelse, der ligger uden for specialets områder. Orienteringen om denne særligt tilrettelagte undervisning, der hovedsagelig foregår på forsgens skoler og institutioner samt ved centrerne for folkeskolens specialundervisning, må omfatte

tale- og hørehandicappede elever,
blinde- og synshandicappede elever,
motorisk handicappede elever,
syge og invaliderede elever samt
åndssvage elever.

Det fastholdes her, at der alene er tale om en orientering, der kun må beslaglægge en mindre tid af specialets timetal og i stor udstrækning må kunne gives gennem studiebesøg.

Ud fra det synspunkt, at der mellem undervisning af svagtbegavede og undervisning af åndssvage er adskillige sammenfaldende problemer, bør orienteringen om åndssvage elever være noget mere omfattende.

ad 3) Den erhvervede viden om elever med særlige vanskeligheder, der anvendes i didaktiske og metodiske overvejelser. Specifikation af specialundervisningens mål, ind-

føring i specielle metoder og orientering om undervisningsmaterialer sker i forbindelse med tilrettelæggelsesøvelser, ligesom de studerende gennem praktik øves i at udføre og vurdere undervisning af læseretardedede og svagtbegavede.

Specialets omfang og indhold.

Ud fra de emner, der er opstillet for specialet, er det hensigten, at den studerende skal erhverve sig en grundig viden om årsagsfaktorerne i forbindelse med fysiske, psykiske og pædagogiske vanskeligheder og i den forbindelse blive bekendt med psykologisk testning, fortrolig med anvendelsen af pædagogiske prøver samt øvet i at løse de særlige læreropgaver, der er knyttet til specialundervisningen.

Selv om det naturligvis lader sig gøre at gennemføre undervisningen i specialet ud fra bekendtgørelsens systematiske opstilling af emnerne, kan en anden opdeling være fuldt så hensigtsmæssig, ligesom det i betydeligt omfang vil være naturligt at lade undervisningen tage sit udgangspunkt i konkrete skolesituationer og gennem direkte og indirekte iagttagelser. En nærmere beskrivelse af iagttagelsessituationer er medtaget i vejledningens almene afsnit om specialerne og under speciale A og B; lignende situationer kan tilpasses elevgrupperne i dette speciale. I det følgende vil emnerne for oversigtens skyld blive behandlet i den rækkefølge, hvori de fremtræder i bekendtgørelsen.

Fysiologiske, psykologiske og sociologiske emner.

Det vil være vanskeligt at foretage en klar afgrænsning af fysiologiske, psykologiske og sociologiske emner, når det drejer sig om *årsager og virkninger* hos elever med særlige vanskeligheder. Fysiologiske faktorer, der almindeligvis ikke i sig selv fremkalder problemer, kan i konstellation med psykologiske og sociale vanskeligheder medføre manglende fremgang i skolen, mens andre: fysiologiske forhold, der erfaringsmæssigt er problemfremkaldende, under gunstige psykologiske og sociale betingelser ikke ytrer sig.

Undervisningen i disse emner vil derfor kun have relevans, når de til stadighed iagttages hos den enkelte elev og vurderes ud fra en helhedsopfattelse af elevens situation.

Det vil næppe kunne undgås, at en del af dette stof vil have berøringsoverflader til an-

dre discipliner i uddannelsen, men sigtet i specialet må være at knytte disse emner til undervisningens problematik.

Hvad angår *akustisk, optisk og motorisk betingede vanskeligheder*, må vægten særligt lægges på komplikationer i forbindelse med nedsat hørelse, svagt syn eller øjenanomier og motoriske handicap, herunder talevanskeligheder.

Emnerne *intelligens, perception og emotionel udvikling*, der forudsættes grundigt behandlet i de pædagogiske grundfag, bliver i specialet centrale områder, for så vidt angår intelligensretarderingens problematik og perceptuelle dysfunktioner, herunder dysfatiske forhold, visuelle vanskeligheder og visuo-motoriske uregelmæssigheder.

I tilknytning til og fortsættelse af undervisningen i den *emotionelle udvikling*, der er givet i faget psykologi, skal der i specialet ske en indføring i den kliniske psykologis problematik, i psykiatriens og neurologiens arbejdsmetoder samt gives en orientering om behandling og behandlingsformer i et sådant omfang, at denne indføring kan være vejledende for tilrettelæggelsen af undervisningen for elever med tilpasningsvanskeligheder.

Stoffet må også omfatte en beskrivelse af elever med *sindslidelser*, herunder psykotiske og neurotiske børn, samt af de hyppigt forekommende former for *hjerneskader* og deres psykologiske følgetilstande.

Socialt betingede vanskeligheder er et relativt bredt beskrevet område, og en række miljøundersøgelser vil være tilgængelige for en analyse af disse vanskeligheders betydning for problemer i forbindelse med skolegangen.

Det gælder iøvrigt for de oven for anførte emner, at der for dem alle foreligger en meget omfattende litteratur. Store dele af dette stof vil derfor kunne læses selvstændigt af de studerende ledsaget af drøftelser i mindre grupper og afsluttet med referater. Lærerens opgave må i meddelende form være at orientere om den litteratur, der står til rådighed i forbindelse med beskrivelsen af de enkelte emner. Under gruppedrøftelserne må læreren være støttende og vejledende ved udformningen af de spørgsmål, der skal arbejdes med. Dele af dette stof vil eventuelt også kunne gøres til genstand for opgaveløsning, individuelt eller gruppevis.

Der må ved fremlæggelsen af det hidtil beskrevne stof og under bearbejdelsen af de en-

kelte delemler i uddannelsen tilstræbes en bred information med fremførelse af alternative synspunkter samtidig med, at den studerende øves i kritisk stillingtagen og reservation over for spekulativt udformede teorier og betragtninger samt svagt funderede forskningsresultater, og den studerende må til stadighed erindres om det forhold, at årsagerne til vanskelighederne hyppigt er helt andre end de først antagne.

Som særligt emne og som en forudsætning for forståelse af samfunds-, uddannelses- og erhvervsforhold i relation til elever med særlige vanskeligheder indgår *afvigerproblemet*. På grundlag af teorier og sociometriske iagttagelser samt ud fra normalitetsbegrebet skal der i uddannelsen tegnes en profil af eleven i marginalposition, hvorledes eleven oplever sig selv, og hvorledes omverdenen reagerer.

Dette danner baggrund for betragtninger over *samfundsuddannelses- og erhvervsforhold*, når det drejer sig om individer, der afviger fra normen. Der må derfor i uddannelsen gøres rede for arbejdsmarkedsproblemer, videreuddannelsesmuligheder og erhvervsmæssige forhold, dels generelt, dels med henblik på den handicappedes assimilation i samfundet.

Stoffet må naturligt omfatte en gennemgang af *de foranstaltninger, der er etableret for at sikre den handicappede samme borgerlige rettigheder som andre*, herunder orientering om love, bekendtgørelser og cirkulærer, der fastsætter særlige regler for den handicappede, hvad angår sociale ydelser, uddannelsesmuligheder, rehabilitering samt lønsningen af beskæftigelses- og fritidsproblemer. Stoffet vil kunne gives i meddelende form, erhverves gennem selvstændige studier (*case studies*) eller for nogle deles vedkommende indhentes gennem analyser af den enkelte lokalitets udformning og opbygning af de foranstaltninger, der er truffet til løsning af problemerne omkring de handicappede.

Udvælgelses- og vurderingsproblemer.

Ud over at danne grundlag for en bedre forståelse af den handicappedes situation skal undervisningen i de fysiologiske, psykologiske og sociologiske emner tillige vise hen til den diagnostiske procedure. Diagnosen er et centralt led i specialundervisningens tilrettelæggelse og er bestemmende for, hvilke metoder der skal komme til anvendelse.

For at kunne tilrettelægge og udføre en undervisning ud fra den enkelte elevs forudsætninger og muligheder, er det derfor nødvendigt, at læreren ved specialundervisningen (den studerende) er velinformeret om den diagnostiske procedure og bringes i stand til at omsætte differentiell-diagnostiske data til undervisningsmæssige foranstaltninger. Dette forudsætter, at den studerende under uddannelsen bliver gjort bekendt med de almindeligt anvendte psykologiske tests og er informeret om, hvad den enkelte test er konstrueret til at måle, og med hvilken sikkerhed den opfylder dette formål. Det forudsætter endvidere, at den studerende lærer at læse og tolke skolepsykologiske rapporter og i det hele taget har et sådant kendskab til psykologisk testning, at han vil være i stand til at videreføre diagnosen og indgå i et samarbejde med psykolog og eventuelt skolepsykiater.

For at kunne vurdere resultatet af sin undervisning skal læreren (den studerende) tillige være trænet i at anvende pædagogiske prøver på hensigtsmæssig måde.

Undervisningen i dette stof må hovedsagelig foregå ved læsning af rapporter og cases. Stoffet vil desuden kunne give anledning til øvelser, indsamling af materiale og drøftelse af rapporter og forsøgsresultater. En kort gennemgang af elementære statistiske begreber vil være nødvendig.

Pædagogiske emner.

De konsekvenser, som fysiske, psykiske, sociale og pædagogiske vanskeligheder ud fra den diagnostiske vurdering får for tilrettelæggelsen af specialundervisningen, behandles indgående i en række pædagogiske emner.

Mens motivation og indlæring er centrale emner i faget psykologi, skal disse forhold i specialet ses i nær tilknytning til specialundervisningen og i særlig grad til undervisningen af læseretarderede og svagtbegavede med henblik på løsningen af *motivationsproblemer og indlæringsvanskeligheder*. Det vil derfor være naturligt at udgå fra den pædagogiske grunduddannelses stof og i specialet sætte motivations- og indlærings teorier i relation til den specialpædagogiske opgave og de særlige hensyn, der herunder må vises den enkelte elev under tilrettelæggelsen af undervisningsprogrammet.

En videre udbygning af dette stof vil finde sted i behandlingen af *specialundervisningens særlige problematik, dens organisation og*

differentierede opgaver inden for folkeskole og forsorg.

Stoffet vil i nogen grad kunne illustreres ud fra analyser af undervisningsplaner for specialundervisningen og af undervisningsmetodiske foranstaltninger i relation til undervisningens mål og elevernes forudsætninger.

Kreativ virksomhed er blandt de pædagogiske emner placeret som et særskilt undervisningsområde, men lader sig ikke isolere fra de øvrige psykologiske og pædagogiske emner. Det er fremhævet på grund af den store betydning, det skabende arbejde har for udviklingen hos handicappede elever, og det må betragtes som en katalyserende faktor i specialundervisningen.

I specialuddannelsen må det derfor tilstræbes, at de studerende efter evne og anlæg i størst mulig udstrækning udnytter den viden og de færdigheder, de har fået i grunduddannelsen i de musiske fag. En naturlig form for tilegnelsen af dette stof og denne indstilling til kreative og musiske aktiviteter vil være, at den studerende medvirker i praktikskolens arbejde med disse områder og tillige gennem tilrettelæggelsesøvelser vurderer muligheden for i størst muligt omfang at inddrage disse aktiviteter som motivationsfaktorer til befordring af indlæring.

Sociale og miljøskabende funktioner i specialundervisning.

I erkendelse af, at specialundervisning er en udpræget socialpædagogisk opgave, må der i uddannelsen lægges stor vægt på belysning af alle de aktiviteter, der befordrer social udvikling. Disse aktiviteter, der tidligere hovedsagelig blev drevet som fritidsvirksomhed, adskilt fra undervisningen, er langsomt inddraget i skolens arbejde og vil nu almindeligvis findes som et integreret led i specialundervisningen og som en væsentlig faktor i den udviklende, opdragende og kundskabsgivende proces, som er skolens hovedmål.

De sociale og miljøskabende funktioner vil endvidere kunne fremtræde mere direkte i form af skolefester, idræts arrangementer, udstillinger, udflugter og ekskursioner, lejrskoler samt udpræget hobby-betonede aktiviteter. Forståelsen af disse aktiviteters betydning i skolens daglige arbejde vil næppe alene kunne gives i meddelende form, men det anbefales, at de studerende følger livet og arbejdet i praktikskolen og lejlighedsvis

får mulighed for at medvirke ved udformningen af arrangementer, der tilgodeser denne side af skolens virksomhed. Tilrettelæggelsesøvelser vil også kunne angå disse funktioner.

Elever med flere handicap.

Elever, der er multihandicappede, vil ofte med henblik på den skolemæssige placering give anledning til, at der må foretages et valg, hvorved eleven placeres efter et af sine handicap. Læreren ved specialundervisningen (den studerende) må her være opmærksom på, at der, hvor det er påkrævet, ydes bistand til at reducere de vanskeligheder, som sekundære handicap har fremkaldt. Dette betyder, at læreren ved specialundervisningen må etablere et snævert *samarbejde med kolleger* ved skolen, med psykologer og speciallærere, med skolelæger og speciallæger, med institutioner og ambulante klinikker med særlige arbejdsområder, men i øvrigt være orienteret om alle *pædagogiske og sociale funktioner*, der kan bidrage til at sikre eleven den bedst mulige udvikling. Samarbejdet må også udstrækkes til hjemmene, der må støttes i bestræbelserne på løsningen af problemerne.

Stoffet vil i specialet naturligt kunne gives i forbindelse med praktikken suppleret med gennemgang af journaler. Det vil desuden være velegnet for drøftelser og diskussioner af adfærdstræk, som den studerende har iagttaget i forbindelse med praktikundervisningen eller cases.

Overgang fra skole til erhverv samt ungdoms- og fritidsundervisning.

I fortsættelse af det stof, der i læreruddannelsens obligatoriske kursus er givet om erhvervs- og uddannelsesorientering, skal der i specialet afsættes tid til en gennemgang af de særlige forhold, der knytter sig til den erhvervsorienterede undervisning af læseretarderede og svagtbegavede samt af de opgaver, der påhviler en kurator. De studerende må endvidere være velorienterede om de uddannelsesmæssige muligheder, der i fortsættelsen af skolen vil være at finde i ungdoms- og fritidsundervisningen. Dele af stoffet vil naturligvis blive behandlet under praktikperioden, mens andre dele må gives i meddelende form eller tilegnes gennem selvstændige studier.

Tilrettelæggelsesøvelser og praktik.

Tilrettelæggelsesøvelser og praktik skal, som det også fremgår af det foregående, tjene til, at den studerende opnår færdighed i at tilrettelægge, udføre og vurdere undervisning af læseretarderede og svagt begavede elever repræsenteret ved alle aldersgrupper og ved forskellige fag. Da elevernes forudsætninger og muligheder er afgørende for specialundervisningens udformning, og da disse forudsætninger og muligheder ofte er stærkt varierende, vil der i betydelig grad blive tale om individuelt udformede undervisningsprogrammer. Det betyder, at den studerende under hele uddannelsen, i begyndelsen for kortere (en enkelt øvelse - en time) senere for længere undervisningsforløb (en uge - en måned) må trænes i at omsætte diagnostiske oplysninger sammenholdt med egne iagttagelser til undervisningsmetodiske foranstaltninger. Hvad angår tilrettelæggelsesøvelser og praktik henvises i øvrigt til det tilsvarende afsnit under speciale A, hvorfra der kan hentes eksempler på opgaver, der i tilpasset form vil kunne finde anvendelse i dette speciale.

Under de længere praktikforløb må den studerende tillige øves i at vurdere undervisningens virkninger og være opmærksom på påkrævede ændringer i metodikken, når det viser sig, at en hidtil benyttet metode er slået fejl. Men den studerende skal også lære sig, at løsningen på nogle elevers problemer skal findes uden for undervisningssituationen, at specialundervisning ikke alene er individuelt udformede undervisningsprogrammer, men lige så meget et spørgsmål om elevernes trivsel, om deres behov og om deres sociale problemer i videste betydning, og at specialundervisningen derfor ofte vil komme til at omfatte opgaver, der ikke er umiddelbart forbundet med undervisningen.

Det står til specialets lærere at skabe den holdning hos de studerende, der er nødvendig for at bringe dem i stand til at undervise elever med særlige vanskeligheder og udvikle et godt forhold mellem hjem og skole. En teoretisk undervisning alene vil i den forbindelse være uhensigtsmæssig. Den nødvendige viden om elever med særlige vanskeligheder må bygge på konkrete situationer, hvor detaljer er aftegnede; derigennem vil det være muligt at indstille de studerende på de specielle læreropgaver, der er knyttet til specialundervisningen.

Eksempler på individuelle emner:

1. *Hjælpeklasseselever med afvigende personlighedsstruktur.* Beskrivelse af 6 elever og deres muligheder. Pædagogiske hjælpeforanstaltning i og uden for folkeskolen.
2. *Differentieringsproblemer vedrørende undervisnings- og skoleform* for svagt begavede elever i folkeskolen belyst gennem litteraturstudier og observation af nogle elever med meget forskellige forudsætninger.
3. *En læseklases start.* Beskrivelse af klientel, målovervejelser, metoder og materialer ud fra observation gennem 3 måneder.

Svagthørende elever i folkeskolen og i særfor sorgen. Svagthørendes sociale situation. Differentierings- og undervisningsproblemer. Specielt: observationer i en 3. klasse for svagthørende og en uges ophold på en skole for døve og svært tunghøre børn.

Handicappedes erhvervsproblemer med udgangspunkt i kuratorens arbejde i X-købing. Specielt: Interview af unge og voksne, deltagelse i kurators arbejde, journalmateriale.

6. *Nogle problemer omkring debil- og imbecilskolen* i relation til folkeskolen. Indtryk fra åndssvageforsorgens skoler med forløbsbeskrivelse på grundlag af observationer og journalmateriale.

Notat udarbejdet af afdelingsleder Knud Rasmussen

Om seminariernes mulighed for at deltage i de specialpædagogiske uddannelser

Efter forhandling med undervisningsinspektør, rektor Tage Kampmann kan jeg meddele følgende om lærerseminariernes mulighed for at tilbyde pædagogisk speciale C (trin I) og for at deltage i gennemførelsen af speciallæreruddannelsens fællesuddannelse (trin 11a).

Ifølge undervisningsministeriets *skrivelse af 24. juli 1975* kan seminarieuddannede lærere i det omfang, der er plads, optages på eksisterende hold i liniefag og/eller pædagogisk speciale ved seminarierne.

Ifølge undervisningsministeriets *skrivelse af 24. september 1975* kan andre lærere optages tilsvarende, dog således at disse, hvis de søger liniefag, tillige skal søge pædagogisk speciale.

For alle gælder, at fagenes indhold og eksamensprocedure er som for lærerstuderende i øvrigt.

Disse ordninger fungerer med størst interesse fra »andre lærere«.

Noget stort antal seminarieuddannede lærere efter denne ordning kan næppe forventes uden ændring af undervisningsministeriets *bekendtgørelse af 1. august 1969* vedrørende § 25 i læreruddannelsesloven, som muliggør fri vikar under deltagelse i deltidskursus indtil 6 ugentlige timer ved Danmarks Lærerhøjskole, Danmarks Højskole for Legemsøvelser og Sløjdlærerskolerne.

En ændring af de to ministerielle skrivelser, således at der kan oprettes *særlige hold*

ved seminarierne i speciale C vil formentlig forøge uddannelsesstallet i speciale C væsentligt, hvorved presset på Danmarks Lærerhøjskoles tilsvarende grundkurser i specialpædagogik vil svækkes, og Lærerhøjskolens kapacitet kan på længere sigt frigøres til videregående specialpædagogisk uddannelse.

Denne ændring vil imidlertid kræve særlig bevillingsmæssig forudsætning.

Uddannelsen af speciallærere kan for fællesuddannelsens vedkommende tænkes at finde sted i en vis tilknytning til seminarierne, men det kan ligeledes tænkes, at andre dele af speciallæreruddannelsen kan gennemføres med *udlån* af seminarielærere i større omfang end hidtil til andre institutioner, således at seminarielærere får indregnet undervisning f. eks. ved DLH i deres pligtige timetal. Dette sker allerede efter særlig stillingtagen i hvert enkelt tilfælde.

En ordning, der går videre, vil være oprettelse af egentlige *kombinationsstillinger* seminarium/anden lærested f. eks. i forholdet 1:1. Der vil dog her opstå ansættelsesproblemer bl. a. med hensyn til forskningsandele. Dette spørgsmål behandles for tiden i ministeriet og søges gennemført snarest i forbindelse med overenskomstforhandlingerne.

Oktober 1976.

Knud Rasmussen

Underudvalg 3

Forslog til læseplaner for enkelte af speciallæreruddannelsens specialer

Speciale A. Sprog- og talehandicap,

- B. Hørehandicap,
- C. Synshandicap,
- D. Bevægelseshandicap,
- E. Læse- og stavevanskeligheder,
- F. Generelle indlæringsvanskeligheder,
- G. Sociale og emotionelle vanskeligheder,
- H. Psykisk hæmning.
- I. Psykiske lidelser.

- e. sociale relationer, barnets placering i familie- og skolegruppe,
- f. segregering - integrering (m.h.p. konsekvenser for barnet).

Pædagogik: 30 timer

- a. undervisningsplanlægning, målformulering, stofudvælgelse - undervisningsmaterialer,
- b. undervisningsudførelse, indlæringsfaser, undervisningsmetoder.
- c. vurdering af undervisningens følge-virkninger,
- d. segregation - integration m.h.p. undervisningens organisation, love og cirkulærer,
- e. undervisning i relation til forskellige former for behandling,
- f. danskundervisning, praktiske teknikker ved udvikling af normalt talesprog, begrebs - sætnings-formulering - artikulation, faget dansk set i relation til forstyrrelser af tale-, høre-, læse- og synsfunktionerne samt den motoriske udvikling, samarbejde mellem forskellige grupper af specialpædagoger i forbindelse med børns sprogindlæring.
- g. undervisning i regning og matematik, indlæring af tal- og mængdebegreber og indøvelse af regnefunktioner i relation til forstyrrelser i tale-, høre-, læse- og synsfunktionerne samt den motoriske udvikling.

Fælles emner for følgende specialer:

Speciale A. Sprog- og talehandicap,

- B. Hørehandicap,
- C. Synshandicap,
- D. Bevægelseshandicap,
- E. Læse- og stavevanskeligheder.

Psykologi: 30 timer

- a. udviklingspsykologi, normal og retarderet udvikling, udviklingshæmning - indlærings-handicap, profylakse.
- b. personlighedspsykologi, psykiske forstyrrelser som følge af kommunikationsvanskeligheder, personlighedsudvikling.
- c. indlæringspsykologi, indlæringsveje, stimulation, motivation, perception, kognition, intellektuelle processer.
- d. vurdering af udvikling, iagttagelse - testproblematik.

Tilvalgsfag

voksenpædagogik: (60 timer)

almen voksenpædagogik,
voksenpædagogik relateret til de
forskellige handicap.

Specielle emner inden for

Speciale A. Sprog- og talehandicap.

Speciallærere, der skal undervise voksne, må
supplere deres uddannelse på kursus inden
for dette område.

Specielle emner: 90 timer

1. sprog mangler (småbørn-skolebørn),
2. tidlig forebyggelse,
3. sprog/læsemangler,
4. dyslali - dysartri,
5. udviklingsstammen,
6. afvigende sprogrealisation (læsp - snøvl).

Medicinske fag: 45 timer

Åndedrættets, næsens, mundens og
svælgets anatomi og fysiologi,
taleapparatets patologi,
læbe-kæbe-ganespalte,
spastisk lammelse,
neurologiske dysfunktioner i det
funktionelle system,

sprog
tale
læse
skrive

ørets anatomi og fysiologi,
auditiv feed-back,
hereditære forhold,
profylakse.

Lingvistik: 45 timer

fysisk og akustisk fonetik,
lingvistisk fonetik,
transskription med øvelser,
analyse af syntaks - udviklingsaspekter,
testning af sprog, relateret til fonetiske fag.

Praktik: 60 timer.

*Supplerende kursus, der sigter mod under-
visning af voksne.*

Voksenpædagogik.

Specielle emner:

1. stemmens funktioner og fejlfunktioner,
2. egen stemmedannelse,
3. afatiske sprog mangler,
andre neurologiske lidelser,
4. voksen-stammen,
5. laryngectomerede patienter.

Medicinske fag:

stemmeapparatets anatomi og fysiologi,
stemmens patologi,
neuro-psykologi,
afasi o. a. neurologiske lidelser,
geriatri.

Lingvistik - sproglige fag:

eksperimentel fonetik,
analyse af stemmekvalitet (sonagrammer),
formanterne,
sproglig analyse af afatiske sprog mangler,
danske dialekter,
diktion.

Specielle emner inden for

Speciale B. Hørehandicap.

Nedennævnte fagområder sigter på uddannel-
sen af speciallærere, der skal undervise børn
med hørenedsættelse. Speciallærere, der skal
undervise voksne, må supplere deres uddan-
nelse med kursus inden for dette område.

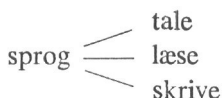
Specielle emner: 60 timer

1. auditiv perception,
 - a. høretræning,
 - b. pædagogiske principper ved høre-
apparatbehandling,
2. visuel perception,
 - a. mundaflæsning,
 - b. redundans,
 - c. non-verbale sprogsystemer,
døves meddelelsesmidler,
3. konversationsstræning,
4. sprog- og taleudvikling,
5. artikulationsteori og praktik
(motorisk-sensorisk udvikling),

6. diktation (akustisk, optisk),
7. undervisningsplanlægning med hensyn-
tagen til
 - a. medicinske data,
 - b. tekniske data,
 - c. perceptionsudvikling,
8. særlige vejledningsopgaver i **forbindelse**
med høreapparat og døves meddelelses-
midler,
9. døve- og tunghøreundervisningens
historie og metoder.

Medicinske fag: 45 timer

ydre og indre øres anatomi og fysiologi,
taleapparatets anatomi og fysiologi,
centrale hørebaners anatomi og fysiologi
oto-neurologi,
ørets patologi,
taleapparatets patologi,
neurologiske dysfunktioner i det
funktionelle system,

 sprog

- tale
- læse
- skrive

geriatri - psykiatri - genetik,
auditiv feed-back,
hereditære forhold,
profylakse.

Klinisk audiologi: 15 timer

tone- og taleaudiometri,
børneaudiometri,
audiogrammer,
andre audiologiske målemetoder,
diagnostik og høreapparatudvælgelse,
høreapparattilpasning,
andre tekniske hjælpemidler,
udvælgelse - tilpasning.

Teknisk audiologi: 15 timer

elementær akustik,
psykoakustik,
talens akustik,
rumakustik,
elektroakustik,
høreapparat-teknik,
andre hjælpemidler, herunder special-
udstyr til skoler o. a. institutioner,
audiologisk måleudstyr.

Lingvistik: 45 timer

fysisk og akustisk fonetik,
lingvistisk fonetik,
transskription med øvelser,
spec. hørehæmmedes tale,
analyse af syntaks — udviklingsaspekter,
testning af sprog, relateret til fonetiske fag,
skelneprøver, relateret til »minimale par«. Information om litteratur, tidsskrifter
m. m. (pæd. med. tekn.).

Praktik: 60 timer

*Supplerende kursus, der sigter mod under-
visning af voksne.*

Voksenpædagogik.

I Teknisk audiologi: 30 timer

1. øvelser med udstyr for specialskoler,
2. øvelser med **artikulationsfor** stærkere,
tilpasning af forstærkere til elever,
3. øvelser med elever med diverse former
for bærebølgeanlæg,
4. øvelser med elever med visuelt
artikulationshjælpeudstyr,
5. øvelser med specielt audiovisuelt udstyr,
6. tilrettelæggelse af et kort pædagogisk
program for ITV,
principper for fremstilling af synopsis og
drejebog,
programmet fremstilles i studie (m, pro-
fessionel hjælp) eller ved hjælp af TV-
cart (ministudie),
7. tone- og taleaudiometri med voksne -
øvelser med valg af høreapparat (tilpas-
ning og indstilling af forstærkere på basis
af måledata og journaler).

II Medicinsk audiologi: 10 timer

Praktik med patienter (voksne og børn)
på hørecentral.

III Pædagogisk audiologi: 60 timer

omfattende mundaflæsning + optisk
diktation,
høretræning,
mund-hånd-system med tolkning,
undervisningsprogram,
fremstilling af undervisningsmaterialer.

IV Optagelse af anamnese,

behandlingsforslag,
beskrivelse heraf,
evaluering.

Specielle emner inden for
Speciale C. Synshandicap.

Speciallærere, der skal undervise voksne, må supplere deres uddannelse med kursus inden for dette område.

Specielle emner: 120 timer

1. nedsat syn og blindhed - forskellige fremtrædelsesformer,
2. motorisk og taktisk (sensorisk) perception, udvikling og færdigheder,
3. stimulering af det synshæmmede barns udvikling,
4. udvikling af runWretningssans ved hjælp af motoriske, sensoriske og auditive færdigheder,
5. specielle kommunikationsproblemer,
6. speciel sprogudvikling i relation til be- grebsudvikling, kategorisering uden sik- ker visuel opfattelse, struktur-helheds- opfattelse,
7. actual daily living training,
8. mobility training,
9. blindetekniske færdigheder, kompensatoriske færdigheder,
10. anvendelse af optiske hjælpemidler,
11. optræning af synseffektivitet,
12. studieteknik afpasset efter den synshæm- medes særlige muligheder,
13. fag, som bygger på visuelle færdigheder,
14. hjælpemidler - herunder punktskrift, modeller, illustrationer for blinde — lydbånd o. lign.,
15. senblinde - revalidering.

Medicinske fag: 60 timer

øjets anatomi og fysiologi,
neurologi i relation til visuel perception
og rum-/retningsopfattelse,
øjets patologi - optiske vanskeligheder,
neurologiske lidelser - visuelle vanskelig-
heder,
hereditære forhold,
profylakse.

praktik: 60 timer

Specielle emner inden for
Speciale D. Bevægelseshandicap

I Førskolebørn i alderen 0—7 år

Elevernes situation er karakteriseret af ud-
viklingsmangler som følge af et eller flere
handicap:

- a. præ- eller postnatale skader, som hæm-
mer motorisk og sproglig udvikling,
- b. hørehæmning,
- c. synshæmning,
- d. bevægelseshæmning,

Eleverne kan yderligere være hæmmet af for-
skellige psykiske følgetilstande i forbindelse
med det fysiske handicap.

Sociale faktorer kan yderligere uddybe fysi-
ske og psykiske hæmninger.

Kombinationen af forskellige handicap og
hæmninger forsinker eller hæmmer *elevens
udvikling og læring.*

II Folkeskolens elever i alderen 7-16 år

Elevernes situation er karakteriseret ved, at
deres indlæringssituation er præget af

- a. forringede muligheder for kommunika-
tion,
- b. udviklingsmangler, som har til følge,
at *forskellige forudsætninger for læring
og forståelse af symboler* vanskeliggøres,
- c. psykiske vanskeligheder,
- d. sociale forhold,
- e. fysiske handicap som
 1. læsevanskeligheder,
 2. sprog- og talevanskeligheder,
 3. hørevanskeligheder,
 4. synsvanskeligheder,
 5. bevægelsesvanskeligheder,
 6. multiple handicap.

III Voksne elever i alderen 17 år og opefter

Elevernes situation er karakteriseret ved, at
deres *erhvervssituation* er præget af forskel-
lige mangler i kommunikation og intellektuel
funktionsmåde som følge af mangler i udvik-
ling eller erhvervede skader.

- a. læsevanskeligheder,
- b. sprog- og talevanskeligheder,
- c. hørevanskeligheder,
- d. synsvanskeligheder,
- e. bevægelsesvanskeligheder.

Hertil kommer *psykiske vanskeligheder* som følge af det fysiske handicap og medfølgende implikationer

samt *sociale vanskeligheder* i relation til familie og *erhverv*.

Pædagogen, som varetager behandling og undervisning af disse *meget forskellige elevkategorier*, må erhverve sig

- grundigt kendskab til elevforudsætninger i hvert enkelt tilfælde, - diagnoser og *funktionsmuligheder*,
- grundigt kendskab til normal udvikling og funktionsmåde - herunder forudsætningsfunktioner,
- mulighed for at udnytte denne viden i en hensigtsmæssig tilrettelagt undervisning over for den enkelte elev/klient,
- mulighed for at støtte den enkelte elev til at finde sin plads i uddannelse og erhvervssituation,
- mulighed for at indgå i et tværfagligt team omkring den enkelte elev og derigennem udnytte andre faggrupperes ekspertviden.

Specielle emner inden for

Speciale E. Læse- og stavevanskeligheder

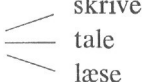
Specielle emner: 120 timer

- iagttagelse og tolkning af indlæringsvanskeligheder
 - situationsbeskrivelse,
 - procesbeskrivelse,
- diagnostiske overvejelser på grundlag af situationsbeskrivelse og proces,
- faget *dansk* relateret til tøsevanskeligheder,
 - talesproget,
 - læsning-læsemetoder-teseteknikker,
 - skriftlig dansk-forudsætninger-fejltyper, forskellige metodikker, forskellige opgavetyper,
- faget *regning* og *matematik* relateret til læsevanskeligheder, rumretningsvanskeligheder,
- læsevanskeligheder i forbindelse med tale-høre-synsmangler, læsevanskeligheder i forbindelse med motoriske vanskeligheder, læsevanskeligheder i forbindelse med afatiske sprog mangler,

- det obligatoriske fremmedsprog i relation til de specielle emner.

Medicinske fag: 30 timer

- orientering om taleapparatet, orientering om ørets anatomi og fysiologi,
- neurologiske dysfunktioner i det funktionelle system

sprog

- den visuelle perceptionsproces,
- neurologiske dysleksiteorier (syndromer).

Lingvistik: 60 timer

fysisk og akustisk lingvistik,
lingvistisk fonetik,
syntaks - udvikling,
analyse af syntaks og morfologi (fonologi),
mundtlig formulering,
grammatiske regler,
2-sprogethed og dialekt,
iagttagelse og beskrivelse af stave-, læse- og skriveprocessen,
testning af sprog relateret til fonetisk-lingvistiske fag, forskellige former for testning af læsning relateret til den foreliggende testning og til formuleringsniveau.

Praktik: 60 timer

Speciale F.

Generelle indlæringsvanskeligheder

Afsnittet om generelle indlæringsvanskeligheder er ikke udarbejdet af underudvalg 3; beskrivelsen står i betænkningen.

Speciale G. Sociale og emotionelle vanskeligheder

1. Psykologi: 60 timer

- udviklingspsykologi, normal og afvigende emotionel og social udvikling, afvigende personlighedsudvikling - indlæringshandicaps - retardering, profylakse,
- personlighedspsykologi, miljøets indflydelse på personlighedsdannelsen, personlighedens struktur og funktion,

- c. indlæringspsykologi, motivation, emotion og virkningen af sociale tilhørsforhold,
 - d. vurdering af barnets funktionsmåde (barnets oplevelse af sig selv, dets relation til kammerater, forældre og lærere, iagttagelse og testproblematik,
 - e. forskellige former for terapi,
 - f. integration - segregation m.h.p. konsekvenserne for barnet).
2. *Specielle emner: 30 timer*
- a. det socialt, emotionelt handicappede barn i hjem, skole og samfund, det asociale barn, ungdomskriminalitet, stofmisbrug,
 - b. speciallæren som medlem af et behandlende team, konferencer,
 - c. elevsager, optegnelse og vurderinger, deres ajour-føring og funktion.
3. *Sociale fag: 30 timer*
- a. rådgivende og behandlende instanser uden for skolen, deres opbygning og funktion (børne- og ungdomsforsorg, sociale centre, behandlingshjem, plejehjemsforeninger),
 - b. samfundets sanktionssystemer, som de kommer til udfoldelse over for børn og unge.
4. *Pædagogik: 60 timer*
- a. undervisningsplanlægning, målformulering, stofudvælgelse, modifikation af delmål i forskellige fag,
 - b. undervisningsudførelse, vurdering og udvælgelse af foreliggende undervisningsmaterialer og evt. udvikling af nye materialer,
 - c. vurdering af undervisningens følgevirkninger,
 - d. undervisningsorganisation, segregering - integrering, love og cirkulærer,
 - e. undervisning og terapi.
5. *Praktik: 120 timer*

Speciale H. Psykisk hæmning

1. Psykologi: 60 timer

- a. udviklingspsykologi, normal og retarderet udvikling, udviklingshæmning - indlæringshandicap, profylakse - tidlig stimulering,
- b. indlæringspsykologi, indlæringsveje (stimulation/motivation, perception, kognitive/intellektuelle processer),
- c. personlighedspsykologi, personlighedsudvikling, psykiske komplikationer, identifikationsmuligheder,
- d. vurdering af udvikling, iagttagelse - testproblematik,
- e. kontakt, sprog, andre kommunikationsformer,
- f. sociale relationer (barnets samarbejdsrelationer),
- g. segregering - integrering (m.h.p. konsekvenser for barnet).

2. Specielle emner: 30 timer

- a. den psykisk hæmmede i hjem, skole og samfund, bolig, fritid og erhverv i segrerede og integrerede situationer, love og cirkulærer,
- b. speciallæreren som medlem af et behandlende team, socialpsykologi (m.h.p lærerens arbejdsrelationer),
- c. elevsager, optegnelse og vurderinger - deres ajour-føring og funktion.

3. Neuro-psykologi: 15 timer

forholdet mellem pædagogik, psykologi og medicin.

4. Medicinske fag: 15 timer

- a. genetik,
- b. neurologi - syndromer i forbindelse med oligofreni,
- c. psykiatri.

5. *Pædagogik: 15 timer*

- a. undervisningsplanlægning, målformulering, stofudvælgelse - undervisningsmaterialer, udarbejdelse af individuelle læseplaner - evt. udformning af programmer,
- b. undervisningsudførelse, indlæringsfaser, undervisningsmetoder, løbende korrektion af individuelle læseplaner og programmer,
- c. vurdering af undervisningens følge-virkninger,
- d. segregation - integration, undervisningens organisation, love og cirkulærer.

6. *Praktik: 120 timer*

Speciale I. Psykiske lidelser

1. *Psykologi: 60 timer*

- a. udviklingspsykologi, normal og desorganiseret udvikling (deprivation - infantil depression - infantil autisme - psykose - grænsepsykose), profylakse,
- b. personlighedspsykologi, personlighedsudvikling, realitetstilpasning, psykogene, sociale, psykologiske og organiske forklaringsmodeller på psykiske lidelser,
- c. beskrivelse af psykotiske børns adfærd og personlighedsfunktion,
- d. kontakt og sociale relationer, sprog og anden kommunikation,
- e. vurdering af funktionsniveau, iagttagelse, testproblematik,
- f. indlæringspsykologi, indlæringsveje, stimulation, motivation, perception, kognitive og intellektuelle processer,
- g. segregering - integrering (m.h.p. konsekvenser for barnet).

Specielle emner: 30 timer

- a. barnet med psykiske lidelser i hjem, skole og samfund, bolig, fritid og erhverv i segregerede/integrerede situationer,
- b. speciallæreren som medlem af et behandlende team, socialpsykologi (m.h.p. lærerens samarbejdsrelationer),
- c. elevsager, optegnelser og vurderinger - deres ajourføring og funktion.

3. *Neuropsykologi: 15 timer*

4. *Medicinske fag: 15 timer*

- a. psykiatri - psykofarmaca
- b. neurologi,
- c. genetik,
- d. pædiatri,
- e. forholdet: pædagogik, psykologi, psykiatri.

5. *Pædagogik: 60 timer*

- a. sammenhængen mellem pædagogik på den ene side og undervisningssituationen og personlighedsstruktur på den anden side,
- b. undervisningsplanlægning, vurdering af barnets realitetstestning, barnets identitetsdannelse, målformulering, stofudvælgelse - undervisningsmaterialer, udarbejdelse af individuelle læseplaner,
- c. undervisningsudførelse, undervisningsmetoder, løbende korrektion af individuelle læseplaner,
- d. vurdering af undervisningens følgevirkninger,
- e. segregation - integration (situationen) (m.h.p. undervisningens organisation), love og cirkulærer,
- f. undervisning og terapi.

6. *Praktik: 120 timer*

Notat vedrørende undervisning på sygehuse

Lærere, der underviser syge børn indlagt på hospital, får et bredt udsnit af folkeskolens elever, for hvem de skal tilrettelægge en undervisning, der er en videreførelse af den undervisning, der er blevet afbrudt af hospitalsopholdet, og som samtidig modificeres under hensyntagen til barnets sygdom.

Sygehuslæreren kommer til at undervise børn med alle handicap og skal derudover løse en række specielle problemer såsom

1. undervisning af elever, der på grund af deres sygdom, eventuelle smerter og adskillelse fra hjemmet er i en krise, hvor en almindelig undervisningsproces er vanskelig at igangsætte og fastholde.
2. Undervisningen skal foregå i en situation, som ikke primært er opbygget med undervisning for øje.
3. Undervisningen må indføres som et led i hospitalets samlede behandlingsplan over for et barn. Dette indebærer, at læreren må kunne indgå i et snævert samarbejde med det medicinske personale.
4. Læreren skal i videst muligt omfang videreføre en undervisning, der er tilrettelagt uden for hospitalet før barnets indlæggelse og lette dets overgang til hjem/skole ved udskrivning fra hospitalet.
5. Læreren må tilrettelægge et undervisningsprogram, der er meningsfuldt for barnet selv og dets forældre i de situationer, hvor barnets sygdom fører til langvarigt eller til gentagne hospitalsophold, og hvor barnets sygdom fører mod døden.

Sygehuslærerens arbejde forudsætter både et omfattende kendskab til specialundervisningens generelle problematik og til en række specielle forhold, og en speciel uddannelse, der er tilrettelagt med hensyntagen hertil, er derfor efter mit skøn påkrævet.

September 1977.

Reimer Jensen
professor i klinisk psykologi

Arbejdsgruppen vedrørende specialundervisning i gymnasier

Notat om uddannelse af lærere til specialundervisning ved gymnasier og HF

Ved arbejdsgruppens møde den 16. juni 1976 besluttede gruppen at ville anbefale, at kursus i pædagogikum for kandidater, der uddanner sig til lærere i gymnasium og på kursus til højere forberedelseseksamen, omstruktureres, således at *de to ugentlige timer, kandidaterne står til rådighed for undervisning på den skole, hvor de i et halvt år har kursus i praktisk undervisningsfærdighed, konverteres til 4 timer, hvor kandidaten på kursus til teoretisk pædagogikum selv modtager undervisning.* Endvidere anbefaler man, at kursus til teoretisk pædagogikum herudover udvides med 2 ugentlige timer, således at der bliver *6 ugentlige timer i 20 uger (altså 120 timer) til rådighed til et kursus, der gør gymnasiets lærere bedre egnet til at tage hensyn til handicappede elever i deres undervisning.* Arbejdsgruppen har gennemgået bekendtgørelsen om seminariernes speciale C og finder, at når man

- 1) betænker den læsemæssige baggrund, kandidaterne alment har
- 2) tager i betragtning de reduktioner, der uden betænkelighed for den fremtidige undervisning i gymnasiet naturligt kan gøres i bekendtgørelsens emneliste for speciale C (bl. a. den vægt, der her er lagt på undervisning af svagt begavede elever)
- 3) tager teoretisk pædagogikums øvrige indhold af psyk. i betragtning

er det muligt på de 120 timer at give et kursus på niveau med seminariernes speciale C, også selv om det bliver nødvendigt at tilføje

nye momenter på grund af voksenpædagogikkens særlige problemer.

Arbejdsgruppen finder endvidere, at der bør gives interesserede lærere, der allerede fungerer i gymnasium og HF, mulighed for gennem et *efteruddannelseskursus på ca. 200 timer* at opnå en tilsvarende indsigt i problemerne ved undervisning af handicappede elever, som det foreslåede teoretiske pædagogikum vil give.

Arbejdsgruppen finder, at den foreslåede teoretiske uddannelse samt mindst to års praktisk undervisningserfaring vil give det nødvendige indgangsniveau til den fremtidige speciallæreruddannelse: gruppen finder det lige acceptabelt, om en sådan uddannelse gives ved DLH eller KU. Del; overvejende behov for speciallærere til at varetage kompenserende specialundervisning i gymnasieskolen og HF skyldes mange elever med særlige sproglige *vanskeligheder.* Hertil skønner man, det bliver nødvendigt at få uddannet 200 lærere, som i halvdelen af deres undervisning varetager speciallærernes opgaver og i den anden halvdel varetager anden undervisning i gymnasiet.

Man finder ikke at kunne anviser overgangsløsninger, men at undervisningen må varetages efterhånden, som der bliver uddannet tilstrækkeligt med lærere. Et løst skøn over behovet vil være, at fra det år, hvor uddannelsen første gang etableres, vil der gå 6-7 år, før behovet er dækket (f. eks. at der i perioden uddannes 5, 10, 20, 40, 40, 40, 40 lærere årligt). Arbejdsgruppen kan kun ønske, at uddannelsen starter hurtigst muligt, men kan ikke bedømme, hvornår der politisk træffes beslutning om etableringen.

Henning Nielsen.

Notat udarbejdet af udvalgets sekretariat

Eksempler på emneområder for specialpædagogisk forsknings- og udviklingsarbejder

For at få et indtryk af behovet for forskning og udviklingsarbejde har udvalget indkaldt forslag fra følgende organisationer og institutioner:

Skolepsykologernes Landsforening
Centerledernes Samråd
Observationsskolerne
Åndssvageforsorgen

De fremførte forslag må ikke anses for at dække behovet for forskning og udviklingsarbejde inden for specialundervisningen, men må betragtes som eksempler på at anskueliggøre behovet.

Forslag fra de forespurgte organisationer og institutioner

1. Forsøg med udvikling af danske versioner af tests til differentialdiagnostiske beskrivelser af såkaldte evnesvages, læsesvages og regnesvages evnestruktur. I forbindelse hermed udvikling af træningsmaterialer, der kan anvendes i forbindelse med den stillede differentialdiagnose.
2. Analyse og syntese samt udmøntning af praktisk anvendelig specialpædagogik af den eksisterende forskning på det specialpædagogiske område.
3. Generelt bør der bygges på procesforskning, hvorefter der således bør være tale om forskning i almindelig forstand kombineret med en afprøvning af fundne modeller, planers og materialers anvendelighed i den specialpædagogiske praksis.
4. Analyse af kravene til læreres faglige viden, personlighed m. v. for at kunne fungere hensigtsmæssigt over for forskellige grupper af børn. (Kan man forudsige den gode specialundervisningslærer ved uddannelsens påbegyndelse?).
5. Alternative undervisningsformer.
6. *Integration*. Specialskolens børn/lærere i normalskolen.
Hvad opnås der for svage børn?
Hvad får de normale ud af konfrontationen (børn og lærere)?
7. *Fordele og ulemper ved en specialskole*.
Hvad får barnet, som det ikke kunne få andre steder?
Hvad taber barnet ved at være på specialskole - f. eks. sociale relationer i hjemmiljøet?
8. *Specialskolen som specialpædagogisk foranstaltning*.
Er specialskolen en skole med 200 skoledage å 6 timer?
Er specialskolen speciel, d.v.s. ansvarlig, for hele barnet, hele dagen, hele året?
Samfund - personalets mening herom?
Pressionsgrupper: forældreorganisationer (Evnesvages Vel m.v.), lærerforening, bevilgende myndigheder.
9. *Gruppesammensætning - elevopdeling som metode*.
Eksempel: tre klasser med hver 5 børn slås sammen til én stor gruppe i samme lokale.
Hvad kan vi pædagoger hente heraf?
Hvorfor er der tendens til at splitte storgruppen op i tre?
Hvad kan læreren ikke?

10. *Udskillellesprocessen i skoleforløbet.*
Den udskillendes kriterier for at sætte denne proces i gang, hans mål og hans opfattelse af realiseringsmulighederne for at nå dette mål.
Modeller og materialeudvikling for løsning af de kritiske punkter i denne proces må være et vigtigt led i denne forskning.
11. Grundforskning i miljøets betydning for den sproglige udvikling, herunder blandt andet forholdet mellem tegnsprogsop-læring og oral oplæring for gruppen tunghøre/døve.
12. Forholdet mellem sproglig fejludvikling og forsinket sprogudvikling, sammenhæng mellem sproglig udvikling og psykisk og emotionel udvikling.
13. Forholdet mellem direkte sprogudvikling og indirekte, beskrivende sprogudvikling (visse undersøgelser gennemført ved universitetet i Göteborg).
14. Forholdet omkring forsinket sprogudviklings betydning for en eventuel biologisk bestemt »indre kapacitet for indlæring af sprogets grammatiske regler«.
15. Risikobørns-Screening og follow-up af denne, d.v.s. tilrettelæggelse og afprøvning af støtteprogrammer i henhold til relevant screening.
16. Forsøg med undervisning af underpræsterende førskoleelever ved hjælp af Blooms »Learning for Mastery «-principper.
17. Forældres oplevelse af børneinstitutioner og skolen.
Forældres oplevelse af forskellige pædagogerroller.
Pædagogers oplevelse af forældre.
Samspillet mellem disse oplevelser.
18. Forsøg med undervisningsplaner omkring emnet »forælderrollen« (herunder opdragelsesmønstre, samspilsformer, udviklende aktiviteter m. v.).
19. Rådgivningsmodeller (her tænkes på forskellige rådgivninger og på forskellige parter som **deltagere** i rådgivningen).
20. Førskoletilbud som led i et sammenhængende udviklingsprogram med skolealderens.
21. Udvikling og afprøvning af læseplaner for opnåelsen af sociale færdigheder (fra 2-års alderen og op til voksenalderen).
22. Kontrastgruppeforskning (d.v.s. af elevgrupper, der er diametralt modsatte).
23. En undersøgelse over muligheder for totalbehandling af elever med psykiske lidelser og adfærdsproblemer, således at det bliver en behandling af både børn og miljø.
24. En undersøgelse over effekten af den behandling, der er iværksat over for elever på observationsskoler.
25. Målsætningen for en skole under åndssvageforsorgen kunne være en socialkvalificerende udvikling for eleven.
Dens delmål kunne blandt andet være kropsbevidsthed, spisetræning, hverdagens fysik, verekendskab.
Fører disse delmål (med flere) andre til de overordnede mål?
26. Underviser vi i overensstemmelse med de mål, vi har opstillet for barnet? Er det vor undervisningsmodel, der medfører de hensigtsmæssige ændringer, eller er det helt andre faktorer?
27. Vurderinger gående såvel på handicappede som på de enkelte handicapgrupper vedrørende undervisning efter skolegang på et amtskommunalt specialundervisningscenter, herunder f. eks. efter- og højskoleundervisning, eventuelle gymnasiale uddannelser.
28. Den forberedende erhvervs- og arbejdspraktik. Deltagelse i de erhvervsfaglige grunduddannelser samt spørgsmål vedrørende beskyttede værksteder.
29. De forskellige handicapgruppers endelige erhvervsplacering, deres sociale tilpasning til voksenlivet, herunder deres familiemæssige forhold m. m.

Notat udarbejdet af udvalgets sekretariat
på grundlag af oplysninger fra Københavns Amtskommune

Redegørelse om uddannelse af tale-høre-lærere i Frederiksborg, Københavns og Roskilde amter i 1972-73

Københavns amtskommune foreslog i et brev den 27. april 1972 Frederiksborg og Roskilde amtskommuner, at der for at afhjælpe den alvorlige mangel på tale-hørelærere oprettedes et tale-hørelærerkursus på Ballerupcentret i skoleåret 1972/73.

Danmarks Lærerbhøjskole tilsluttede sig principielt forslaget, ligesom Lærerbhøjskolen påtog sig at afholde eksamen.

Man tænkte sig uddannelsen gennemført på 2 år plus praktik med et ugentligt undervisningstal på 10-15 timer fordelt på 3 dage.

Lærerbhøjskolen krævede, at kursisterne blev fritaget for 10 timers ugentlig undervisningspligt. Da de studerende ifølge undervisningsministeriets bekendtgørelse af 1. august 1969 kun kan søge om 6 timers nedsættelse om ugen, måtte primærkommunerne betale for de sidste 4 timer pr. uge.

For et kursusantal på	
24 elever androg budgettet	930.000 kr.
hvoraf 1800 undervisnings-	
timer å 120 kr.	216.000 kr.
virkarudgifter i forbindelse	
med praktik	= 230.000 kr.
amtskommunal udgift i forbindelse med nedsættelse af	
pligtig timetal (4 ugentlige	
timer pr. kursist)	= 400.000 kr.
	846.000 kr.

udgjorde de største udgiftsposter.

Den 14. marts 1972 skrev Københavns amtskommune til Danmarks Lærerbhøjskole og meddelte, at man havde nedsat en arbejdsgruppe til at behandle spørgsmålet om etablering af en tale-hørelærerruddannelse efter følgende retningslinier.

1. Alle udgifter betales af de amtskommuner, som lader lærere frekventere kursus.
2. Kursus' indhold skal ligge på samme niveau som det ordinære kursus på Lærerbhøjskolen.
3. Uddannelsen fører frem til eksamen som tale-hørelærere.
4. Eksamen afholdes på Lærerbhøjskolens foranstaltning.
5. Optagelsesbetingelserne er identiske med Lærerbhøjskolens, idet amtskommunerne dog udpeger egne emner.
6. Timeplaner og lærerkræfter godkendes af Lærerbhøjskolen.
7. Uddannelsen gennemføres over 2 år plus praktik med et ugentligt undervisningstal på ca. 15 timer.
8. Undervisningen finder sted på Ballerupcentret 3 dage om ugen. Undervisningen begynder tidligst kl. 14.00.
9. De studerende må søge 6 timers ugentlig nedsættelse, jævnfør undervisningsministeriets bekendtgørelse af 1. august 1969.
Desuden forpligtes amtskommunerne til yderligere at nedsætte de studerendes pligtige timetal med 4 timer.
10. Der ansættes en kursusleder og ydes sekretærhjælp.
11. Kursus begynder 1. september 1972.
12. Holdstørrelse: ca. 24 studerende.

På et møde den 8. marts 1972 lovede undervisningsdirektør Hans Jensen at søge at finde udvej for et statstilskud.

Kurset blev foreslået tilrettelagt med
første år: Det generelle stof
andet år: Specialstoffet

Discipliner og timetal:	
Psykologi og specialpædagogik (fordeles over 2 år)	110 timer
Undervisningslære	40 timer
Anatomi og fysiologi (1 år)	60 timer
Patologi og foniatrisk klinik (2 år)	60 timer
Fonetik	120 timer
Neurologi, psykiatri	30 timer
Afspænding og diktion:	
2 hold à 60 timer	120 timer
Stemmedannelse	
(40 timer pr. studerende)	960 timer
Specialdiscipliner (tale og høre)	260 timer
	I alt 1.760 timer
Foredragshonorarer	40 timer
	Total 1.800 timer

Regnskabet viste ved undervisningens afslutning følgende:	
Samlet udgift ved undervisningen	393.296 kr.
Tilskud fra undervisningsministeriet	<u>100.000 kr.</u>
	293.296 kr.
Ved 27 elever udgjorde udgiften pr. elev	10.862,81 kr.
Udover de rent undervisningsmæssige udgifter androg vikarudgifterne sig til	186.613 kr.

Udvalgets forslag til

Bekendtgørelse om speciallærereksamen i audiologopædi ved Københavns Universitet

I henhold til § 2, stk. 3, nr. 2 i lov nr. 362 af 13. juni 1973 som ændret ved lov nr. 328 af 10. juni 1976 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner fastsættes:

KAPITEL 1

Formål og struktur

§ 1. Målet er at sætte den studerende i stand til at kombinere pædagogik, psykologi og specifik faglig viden med en praktisk færdighed i at planlægge og udøve specialpædagogisk virksomhed inden for tale-høreområdet.

§ 2. Under det humanistiske Fakultet på Københavns Universitet afholdes en speciallærereksamen i audiologopædi.

Stk. 2. Studiet til speciallærer i audiologopædi er normeret til 2 år. Studiet forudsætter en grunduddannelse i kommunikation, der ligeledes er normeret til 2 år.

Stk. 3. Den, der har bestået speciallærereksamen som audiologopæd, har ret til at betegne sig som speciallærer i audiologopædi.

KAPITEL 2

Adgangsgrundlag for grunduddannelsen

§ 3. Adgangsberettiget til grunduddannelsen er alle, som har en af de i Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 190 af 12. maj 1977, om optagelse ved uddannelserne på Københavns, Århus og Odense Universiteter § 1 nævnte eksaminer.

Stk. 2. Ved optagelsen af studerende med tilsvarende eksamen fra en udenlandsk lære-

anstalt forlanges mundtlig og skriftlig prøve i dansk tilsvarende Folkeuniversitetets danskprøve niveau II, og senest 1 år efter optagelsen Folkeuniversitetets danskprøve niveau III. Prøve III er dog kun obligatorisk for speciallærere, der ønsker at praktisere i Danmark efter afsluttet eksamen, jfr. den i stk. 1 nævnte bekendtgørelse § 2, stk. 4.

Stk. 3. Enhver, der har bestået en socialpædagogisk uddannelse som børnehavepædagog, fritidspædagog, børneforsorgs- og omsorgspædagog eller lignende, har adgang til studiet, jfr. dog stk. 4.

Stk. 4. Hvis ansøgeren ikke kan dokumentere kendskab til engelsk i et omfang, som engelsk tilvalgsfag ved HF og matematik, som matematisk fællesfag ved HF, stilles der krav om supplerende kundskaber på dette niveau, jfr. den i stk. 1 nævnte bekendtgørelse § 2 og § 3.

Stk. 5. Universitetet (konsistorium) kan ved særlig tilladelse, efter anbefaling fra studienævnet, give adgang til grunduddannelsen, hvis ansøgeren kan dokumentere en for studiet relevant faglig viden og har arbejdet med tale-hørehandicappede i mindst 2 år, jfr. den i stk. 1 nævnte bekendtgørelse § 3. Med hensyn til forkundskaber i engelsk og matematik henvises til stk. 4.

§ 4. Ansøgere med dokumenteret faglig viden i en eller flere af de i grunduddannelsen indgående moduler kan efter ansøgning få bevilget hel eller delvis fritagelse for at aflevere de til undervisningen svarende opgaver.

Dette fritager ikke den studerende for eksamen i vedkommende modul(er), jfr. dog stk. 2.

Stk. 2. En studerende, der ved en anden uddannelsesinstitution har aflagt en eksamen (prøve), som indholdsmæssigt svarer til speciallærereksamen eller en eksamensenhed i denne, kan af universitetet få det fremmede eksamensresultat godkendt til overførsel til speciallærereksamen på følgende betingelser:

- 1) Den fremmede eksamen (prøve) skal være af samme omfang m.h.t. viden og metode som den tilsvarende prøve i speciallæreruddannelsen.
- 2) Den fremmede eksamen (prøve) skal være bestået efter reglerne for denne eksamen (prøve).

Stk. 3. Den studerende skal fremlægge dokumentation for den fremmede eksamen (prøve).

Stk. 4. Studieplanen skal indeholde bestemmelser vedrørende forældelsesfrist for godkendelse af fremmede eksaminer (prøver).

Stk. 5. Det fremmede eksamensresultat kan overføres uændret. Der gives den studerende attestation for overførslen.

KAPITEL 3

Grunduddannelsens indhold

§ 5. Grunduddannelsen i kommunikation har til formål at

- 1) bibringe den studerende kundskaber i fagene pædagogik og psykologi i et omfang svarende til kravene til læreruddannelsen, jfr. bekendtgørelsen om uddannelse af lærere til folkeskolen af 31. oktober 1975, § 34 og § 35.
- 2) bibringe den studerende kendskab til specialpædagogik i et omfang svarende til kravene til læreruddannelsens pædagogiske speciale C, jfr. bekendtgørelse om uddannelse af lærere til folkeskolen § 38, pædagogisk speciale C.
- 3) bibringe den studerende et grundlæggende kendskab til sproglige og ikke-sproglige aspekter ved kommunikation.

§ 6. Grunduddannelsen omfatter følgende fagmoduler:

- 1) Pædagogisk-psykologisk modul, hvori skal indgå følgende discipliner:

- a) Pædagogik, herunder bl. a. pædagogisk filosofi, undervisningsterapi, socialpædagogik.
 - b) Psykologi, herunder bl. a. almen psykologi, udviklingspsykologi, socialpsykologi.
 - c) Øvelsesrække integrerende a) og b) belysende undervisningsbehov i relation til hele menneskets udviklingsforløb.
- 2) Specialpædagogik:
Indføring i undervisning af handicappede og handicappedes specielle problemer.
 - 3) Kommunikationsmodul, hvori skal indgå følgende discipliner:
 - a) Lingvistik, fonetik, psykolingvistik, sociolingvistik.
 - b) Totalkommunikation, kroppens udtryksmidler, visuel kommunikationsvanskeligheder (logologi).
 - c) Øvelsesrække integrerende a) og b) over menneskets kommunikative udvikling.

Stk. 2. De nærmere regler for **grunduddannelsens** læsestof fastsættes i studieplanen.

Stk. 3. De opgaver, der besvares i tilknytning til øvelsesrækkerne i stk. 1 skal kunne bedømmes individuelt. Bedømmelsen sker ved intern prøve. Ved bedømmelsen anvendes »bestået« eller »ikke bestået«.

Stk. 4. Opgaver, der besvares i tilknytning til øvelsesrækken stilles af læreren, evt. efter forslag fra den studerende.

KAPITEL 4

Eksamen

Generelle bestemmelser

§ 7. Alle eksaminer afholdes i Universitetets eksamensterminer efter de derom gældende regler.

Stk. 2. Ved samtlige eksaminer medvirker ekstern censor (eksterne censorer).

Stk. 3. Alle eksaminer evalueres efter 13-skalaen.

Stk. 4. Alle eksaminer og den afsluttende specialeopgave skal være bestået med mindst 6.

Grunduddannelsens eksamen

§ 8. Der afholdes to mundtlige eksaminationer henholdsvis i pædagogik-psykologi og kommunikation.

Stk. 2. Den studerende kan ikke indstille sig til grunduddannelsens eksamen medmindre samtlige de i § 6, stk. 1 nævnte opgaver har fået bedømmelsen »bestået«.

Stk. 3. Eksamination i pædagogik og psykologi skal omfatte de i § 6, stk. 1.1. nævnte discipliner.

Stk. 4. Eksamination i kommunikation skal omfatte de i § 6, stk. 1.3. nævnte discipliner.

Stk. 5. Eksaminationerne i stk. 3 og stk. 4 er normeret hver til 1 time, heri indberegnet censur. Der gives karakter for hver af eksaminationerne efter 13-skalaen. Karaktererne tæller hver dobbelt.

Stk. 6. Eksamen i specialpædagogik afholdes som en 4-timers skriftlig prøve efterfulgt af en mundtlig overhøring af en times varighed incl. censur.

§ 9. Hver af eksaminationerne i § 8, stk. 3 og stk. 4 kan aflægges som en skriftlig hjemmeopgave, normalt af et omfang af 30 til 40 maskinskrivne A4-sider.

Hjemmeopgaverne bedømmes efter 13-skalaen, under medvirken af ekstern censur. Karakteren af en afløsningsopgave tæller dobbelt.

Stk. 2. Vælger eksaminanden at aflevere skriftlig hjemmeopgave(r) til afløsning af mundtlig eksamen (eksaminer), skal dette aftales med læreren i faget (fagene) før eksamenstilmeldelsen meddeles eksamenskontoret.

Stk. 3. I forbindelse med udarbejdelsen af hjemmeopgaver kan der ydes den studerende vejledning, såfremt dette begæres.

§ 10. Afsluttende eksamination efter grunduddannelsen kan tidligst ske 1 år efter studiets påbegyndelse.

Stk. 2. De 3 eksamensmoduler kan enten aflægges samtidigt eller hver for sig.

KAPITEL 5

Speciallæreruddannelsen

§11. Bestået grunduddannelse giver adgang til speciallæreruddannelsen i audiologopædi.

KAPITEL 6

Indholdet af speciallæreruddannelsen i audiologopædi

§ 12. Speciallæreruddannelsen omfatter en teoretisk og en praktisk del. De to dele er integreret.

§ 13. Den teoretiske del omfatter i 1. semester følgende fag:

- 1) Handicaplære
- 2) Sproglig udvikling
- 3) Specialpædagogik

Den teoretiske del omfatter i 2., 3. og 4. semester følgende fag:

- 4) Lægelige discipliner
- 5) Audiologopædi
- 6) Logopædi
- 7) De fonetiske discipliner
- 8) Revalidering
- 9) Metodelære

Stk. 2. De forskellige fag og discipliners indhold er:

- 1) Med udgangspunkt i den normale udvikling gennemgås og afgrænses afvigende udviklingsforløb ud fra baggrundsfaktorens indflydelse. At give en orientering om dansk sociallovgivning, handicaporganisationer og institutioner.
- 2) Med udgangspunkt i den sproglige normaludvikling og det oplevede handicap gennemgås medfødte og erhvervede tale- og hørehandicap.
- 3) At belyse behandlingsformer og deres følger ud fra psykologiske, pædagogiske og medicinske synspunkter. Undervisningsmetoder og materialer vurderes på baggrund af et handicaps dysfunktion og den handicappedes motivation.
- 4) At give den studerende indsigt i foniatriens og audiologiens emneområder, herunder ætiologi, patogenese, undersøgelsesteknik, diagnostik, behandling og kontrol.

Undervisningen i de lægelige discipliner skal give en forståelse for hovedtrækkene i relevante specialer såsom neurologi, psykiatri, pædiatri og geriatri.

- 5) At give den studerende kendskab til taleorganernes anatomi og fysiologi, at give den studerende et grundigt kendskab til fremtrædelsesformer, årsagsforhold og problematik m.h.t. stemme-, tale- og sprogdefekter, og at kunne anvende den opnåede viden i forbindelse med hjælpeforanstaltninger og specialundervisning.

- 6) At give den studerende kendskab til ørets anatomi og fysiologi, at give den studerende et grundigt kendskab til fremtrædelsesformer, årsagsforhold og problematik m.h.t. hørehandicaps, og at kunne anvende den opnåede viden i forbindelse med hjælpeforanstaltninger og specialundervisning.
- 7) At bibringe de studerende en dybere indsigt i produktionen og perceptionen af sproglyd.
- 8) At gøre den studerende bekendt med dansk sociallovgivning, handicaporganisationer og institutioner.
- 9) At gøre den studerende bekendt med de almindeligste forskningsmetodikker og statistiske metoder.

Stk. 3. De nærmere regler for speciallæreruddannelsens læsestof fastsættes i studieplanen, jfr. § 13.

§ 14. Den praktiske del omfatter:

- 1) Specialpædagogisk praktik
- 2) Institutionsbesøg
- 3) Stemme- og høretræning
- 4) Lægeklinik
- 5) Testning og differentialdiagnostik

Stk. 2. Fagenes indhold, jfr. § 2, er:

- 1) Gennem praktikundervisning i logopædi og audiopædi (såkaldt lang praktik, i alt mindst 300 lektioner) at nå til en beherskelse af specialpædagogisk undervisningsmetodik på forskellige alderstrin.
- 2) Gennem en række besøg - hver af mindst en uges varighed - gøres de studerende bekendt med en række forskellige skoleformer og behandlingsinstitutioner og deres specialpædagogiske undervisning (kort praktik).
- 3) Gennem hensigtsmæssig træning at opøve en bevidst, sund og effektiv stemmebrug, artikulation og diktion; at skærpe den æstetiske sprogformemelse; at skærpe ørets differentieringsevne over for sproglige nuancer, og at gøre den studerende fortrolig med anvendelsen af et fonetisk transskriptionssystem.
- 4) Gennem patientdemonstration at orientere om lægelig undersøgelsesteknik og -diagnostik inden for foniatri og audiologi.

- 5) At opnå færdighed i udførelsen af en række specialpædagogiske undersøgelsesmetoder inden for tale-høreområdet.

At have kendskab til de psykologiske og medicinske undersøgelsesmetoder inden for tale-høreområdet.

KAPITEL 7

Afsluttende eksamen

§ 15. Før den studerende kan indstille sig til eksamen kræves afleveret en større skriftlig afhandling i specialområdet, som skal ligge inden for et af de i § 13, stk., 1, pkt. 1-8 nævnte fag.

Stk. 2. Specialet skal have et omfang på mindst 40 og højst 60 A4 sider exclusive evt. illustrationer. Specialet skal afleveres til eksamenskontoret senest 3 uger efter at opgaven er stillet.

§16. Den afsluttende eksamen består af to skriftlige prøver af hver 6 timers varighed i henholdsvis logopædi og audiopædi.

Stk. 2. Opgaverne kan enten tage udgangspunkt i en case dokumenteret med journalarbejde samt evt. andet materiale eller udgangspunkt i en beskrevet problemstilling.

Stk. 3. En af de skriftlige prøver kan efter den studerendes valg erstattes af synopsisprøver i det tilsvarende fag.

Stk. 4. Til synopsisprøven skal den studerende udarbejde en synopsis på indtil 10 A4 sider, der lægges til grund for en mundtlig eksamination af varighed en time ind. censureret. Synopsis skal have form af en kommenteret disposition over et særligt studeret emne inden for faget.

Stk. 5. Prøverne skal tilrettelægges således, at de integrerer de for faget relevante discipliner.

§17. Prøverne kan deles over flere eksamensterminer.

§ 18. Censorkorpset ved speciallæreruddannelsen ved Københavns Universitet bør så vidt muligt være fælles med censorkorpset ved speciallæreruddannelsen på Danmarks Lærerhøjskole.

Stk. 2. Opgaveordlyden til de skriftlige prøver bør så vidt muligt stilles i samråd mellem faglærerne ved speciallæreruddannelsen ved Københavns Universitet og fagtørerne ved speciallæreruddannelsen på Danmarks Lærerhøjskole.

§ 19. Såfremt en eller flere af de afsluttende prøver ikke består, kan indstilling til den ikke beståede prøve ske i den følgende eksamenstermin.

.
§ 20. Direktoratet for de videregående uddannelser kan efter indstilling fra Universitetet i særlige tilfælde dispensere fra bekendtgørelsens bestemmelser.

§ 21. Bekendtgørelsen træder i kraft for studerende indskrevet ved studiet for forårssemestret xxxx.

§ 22 **Til koordinering**^a af speciallæreruddannelsen oprettes et rådgivende koordinerende fællesudvalg bestående af en lærer og en studerende fra hver uddannelsesinstitution, 2 repræsentanter valgt af og blandt censorerne og 2 repræsentanter udpeget af undervisningsministeren, hvoraf den ene tillige er formand for udvalget.

Udvalgets forslag til

Bekendtgørelse om speciallæreruddannelsen ved Danmarks Lærerhøjskole

I henhold til § 2, stk. 3, nr. 2, i lov nr. 362 af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner fastsættes:

KAPITEL 1

Formål og struktur

§ 1. Speciallæreruddannelsen på Danmarks Lærerhøjskole er en videreførelse af de almindelige pædagogiske uddannelser, således at de studerende når til at forbinde pædagogisk-psykologisk forståelse med viden om handicap og indsigt i specialundervisningen.

§ 2. Uddannelsen afsluttes med eksamen. Den, der har bestået eksamen, betegnes speciallærer.

§ 3. Speciallæreruddannelsen består af 2 dele. En almen del, omfattende en række emneområder, normeret til ½ år, og en speciel del, omfattende 2 linier, normeret til 1 år. Den almene del afsluttes med en afhandling af et omfang af ca. 40 sider. Den specielle del afsluttes normalt med 1 eksamensenhed for hver linie. De nærmere regler fastsættes af studienævnet.

Stk. 2. En eksamensenhed er en problemstilling eller et samlet afgrænset stof fra en eller flere discipliner inden for linien.

Stk. 3. Speciallærereksamen forudsætter, at øvelser, praktik og lignende gennemføres i overensstemmelse med studieplanen.

Stk. 4. Den almene del såvel som den specielle dels 2 linier kan tages hver for sig.

KAPITEL 2

Optagelse m. v.

§ 4. Optagelse på speciallæreruddannelsen er betinget af, at ansøgeren

1. har en pædagogisk grunduddannelse som lærer i folkeskolen eller som børnehavepædagog.

2. har erhvervet sig kendskab til specialundervisning i et omfang, svarende til kravene på læreruddannelsens pædagogiske speciale C.
3. har praktiseret i et omfang, der svarer til mindst 2 års fuld beskæftigelse efter afslutning af den pædagogiske grunduddannelse.
4. Højskolen kan endvidere optage ansøgere, der ikke opfylder de i stk. 1 anførte krav, men som skønnes at have tilsvarende forudsætninger.

§ 5. Under hensyn til behovet for speciallærere i andre uddannelsesområder end folkeskolen optages et forholdsvis antal studerende med andre end de i § 4, stk. 1 nævnte grunduddannelser. Fordelingen fastsættes hvert år af undervisningsministeren.

§ 6. Enhver, der i et fremmed land, med hvilket Danmark har aftalt gensidig anerkendelse af eksamensbeviser, har bestået en eksamen, som i det pågældende land giver adgang til optagelse på tilsvarende uddannelse, kan optages på speciallæreruddannelsen, forudsat at krav, svarende til § 4, er opfyldt.

§ 7. Højskolen kan i enkelte tilfælde fastsætte særlige kriterier for optagelse og særlige betingelser i forbindelse med valg af linieuddannelse.

KAPITEL 3

Studieplaner

§ 8. Der udarbejdes en studieplan, omfattende den almene del og de enkelte linier.

Stk. 2. Ved en væsentlig ændring af en studieplan fastsættes der i ændringsplanen en frist for de studerende til at afslutte uddannelsen efter de tidligere regler. Er en over-

gangsordning nødvendig, fastsættes den i ændringsplanen.

Stk. 3. Godkendte studieplaner og ændringsplaner bekendtgøres af studiekontoret.

§ 9. Studieplanen for uddannelsen udformes i overensstemmelse med uddannelsens formål og således, at den studerende uden erhvervsarbejde normalt vil kunne afslutte den almene del på Vi år og den specielle del, omfattende 2 linier, på 1 år, jfr. § 3, stk. 1.

Stk. 2. Planen for den almene del udformes således, at den studerende får kendskab til karakteristiske emner og metoder i den specielle del.

§ 10. Studieplanen skal indeholde:

- 1) Angivelse af det faglige grundlag for uddannelsen (indgangsniveauet), herunder fastsættelse af krav til studerende, der ikke har dokumenteret tilstrækkelige kundskaber.
- 2) Angivelse af speciallærerruddannelsens opbygning. Målbeskrivelse af den almene del og de enkelte linier i den specielle del samt oplysning om hovedindholdet. Angivelse af eventuelle muligheder for valg mellem de enkelte linier og tilvalg for en given linie.
- 3) Fastlæggelse af de enkelte eksamensenheder og angivelse af, hvad eksamensbeviset skal oplyse om disse.
- 4) Oplysning om eksamensformen ved den enkelte eksamensenhed, herunder om antallet af prøver, om den enkelte form og om eventuelle muligheder for valg mellem flere prøveformer. Eksamensformen fastlægges i overensstemmelse med målet for uddannelsen i de berørte discipliner, således at kravene til de studerende bliver mest muligt ligelige, og således at den enkelte studerendes selvstændige eksamenspræstation ved hver prøve fremtræder klart til bedømmelse. Det kan ved studieplanen bestemmes, at studerende, der ønsker det, kan vælge at aflægge gruppeeksamen. Adgangen til at vælge gruppeeksamen kan begrænses til bestemte eksamensenheder, og det skal altid være muligt at eksaminere den enkelte studerende individuelt. Medfører eksamensformen uforholdsmæssige vanskeligheder for studerende, der tager en eksamensenhed om, kan der gives særegel om geneksamen.

5) Begrundelse for eventuelle obligatoriske øvelser, praktik og lignende, som ikke indgår i eksamensenhederne, og regler om deltagelse i disse.

6) Redegørelse for en eventuel intern vurderingsordning.

7) Oplysning om discipliners og eksamensenheders indbyrdes sammenhæng og om andre forhold af betydning for de studerendes planlægning af deres studium.

Stk. 2. I studieplanen kan der optages hjemmel til at fravige reglerne efter ansøgning fra en studerende, hvis der foreligger særlige forhold, som ikke kan tilgodeses ved studieplanens valgmuligheder. Sådan dispensationshjemmel optages i forbindelse med den regel, den vedrører, og kan ikke gå ud over, hvad der kan fastsættes ved studieplanen. Dispensationsmyndigheden angives.

§ 11. Ved godkendelse af studieplaner skal det påses,

- 1) at planerne opfylder de stillede krav inden for de i bekendtgørelsen fastlagte rammer.
- 2) at kravene ved speciallærereksamen ligger på samme niveau i samtlige linier.

KAPITEL 4

Almindelige bestemmelser om eksamen

§ 12. Eksamen afholdes i juni og januar måned.

Stk. 2. Højskolen kan tillade, at eksamen undtagelsesvis holdes på et andet tidspunkt, når der anføres væsentlige grunde derfor. I så fald bevarer den enkelte studerende sin ret til at aflægge eksamen til sædvanlig tid.

Stk. 3.1 øvrigt kan der kun afholdes eksamen uden for eksamensterminerne, hvis det er nødvendigt for at afværge uforudsete og store vanskeligheder for en studerende.

Stk. 4. I studieplanen fastsættes termin for eksamensenheder, der forudsætter længere tids arbejde med en eksamensopgave.

§13. Indstilling til eksamen sker til studiekontoret inden en af højskolen fastsat frist.

Stk. 2. Indstilling til eksamen i de enkelte linier er betinget af, at den studerende har gennemført den almene del og deltaget i øvelser, praktik og lignende i overensstemmelse med studieplanens krav.

Stk. 3. Det skal tilstræbes, at opgaveordlyden til de skriftlige eksaminer stilles i et samråd

mellem faglærerne ved det andiologopædiske speciallærerstudium ved Københavns Universitet og faglærerne ved speciallæreruddannelsen på højskolen.

Stk. 4. Indstilling til eksamensenheder, der forudsætter længere tids arbejde med eksamensopgaven, meddeles studiekontoret efter bestemmelse i studieplan.

Stk. 5. Indstillingen til en eksamensenhed bortfalder ved afmelding inden påbegyndelsen af den første prøve i enheden. Begynder prøven ikke til bestemt tid, regnes dens begyndelse fra det tidspunkt, hvor eksamensopgaven (opgaverne) er kommet frem til den studerende. Formulerer den studerende selv eksamensopgaven, regnes eksamens begyndelse fra det tidspunkt, hvor lærerne har afsluttet en eventuel vejledning om eller givet den studerende deres bemærkninger til opgaveformuleringen. Tidspunktet meddeles den studerende.

Stk. 6. En studerende kan i alt 3 gange indstille sig til eksamen i den enkelte eksamensenhed. Indstilling, der er bortfaldet efter stk. 5, medregnes ikke. Højskolen kan dog tillade indstilling 4. gang.

Stk. 7. Indstilling til geneksamen er betinget af, at den studerende ikke har bestået eksamen i den pågældende eksamensenhed. Højskolen kan undtagelsesvis dispensere fra denne bestemmelse.

§ 14. Der afholdes eksamen i den enkelte eksamensenhed i overensstemmelse med studieplanens regler om eksamensform m. v.

Stk. 2. Ved geneksamen kan den studerende forlange at blive eksamineret på grundlag af sine tidligere pensumopgivelser.

§ 15. Eksamenspræstationerne bedømmes af en eller flere lærere og en eller flere censorer. Ved prøver, hvor der normalt medvirker to censorer, kan det ved en censors uforudsete forfald tillades, at der kun medvirker en censor, hvis bedømmelse ikke kan udsættes, eller hvis samlet bedømmelse efter § 16 ellers vanskeliggøres.

Stk. 2. Censorerne for de enkelte linier beskikkes af direktoratet for de videregående uddannelser for 3 år ad gangen. Beskikkelsen sker efter indstilling fra formanden for censorerne, der forinden forhandler med højskolen.

Det bør tilstræbes, at censorerne i audiologopædi og logopædi er fælles for højskolen

og Københavns Universitet. Der kan ikke beskikkes censorer, der er fyldt 70 år.

Stk. 3. En studerende har ret til efter voteeringen at få en begrundelse for den fastsatte karakter.

§ 16. Der gives et eksamensresultat for hver eksamensenhed. Er der flere prøver i en eksamensenhed, fastsættes resultatet på grundlag af en samlet vurdering af eksamenspræstationerne.

Stk. 2. Hver eksamensenhed skal bestå for sig.

Stk. 3. Om bedømmelsen og om kravene for at bestå gælder de fælles bestemmelser om karaktergivning ved de højere uddannelsesinstitutioner.

§ 17. En studerende, der ved en anden uddannelsesinstitution har aflagt en eksamen (prøve), som indholdsmæssigt svarer til en eksamensenhed i speciallærereksamen, kan overføre det fremmede eksamensresultat til Lærerhøjskolen på følgende betingelser:

- 1) Den fremmede eksamen skal stort set have prøvet samme viden og metode som eksamen på højskolen på overførelses-tidspunktet.
- 2) Den fremmede eksamen skal enten være bestået efter reglerne om denne eksamen, eller dens resultat skal svare til bedømmelsen »bestået«.
- 3) Eksamensresultatet må ikke være forældet efter § 18.

Betingelserne skal være opfyldt på det tidspunkt, hvor den studerende tidligst ville kunne indstille sig til den tilsvarende eksamen på højskolen.

Stk. 2. Den studerende fremlægger dokumentation for eksamensresultat. Højskolen afgør, om betingelserne er opfyldt.

Stk. 3. Det fremmede eksamensresultat overføres uændret. Der gives den studerende attest for overførslen.

Stk. 4. Er eksamen aflagt i udlandet, kan højskolen om nødvendigt pålægge den studerende at skaffe materiale til nærmere belysning af den fremmede eksamen.

§ 18. For at den almene del af uddannelsen skal give adgang til en linieuddannelse på den specielle del, skal den være gennemført i løbet af 3 år.

Stk. 2. Den almene del forældes, medmindre den første linie i specialuddannelsen er be-

stået inden udgangen af den eksamenstermin, der ligger 6 år efter, at den almene del er bestået, eller nærmest efter 6 års dagen, jfr. stk. 1.

Stk. 3. Anden linieuddannelse skal bestå inden udgangen af den eksamenstermin, der ligger 6 år efter, at den første linieuddannelse er afsluttet.

Stk. 4. I undtagelsestilfælde kan højskolen fravige reglerne i stk. 1 og stk. 2.

§19. Højskolen udsteder bevis for bestået speciallærereksamen. Beviset skal bl. a. omfatte:

- 1) Angivelse af den pågældende uddannelse.
- 2) Angivelse af eksamensenhederne, med oplysninger efter forskrift i studieplanen.
- 3) Oplysning om eksamensresultatet for hver enhed.
- 4) Oplysning om eventuel overførsel af eksamensresultatet i henhold til § 18, med angivelse af den institution, hvor resultatet er opnået.
- 5) Redegørelse for eventuel fravigelse, herunder ved forsøgsplan, af de almindelige bestemmelser om studiet og eksamen, hvis fravigelsen har indflydelse på bevisets oplysninger.

KAPITEL 5

Supplerende linieuddannelse

§ 20. En speciallærer kan supplere sin uddannelse med en eller flere linier.

Stk. 2. Den supplerende linieuddannelse skal gennemføres inden for 2 år.

Stk. 3. Højskolen udsteder bevis for bestået eksamen.

KAPITEL 6

§ 21. For hvert pædagogisk forsøg, som indebærer fravigelser af en studieplan, udarbejdes der en forsøgsplan som

- 1) beskriver forsøget og dets formål,
- 2) fastsætter et tidsrum for forsøget og eventuelt afgrænser bestemte grupper studerende, som omfattes af dette og
- 3) angiver de punkter, på hvilke studieplanen fraviges.

En forsøgsplan binder kun studerende, der har tilsluttet sig planen.

Stk. 2. Ved forsøgets slutning udarbejdes der en rapport, og det overvejes, om forsøget bør føre til ændringer af studieplanen. Ændres studieplanen ikke, er forsøgsordningen bortfaldet.

§ 22. Direktoratet for de videregående uddannelser kan dispensere fra bekendtgørelsens bestemmelser, når der foreligger ganske særlige forhold.

§ 23. Bekendtgørelsen har virkning for studerende, der optages på speciallæreruddannelsen fra xxx.

Stk. 2. Højskolens årskursus i specialpædagogik ophæves.

Stk. 3. Højskolen fastsætter overgangsordninger.

§ 24. Til koordinering af speciallæreruddannelserne oprettes et rådgivende fællesudvalg bestående af en lærer og en studerende fra hver uddannelsesinstitution, 2 repræsentanter valgt af og blandt censorerne og 2 repræsentanter udpeget af undervisningsministeren, hvoraf den ene tillige bør være formand for udvalget.

Udvalgets forslag til

Bekendtgørelse om kandidateksamen i specialpædagogik ved Danmarks Lærerhøjskole og Københavns Universitet

I henhold til § 2, stk. 3, nr. 2 i lov nr. 362 af 13. juni 1973 som ændret ved lov nr. 328 af 10. juni 1976 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner fastsættes:

KAPITEL 1

Formål og struktur

§ 1. Formålet med studiet er at videreudanne speciallærere med henblik på at sætte disse i stand til at forbinde forståelsen af videnskabsteori med indsigt i teoretisk og praktisk specialpædagogik, herunder

- 1) udføre selvstændigt forsknings- og udviklingsarbejde,
- 2) udvikle specialpædagogiske behandlings- og undervisningsmetoder,
- 3) opstille principper for forebyggende arbejde inden for det specialpædagogiske område,
- 4) have indsigt i lovgivning og administration vedrørende specialundervisningen, og
- 5) kunne formidle specialpædagogisk viden for fagfolk og studerende.

§ 2. Ved Danmarks Lærerhøjskole og det humanistiske fakultet ved Københavns Universitet afholdes en kandidateksamen i specialpædagogik.

Stk. 2. Kandidatstudiet i specialpædagogik er normeret til 2 år.

KAPITEL 2

§ 3. Forinden studiet påbegyndes, skal speciallærereksamen være bestået

Stk. 2. Ved speciallærereksamen forstås:

- 1) en eksamen, aflagt i henhold til »Bekendtgørelse nr. xxx om speciallærereksamen ved Københavns Universitet« eller

- 2) en eksamen, aflagt i henhold til »Bekendtgørelse nr. yyy om speciallærereksamen ved Danmarks Lærerhøjskole«.

Stk. 3. Personer, der har gennemgået en anden specialpædagogisk uddannelse, kan ved særlig tilladelse af uddannelsesinstitutionen efter anbefaling fra studienævnet, gives adgang til uddannelsen, hvis ansøgeren kan dokumentere en for studiet relevant faglig viden.

KAPITEL 3

Kandidatstudiets indhold

§ 4. Studiet består af en almen og en speciel del.

Stk. 2. Undervisningen ved den almene del, jfr. stk. 1, skal omfatte følgende discipliner:

Videnskabsfilosofi
Forskningsmetodik
Pædagogik
Psykologi
Sociologi og
Specialpædagogik

Stk. 3. Inden for specialpædagogiske områder, hvor forskningen er afhængig af anvendelse af analyseapparat, skal den studerende trænes i dette apparats anvendelse og tolkning af analyseresultater.

Stk. 4. Eksamen i den almene del skal demonstrere den studerendes evne til at kombinere de enkelte discipliner, ligesom undervisningen skal danne basis for den studerendes specialopgave.

Stk. 5. Den specielle del, jfr. stk. 1, tilrettelægges individuelt og omfatter et af den studerende valgt specialpædagogisk område.

Stk. 6. Den specielle del afsluttes med en eksamensenhed, der udformes som en specialopgave, jfr. § 7, stk. 3.

Stk. 7. De nærmere regler for studiets indhold fastsættes i studieplanen.

KAPITEL 4

Eksamen

Generelle bestemmelser

§ 5. Alle eksaminer afholdes i undervisningsinstitutionens ordinære eksamensterminer efter de derom gældende regler.

Stk. 2. Ved samtlige eksaminer medvirker eksterne censorer.

Stk. 3. Alle eksaminer evalueres efter 13-skalaen.

Stk. 4. Alle eksaminer og specialopgaver skal være bestået med mindst 6.

Stk. 5. Studienævnet kan indføre intern evaluering i enkeltdiscipliner med karaktererne »bestået« og »ikke bestået«. Prøver med intern evaluering skal være bestået inden tilmelding til eksamen.

Kandidateksamen

§ 6. Der afholdes 2 eksamensenheder i det almene stof.

Stk. 2. Der afholdes 3 eksamensenheder i den studerendes specialpædagogiske område. Heraf udgør specialopgaven den ene eksamensenhed.

Stk. 3. Den ene eksamensenhed i det almene stof, jfr. stk. 1, skal aflægges inden for det videnskabsteoretiske stof, herunder videnskabsfilosofi og forskningsmetodik.

§ 7. Eksamensenhederne i det almene stof, jfr. § 6, stk. 3, aflægges som 6 timers skriftlige prøver.

Stk. 2. Eksamensenheden i den studerendes specialpædagogiske område, jfr. § 6, stk. 2, aflægges som en 6 timers skriftlig prøve.

Stk. 3. Specialopgaven skal dokumentere selvstændig bearbejdelse af et indsamlet materiale. Specialopgaven skal have et omfang på mindst 50 og højst 100 A4-sider, exclusive evt. illustrationer.

Stk. 4. Tidsfrister for specialopgavens udarbejdelse skal fremgå af studieplanen.

§ 8. To af de skriftlige prøver, jfr. § 6 og § 7, kan aflægges som skriftlige hjemmeopgaver eller som synopsisprøver.

Stk. 2. Vælger eksaminanden at aflevere skriftlig(e) hjemmeopgave(r) eller at aflægge synopsisprøve(r) til afløsning af skriftlig ek-

samen (eksaminer), skal dette aftales med læreren i faget (fagene) før eksamenstilmeldelsen og meddeles eksamenskontoret ved eksamenstilmeldelsen.

Stk. 3. De i stk. 1 nævnte hjemmeopgaver skal normalt være af et omfang på 30-40 maskinskrevne A4-sider, excl. evt. illustrationer.

Stk. 4. De i stk. 1 nævnte synopsisprøver skal baseres på en synopsis på ca. 10 maskinskrevne A4-sider. Synopsis skal udarbejdes i overensstemmelse med studieplanens regler herom.

Stk. 5. Synopsisprøvens varighed er 1 time inklusive censur.

§ 9. Afsluttende eksamination kan tidligst påbegyndes et år efter studiets påbegyndelse.

§ 10. Eksamensenhederne i det almene stof skal aflægges før eller samtidig med eksamensenhederne i den studerendes specialpædagogiske område.

Stk. 2. Eksamensenhederne kan deles over flere eksamensterminer.

§ 11. Det skal tilstræbes, at opgaveordlyden til eksamensenhederne stilles i samråd mellem faglærerne ved Danmarks Lærerhøjskole og Københavns Universitet.

§ 12. Såfremt en eller flere af eksamensenhederne ikke består, kan indstilling til den (de) ikke beståede enhed(er) først ske i den følgende eksamenstermin.

KAPITEL 5

§13. Direktoratet for de videregående uddannelser kan efter indstilling fra uddannelsesinstitutionen i særlige tilfælde dispensere fra bekendtgørelsens bestemmelser.

§14. Bekendtgørelsen træder i kraft for studerende indskrevet ved studiet for efterårsemestret xxx.

§15. Koordinationen mellem uddannelserne til kandidater på Danmarks Lærerhøjskole og Københavns Universitet varetages af det i »Bekendtgørelsen nr. xxx om speciallærer-eksamen i audiologopædi ved Københavns Universitet« og »Bekendtgørelse xxx om speciallæreruddannelsen ved Danmarks Lærerhøjskole« omtalte fællesudvalg.

